

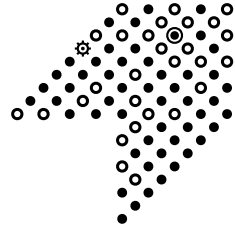

#174

Sesimi Duyan Var mı?
Gözde Mulla
Ankara, Hatay

CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı 2021–2024

#100

Kızıltoprak
Zeynep Ekmekçi
Bursa, İstanbul, İzmir

#60

Köy Boşaltmalarından
Köy Panahlarına
Cemal Işnas, Van

#67

Üçüncü Gunbet
Mediha Güzelgün
Kahramanmaraş, Mersin

#106

Neredeyse Kesimlikle Yanlış
Cansu Baydar
Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul, İzmir

CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı
2021-2024

Editör

Aykut Őengzer

Yayın Koordinasyonu

CultureCIVIC

Yazarlar

Altuğ Akın
elenk Bafra
Ezgi Bakçay
Ulaş Bayraktar
Nihal Boztekin
Sema Kaygusuz
Sarp Keskiner

Kitap Tasarımı

Esen Karol

Fotoğraflar

Knyede belirtilmediği sürece proje sahipleri

Baskı ve Cilt

Ofset Yapımevi
ağlayan Mah. Őair Sok. No: 4
Kağıthane, İstanbul
Sertifika no: 45354

978-625-00-7523-4

© 2024 Goethe-Institut İstanbul

Bu kitabın her hakkı saklıdır. Tamamı ya da bölümleri fotokopi, ofset, teksir, elektronik ya da başka yollarla çoğaltılamaz. Yasal sınırlar içinde ve kaynak gösterilerek yapılacak alıntılar dışında her türlü kullanım ve yararlanma yayıncının önceden yazılı iznine tabidir. Bu kitapta yer alan görüş ve düŐünceler yazarlarına aittir.

CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı
Goethe-Institut İstanbul
Tomtom Mah. Yeni arŐı Cad. No: 32
34433 Beyoğlu, İstanbul, TR
0212 249 20 09
www.culture-civic.org

15

Sunuş

AYŞE ERARSLAN

27

CultureCIVIC'in Dört Yılı

NİHAL BOZTEKİN

37

**Değişim ve Dönüşüme Omuz Vermek ya da
Müdahale Olarak Kültür ve Sanat**

ALTUĞ AKIN

61

Diyalog ve Ağ Geliştirme

SARP KESKİNER

83

**Yaratıcı Eylemden Müşterek Güvencesizliğe:
Türkiye'de Sanatsal Üretimin Dinamikleri**

ÇELENK BAFRA

125

Yeni Bir Hemşerilik İçin CultureCIVIC

ULAŞ BAYRAKTAR ve EZGİ BAKÇAY

151

Silinmeyen

SEMA KAYGUSUZ

170

Kapasite Geliştirme Programı

178

Projeler

#75

Edebiyat Adası Marmara: Marmara Adası Edebiyat Günleri
Gündoğdu Köyünü Güzelleştirme İmar ve Kalkınma
Sosyal Dayanışmayı Sağlama Derneği, Balıkesir

#141

Adaları ve Boğazları ile
Marmara Kültürleri Ağı; Adalar Vakfı
Balıkesir, Çanakkale, İstanbul

Ali Rıza Bey Konağı'ndan Bir Sanat Mekânına
Sevilay Refika Kadioğlu, Tamer ve Camer Karataş
Artvin

Aktif Peyzajlar
Rozelin Akgün
Diyarbakır

#17

Kütünlerein Senfonisi
Hatay Senfoni Orkestrası
Hatay

Sunuş

CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı 2021–2024 kültür üreticileri, sanatçılar ve aktivistlerin sanatı bir sosyal değişim aracı olarak kullanırken neleri başarabildiğini gösteren, onların sorunlarının çözümüne ve seslerinin duyurulmasına katkı sunan bir yayın olarak tasarlandı.

Kitabın sayfalarında gezinirken Türkiye'nin pek çok farklı noktasında birbirinden yaratıcı yöntemlerle gerçekleştirilen çalışmalardan fotoğraflar ve proje sahiplerinden alıntılarla karşılaşacaksınız. Bu kısa karşılaşmalar yerel katılımı artırmak, toplulukları harekete geçirmek, kültürel ifadeyi çeşitlendirmek ve toplumsal bellek oluşturmak için yapılan onlarca çalışmadan bir kesit sunuyor ve gerçekleştirilen tüm çalışmalara dair bir katalog oluşturmak yerine, kültür üreticilerini CultureCIVIC

.....

tarafından desteklenen projeleri hikâyesini keşfetmeye ve gelecekte mümkün olacak onlarca işbirliği için diyaloga davet ediyor. Kitaba değer katan bir diğer unsur da yedi yazarın kaleme aldığı tematik yazılar. Bu yazılar CultureCIVIC'in Türkiye'de sanatsal üretim, kent kültürü, kolektif çalışma, sivil alan ve hafıza üzerindeki olumlu etkisine işaret ediyor ve bu konularda çalışan kültür profesyonellerine cesaret veriyor.

CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı'nın 2021-2024 yılları arasındaki faaliyetleriyle ilgili gerçekleştirilen bağımsız bir araştırmanın sonuçlarına göre, program izleyicilerin kültür etkinliklerine katılımında ve etkinliklerin görünürlüğünde belirgin bir artış gerçekleşmesini sağladı. Yerelde üretim yapan ve yerel topluluklarla çalışan kültür üreticilerinin deneyimleri, CultureCIVIC'in kültür ve sanatın toplumsal katılıma katkısının toplum içinde güçlü bir karşılık bulabildiğini ve bunun ötesinde yeni bakış açıları kazandırabildiğini gözler önüne serdi. Kültür üreticileri kamusal

.....

.....

alana müdahale ettikçe toplumsal sorunların ele alınma biçimleri çeşitlendi ve yeni tartışma alanları açıldı. Sanatçılar ve topluluklar arasında kurulan bağlarla sanatsal pratikler zenginleşti. Kültürel çeşitlilik toplumsal dönüşümün bir katalizatörü olarak ete kemiğe büründü.

Kent hakkından ekolojik farkındalığa, kültürel haklardan ayrımcılıkla mücadeleye, erişilebilirlikten feminizme onlarca meseleyi ısrarla gündeme getirmelerinin yanı sıra CultureCIVIC program ortakları, program ekibi ve Türkiye'nin kültürel ekosistemine kattıkları zenginlik için dört yıl boyunca çalışmalarına eşlik ettiğimiz 200 projenin ekiplerine teşekkürlerimizi sunuyoruz.

CultureCIVIC, daha geniş bir topluluk olarak, bir sonraki programda Avrupa Birliği'nin desteğiyle bu çalışmaların ortaya koyduğu sosyal etkiyi anlamaya ve çoğaltmaya devam edecek.

AYŞE ERARSLAN
Direktör

.....

#102

Laş ü Cih (Beden ve Yen)
Nalin Acar, Adar Taş; Batman, Bitlis
Fotograf: Hevidar Taş

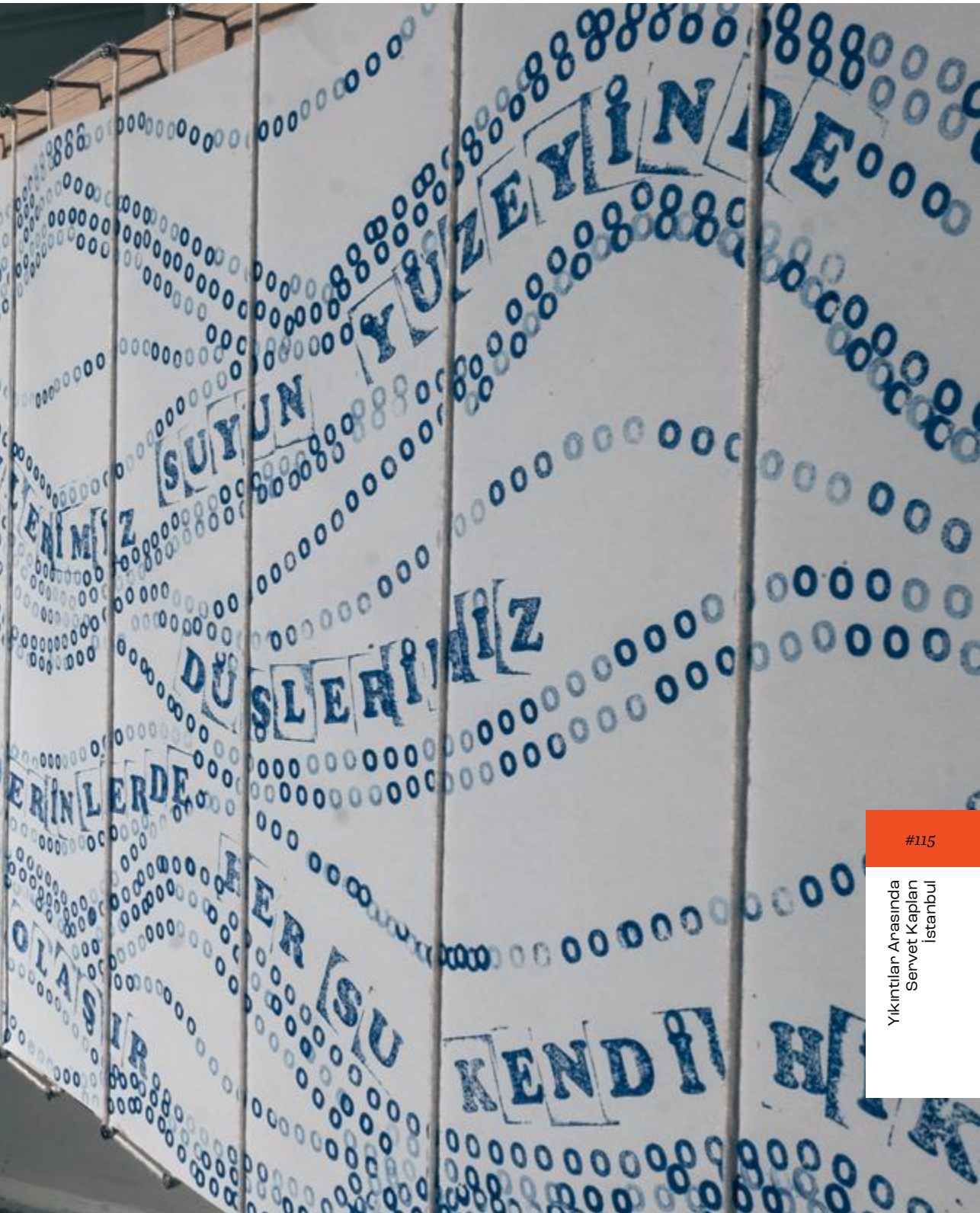

#115

Yıkıntılar Arasında
Servet Kaplan
İstanbul

#114

Yerli Mali
Rojda Ezgi Onal
Mandlin

#89

Tavuk Suyuna Çorba
Deniz Büyükkırlı, Kırklaneli
Fotoğraf: Hasan Vanlık

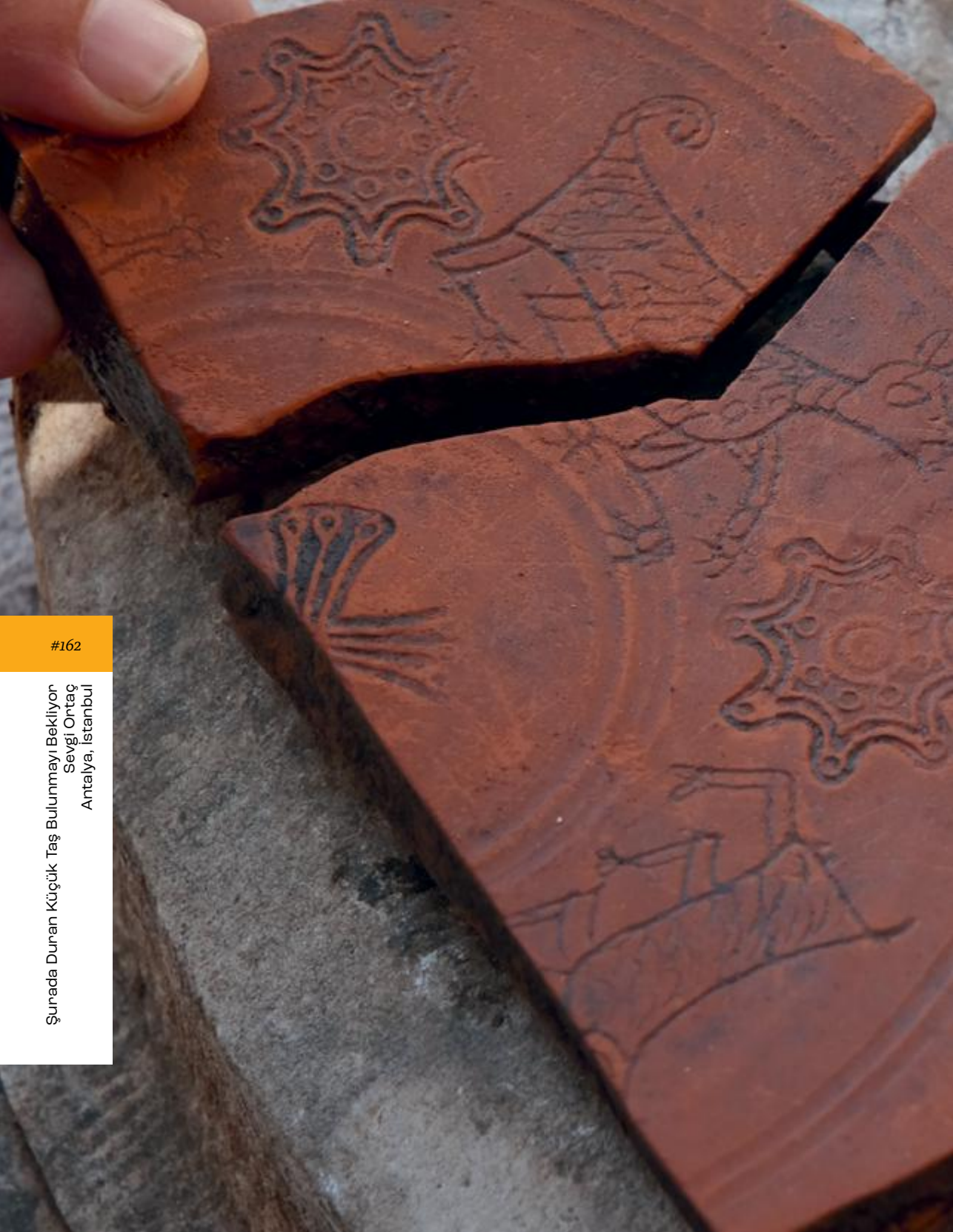
#34

Heterotopia
Neo-Zosimos Kültür Sanat Kolektifi
Gaziantep

#162

Şurade Duran Küçük Taş Bulunmayı Bekliyor
Sevgi Ortaç
Antalya, İstanbul

CultureCIVIC'in Dört Yılı

NIHAL BOZTEKİN

Sanatın hayatla, estetiğin siyasetle nasıl doğrudan ilişkilenebileceğine dair zihinde kuvvetli çarpışmalar yaşatan bir karşılaşma: Dan Cameron küratörlüğündeki 2003 tarihli 8. İstanbul Bienali'nin teması “Şiirsel Adalet”ti ve bienal mekânlarından Tophane-i Âmire’de bir duvarda fotoğraflar asılıydı; bir ağaç, bir tabakta künefe, bir çocuk...

Filistin asıllı Amerikalı sanatçı Emily Jacir’in *Where We Come From* adlı işiydi söz konusu olan. Jacir, ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve bir daha topraklarına dönme hakkı bulunmayan, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Filistinlilerle temas kurmuş, “Filistin’in herhangi bir yerinde sizin için bir şey yapabileseydim, bu ne olurdu?” diye sormuştu. Sonrası, aldığı yanıtlarda duyduğu dilekleri iki yıl boyunca yerine getirmeye çalışmak ve o anları fotoğraflamaktı. Büyük büyük dilekler değildi bunlar; gündelik hayatın akışı içindeki –eğer o imkândan alıkonmadıysanız– basit eylemlerdi: yemek yemek, birine sarılmak kadar basit ya da öyle görünen. Kimisi köyündeki sudan içmesini, kimisi ailesiyle vakit geçirmesini, kimisi künefe yemesini, kimisi Hayfa’da sokakta gördüğü ilk Filistinli çocukla futbol oynamasını, kimisi annesinin

mezarını ziyaret edip çiçek bırakmasını istemişti Jacir'den. Bizim duvarda gördüğümüz fotoğraflar da o suya, o Filistinli çocuğa, o künefeye aitti. Mezar fotoğrafı ise yoktu içlerinde, çünkü mezarlık yerle bir edilmişti.

Bir sanat eseri ya da performans –fotoğraf olsun resim olsun heykel olsun film olsun yazı olsun tiyatro oyunu olsun– adaletin sağlanmasına demeyelim de temsiline girişmişken, sesi duyulmayan öznenin görülüp duyulmasına, hatta o eserin fikren de olsa bir nevi yaratıcısı/iştirakçisi haline gelmesine, isminin ve mümkünse cisminin her zaman nesne değil bazen de özne olarak tarihe kaydedilmesine hangi ölçülerde aracılık edebilir? Katı gerçekliği, savaşı, afetleri, her türden ayrımcılığı kendi ifade aracı her ne ise onunla dillendirirken, şıklaştırma yahut “Sanat çıksın da ortaya, varsın yok olsun dünya”¹ tuzağına düşmeden, izleyicisi/alıcısı ile kendi tasası arasında kurulacak derin bağı gözünün ardına itmeden derdini nasıl anlatabilir?

Sanat eseri sesi duyulmayan öznenin bir aktör haline gelmesine aracılık etmenin yanında toplumsal yaşamın hangi alanlarında hangi kesimler için dönüştürücü ya da birleştirici etki yaratabilir? Neleri kayıt altına alabilir ve bugünden geleceğe taşıyabilir? Hangi sorulmamış soruları sordurabilir? Bu türden üretimin mekân, görünürlük, sürdürülebilirlik, kalıcılık gibi temel ihtiyaçlarının önüne çıkacak engeller, yoksunluklar nasıl aşılabılır?

CultureCIVIC programının paydaş kuruluşların zihninde belirliğini, bir tasarıdan yola çıkıp gerçekleşmesini, bu süre zarfında kat ettiği aşamaları, yaparken öğrendiklerini, öğrenirken öğrettiklerini, Türkiye'nin düşünce ve kültür-sanat dünyasına, sivil hareketinin güçlenmesine ve uzun vadede tarihine yaptığı mütevazı görünen ama köklü ve hayli önemli katkıyı biraz bu sorular etrafında gezinerek, biraz da ülkenin demokrasi atmosferine bakarak anlamak gerekiyor.

1 “Fiat ars, pereat mundus.” Benjamin, faşizmin sanatla ilişkisinden bahsederken bu Latince cümleye atıf yapar. Walter Benjamin, *Teknik Olarak Yeniden Üretilbilirlik Çağında Sanat Yapıtı*, çev. Gökhan Sarı, Zeplin Kitap, İstanbul, 2015, s. 59.

Dert edinen bir sanat

Kültür-sanat ve siyasete ilişkin literatür hayli zengin; elinizdeki kitapta da Altuğ Akın, Çelenk Bafra, Ezgi Bakçay, Ulaş Bayraktar, Sema Kaygusuz ve Sarp Keskiner yazılarıyla mevcut literatüre hatırı sayılır bir katkı sağlıyor. Ben sadece bu kavramların içerik ve tanımının gündelik yaşamın, kimliklerin, toplulukların değişimine mütekabil bir dönüşüm ve esneklik kabiliyeti sergilediğini, durduğu yerde durmadığını akılda tutmayı tercih ediyorum. Öte yandan, Hal Foster'ın şu cümlelerinin de burada çizeceğimiz çerçeveye, yani CultureCIVIC'in desteklediği projelerle nelere vesile olduğunu hatırlamaya anlamlı bir katkıda bulunacağını düşünüyorum: “...O halde bu noktada ‘siyasi sanat’ ile ‘siyaseti olan sanat’ arasında ayırım yapabiliriz: İlki, retorik bir kod içine hapsolmuş, ideolojik temsilleri yeniden üreten bir sanattır; ikincisi ise düşüncenin yapısal konumlanışını ve pratiğin toplumsal bütün içindeki etkinliğini dert edinen, günümüz açısından anlamlı bir siyasal kavramı üretmeye çalışan bir sanat.”²

İçinde bulunduğumuz topraklardaki sanat üretimine şöyle bir baktığımızda, kimi kez sanatçıyı otokontrole sevk edecek kadar kuvvetli bir kontrol mekanizmasının varlığını ilk elden masaya koyabiliyoruz kolayca. Ülkenin uzak geçmişi de bu cepheden bakıldığında her ne kadar zaten pek parlak bir resim sergilemiyorsa da özellikle son dönemlerde, hakiki anlamıyla kültür-sanat üretimine yönelen kişi ve grupların, metaya ve kutuplaştırma aracına, adeta itibar terazisinin ağırlıklarına dönüştürülmüş “milli kültür-manevi değerler” dekoru içinde kendi dilini yaratabilmesi için desteğe ve bir arada durmaya daha çok ihtiyacı var. Bu bir aradalığın sadece bir eser ya da projeyi ortaya koymaya değil, uzun vadeli ve kalıcı, yaratıcı işbirliklerine kapı açması ise “üretimde bulunurken, üretim koşullarını da yeniden üretme”nin³ ihmal edilmemesiyle hayli ilişkili.

2 Hal Foster, “Çağdaş Sanatta Siyasal Kavramı”, çev. Elçin Gen, *Sanat/Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, ed. Ali Artun, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 151.

3 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003, s. 153.

Bu noktada CultureCIVIC'in yola çıkarken ve yolda ilerlerken altını çizdiği hedefler bu tabloda daha bir öne çıkıyor: Türkiye çapında kültürel girişimleri destekleyerek ifade özgürlüğünün, diyalogun, çoğulculuğun, bireysel özgürlüklerin teşvik edilmesine katkı sağlamak; ana kültürel merkezler ötesine uzanarak Türkiye'nin farklı şehirlerinde kültür-sanat etkinliklerini, kültürel sivil çalışmalarını, yerel düzeyde ve tabana yayılan bir yaklaşımla güçlendirmek.

CultureCIVIC sivil toplum ve kültür-sanat çalışanlarının birlikte üretmesine fırsat sağlayarak günümüzün karmaşık problemlerine daha esnek cevaplar verebilen projeleri mümkün kıldı. İşbirliği, katılım ve ağ yaklaşımını güçlendirdi. Dört senede gerçekleşen iki yüz farklı projeye ülkenin renkliliğini ve çokkültürlülüğünü de görünür kıldığını düşünüyorum. Ayrıca aktivist ve sanatçıların fikirlerini gerçekleştirmek üzere programa başvururken tüzel bir kişiliğe sahip olmak zorunda kalmamaları özellikle önemliydi. Çok ihtiyaç duyulan bir alanda cansuyu oldu CultureCIVIC.

— Ceyda Özdemir Ertan
CultureCIVIC Proje Koordinatörü (Goethe-Institut İstanbul)

Sivil toplum alanındaki hak temelli çalışmalar ile kültür-sanat alanındaki üretimleri birbirine yaklaştıran, birbiriyle konuşturan yapılar elbette var, ancak CultureCIVIC'in bunu bir misyon olarak tarif ettiği ve kapsamının genişliği itibarıyla biraz daha ayrıcalıklı bir konuma yerleştiğini söylemek yanlış olmaz. Dünyanın ve özelden Türkiye'nin bir hayli karmaşık ve risklerle dolu ikliminde sivil toplum için gitgide daralan alanları genişletmeyi, nefes alacak bir alan açmayı amaçlayan programın iç örgütlenmesinin de verdiği desteklerle katkıda bulunmayı hedeflediği müşterek, birbiriyle konuşan, birbirine tecrübe taşıyan üretim ortamını temsil ettiğinin öncelikle altını çizmek gerek.

Her biri kendi alanında deneyim sahibi, farklı ölçeklerde kültür-sanat projelerine ya da hak temelli projelere destek veren, ayrıca kendi içinde bu tür üretimlerde bulunan ve her ne kadar benzer faaliyetler içinde olsa da kökenleri, hedefleri, çalışma disiplinleri gereği farklı yöntemlere sahip kurumların temsilcilerinin bir çatı altında, ortak bir hedefle bir ekip olarak bir arada çalışması bir örnek teşkil ediyor: Goethe-Institut İstanbul, Anadolu Kültür, İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), Institut français Türkiye, Danimarka Kültür Enstitüsü Türkiye ofisi ortaklığında ve Türkiye Hollanda Büyükelçiliği işbirliğiyle hayata geçirilen bir proje bu. Söz konusu yapı, yani adını saydığımız büyük kurumların böyle yatay bir zeminde bir araya gelmesi tam da programın hassasiyetle altını çizdiği işbirliği, dayanışma, tecrübe aktarımı ve müşterek çalışmanın bir prototipini yaratıyor.

CultureCIVIC programı 2020'de Avrupa Komisyonu Sivil Toplum Aracı ve Medya Programı'nın temel haklar için kültür çağrısı kapsamında bir kültür-sanat destek programı olarak geliştirilmişti. Başladığı dönemde temel hareket noktası ifade özgürlüğünün ve iletişim kanallarının gitgide daraldığı siyasi ve toplumsal ortamda insan hakları mücadelesi alanında alışıldık yöntemleri aşan, bu alanı farklı kollardan besleyecek projelerin üretilmesi ve desteklenmesiydi. Öte yandan deneyerek, tartışarak, program isimlerinden kurumsal kimliğe, iletişim stratejisine kadar her şeyi birlikte şekillendirmenin, tersinden, farklı kurumsal anlayışlar ve çalışma disiplinlerinden gelen kişilerin bir ekip oluşturmasının yolunu açtığını düşünmek mümkün.

Başından itibaren içinde bulunan biri olarak CultureCIVIC'in hiç şüpheye yer bırakmayacak biçimde bir değişim yarattığını gördüm. Masa başındaki bütün zorluklar, bürokratik sıkıntılar sahaya gidildiğinde unutuluyor. En nihayetinde bir yerlerde birileri burada yapılan işlerden somut bir fayda görüyor ve o kısmı çok iyi geliyor insana. Bu programdan faydalanan proje sahipleri bir Avrupa Birliği projesini yönetmede

finansal açıdan deneyim sahibi oldu, kamu kurumlarıyla ilişkiler kurdular, sahalarını genişlettiler, daha fazla sayıda insana ulaştılar. Belli bölgelerde belli kurumların kendilerini ve proje alanlarını genişletmelerine ciddi bir katkısı oldu verilen desteklerin ve önemli bir değişim gerçekleşti.

– Tolga Güleç, CultureCIVIC Proje Koordinatörü (Anadolu Kültür)

Program başladığında COVID-19 gündeme oturmuştu. Beklenmedik bir zamanda dünyayı saran ve uzunca bir zamana yayılan pandemi tüm kesimlerin gündelik yaşamını aksatırken dezavantajlı gruplara ilişkin eşitsizliği daha da belirginleştirdi ve görünür hale getirdi. Güvencesiz işlerde istihdam edilenler, engelliler, mülteciler, sokakta yaşayanlar temel ihtiyaçlara ulaşmakta zorlanırken, ev içi şiddet ve taciz vakalarında artış gözlemlendi.

İnsanların toplu olarak bir arada bulunmasını gerektiren kültürel-sanatsal faaliyetlerin de tamamen kesintiye uğraması hem bu alanda üretimde bulunanları hem de izleyicileri pek çok açıdan etkiledi. Bunun çözümü acil yeni yöntemler üretilmesi, sanal ortamda etkinliklerin planlanması, sosyal medya kanallarının kültür-sanat içeriklerinin artırılması, dijital arşivlerin geliştirilmesi oldu. Ancak bunlardan da internet erişimi, teknik donanımı elverişli olan kesimler faydalanabildi. Böyle bir dönemde proje çağrısı yapmak CultureCIVIC ekibi için pek çok bilinmezliği, riski ve güçlükleri de beraberinde getiriyordu. Ancak bir yandan da yine bu dönemde böylesi hibe destekleri sunmak bir nefes alanı yaratmak anlamına geliyordu.

Başlangıçta homojen bir ekip değildik; çok tartıştık ve kendi içimizde de aynı noktaya gelmemiz zaman aldı. Aslında bütün bilinmezlikleriyle büyük cesaret gerektiren bir program CultureCIVIC. Bize teslim edilme hali ise kâğıt üzerinde bir “proje tahayyülü”ydü. Programın bütün şeklinin şemalinin

verilip bugün karşımızdaki CultureCIVIC'e dönüşmesi hepimiz için üç ayda gerçekleşti. Bizler program için çalışmaya Mart 2021'de başladık ve Haziran 2021'de ilk açık çağrıyı duyurduk. Üstüne üstlük, çalışmaya başladığımızda başka bir gerçeklik de yaşıyorduk: Pandemi. Saha gezisi yapamadık ikinci dönemin sonuna kadar. Kapanmalar oluyor, pandemi kuralları uygulanıyordu. Başvuru sahipleri pandemide proje yapmanın zorluklarıyla baş etti. O yüzden ilk dönemimizde çevrimiçi proje çok fazladır.

– Üstünel İnanc

CultureCIVIC İletişim Koordinatörü (Goethe-Institut İstanbul)

Proje başvurularının değerlendirilmesi sürecinde bağımsız jüri üyeleri yanında partner kuruluşlardan da birer üyenin bulunduğu bir seçici kurul oluşturulmuş, adil bir değerlendirme sistemi kurulabilmesi için aynı kişinin üçten fazla açık çağrıda üyelik yapmaması koşulu getirilmiş, her seçici kurul için böylece karma bir yapı tasarlanmıştı. Jüri yapısındaki bu rotasyon CultureCIVIC'in projelerinde ve coğrafi dağılımda özellikle önemsendiği çeşitliliği yansıtıyordu.

Değerlendirme kriterleri de her hibe programı için küçük farklılıklar taşımakla birlikte, genel prensipler itibarıyla başlıca şu soruların cevabıyla ilişkilendirildi: Projenin hedefleri açıkça belirtilmiş mi ve bu hedefler başvuru alan hibe programına uygun mu? Proje, hibe programının ele almak istediği bir tematik sorunla ilgili mi ve fark yaratacak bir yaklaşıma sahip mi? Öngörülen faaliyetler projenin hedefleriyle ilişkili mi? Bütçe gerekli ayrıntıları içeriyor mu ve hedeflenen sonuçlarla bağlantılı mı, gerçekçi mi? Başvuru sahibi proje bütçesini yönetebilecek deneyime sahip mi? Zaman çizelgesi açık ve gerçekçi mi? Projenin faaliyetleri ve amacı ihtiyaçlar ve bağlamla eşleşiyor mu? Hedef gruplar ve faaliyetler netlikle tanımlanmış mı? Proje sahibi kültür-sanat alanındaki çalışmaları sürdürme potansiyeline sahip mi? Net bir izleme ve değerlendirme planı yapılmış mı?

CultureCIVIC’in başlangıç aşamasında başvuru seçim kriterlerinin şeffaflığını ve jüri üyelerinin bağımsızlığını sağlamak için uğraştık. Oluşturduğumuz jüri modelinde, her açık çağrıda programın ortak kurumlarında çalışmayan iki bağımsız üye görev aldı. Jüri üyelerine 14 açık çağrı arasında en fazla 3 kez jüride yer alabilecekleri bir rotasyon kuralı getirdik. CultureCIVIC 1600 başvuruda, 50 jüri üyesinin yer aldığı bir program oldu. Bu yanıyla Türkiye’de sivil toplum ve kültür-sanat deneyiminin birbiriyle konuştuğu ve birbirinden öğrendiği bir programa dönüştü.

– Ayşe Eranslan, CultureCIVIC Program Direktörü (Goethe-Institut İstanbul)

Kültür-sanat etkinliklerinde önemli bir başlık olan bütçe söz konusu olduğunda, kamu kurumlarının desteğinin adaletsiz dağılımı, sınırlılığı ve koyduğu sınırlar hatta kimi zaman içeriğe müdahaleleri, özel sektör desteğinin ise –örneğin faaliyet alanlarından, çalışan politikalarından ya da çevreye verdikleri tahribattan dolayı– yarattığı tartışmalar kendini gösteriyor. Bu durumda uluslararası ya da ulusal düzeyde fonlar, proje sahiplerinin dış unsurlarla sınırlanmadan, kontrole ve sansüre tabi tutulmadan özgürce üretimde bulunabilmesi için tercih edilir hale geliyor. Sahnenin karşı tarafına geçip izleyici koltuğuna oturduğumuzda da yaşam standartlarının gitgide düştüğü ve toplumun bir kesiminin asgari ihtiyaçlarını karşılamakta dahi güçlük çektiği göz önünde bulundurulduğunda, kültür-sanat etkinliklerini izlemek için bütçelerden ayrılan payın azaldığını, yok olmaya yüz tuttuğunu TÜİK verilerinde de görmek mümkün. Durum böyleyken sanatsal üretimde bulunacak kişilere verilecek bütçe desteği ve bu tür etkinliklerin yerel topluluklar tarafından kolay erişilebilir hale getirilmesi, hele ki bunun merkez dışındaki bölgeler ve şehirlerde sağlanması, temel haklar arasında sayılan “kültürel yaşama erişim, katılım ve katkı sağlama” hakkının esaslarından biri haline geliyor.

CultureCIVIC kurulduğunda Türkiye'ye yeni taşınmıştım; ülkedeki kültür-sanat alanına çok uzak olmanın yanı sıra kültür çatışması da yaşıyordum. Bu projenin en sevdiğim yanı beni farkındalık sahibi kılması oldu. Projelerin uygulandığı şehirlerde bulunmak ve proje sahipleriyle tanışmak bana tecrübe kazandırdı. İnsanların misafirperverlikleri beni çok etkiledi. Bu nedenle saha gezilerinin CultureCIVIC'in çok önemli bir etkinliği olduğunu düşünüyorum. Dört sene içinde desteklenen projelerle sivil toplum alanında yüzlerce insan bir araya getirildi. İlişkileri sürdürülebilir kılmak projenin ana hedeflerindendi. Bunu gerek hibe gerekse kapasite geliştirme programlarıyla sağlayabildik. Bu çalışmaların bir parçası olmak benim için gurur verici. Ekipçe yaşadığımız zorluklarla daha da çok güçlendik ve hâlâ elimizden gelenin en iyisini yapmak için çalışıyoruz.

–Leyla Gümüş

CultureCIVIC Finans Koordinatörü (Goethe-Institut İstanbul)

CultureCIVIC'in açtığı hibe programları ve bu başlıklar altındaki destekleri de –hele ki temel amaçlardan birinin İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropollerin dışındaki sanatsal üretimin desteklenmesi olduğu düşünüldüğünde– daha da önem kazanıyor. Merkez dışındaki şehirlerden pek çoğunun ilk kez bir AB projesine katıldığını, bir projenin diğerlerine rehberlik ettiğini ve o bölgede sivil topluma alan açtığını tecrübe ettiğini izlemek de önemli.

#154

Fata Morgana
Alper Aydın, Ondu
Fotoğraf: Senhat Kir

Değişim ve Dönüşüme Omuz Vermek ya da Müdahale Olarak Kültür ve Sanat

Doç. Dr. ALTUĞ AKIN

İzmir Ekonomi Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Muhakkak ki –şimdilik en dar anlamıyla– “kültür ve sanat” bireylerin ve toplumların kendilerini tehdit eden türlü sorunlarla baş etmelerinde çeşitli roller oynayabilir. Bu rollerden biri bireylerin ve toplumların değişim ve dönüşümüyle oldukça ilgilidir. Doğru şekilde seferber edildiklerinde “kültür ve sanat” bireyleri ve toplumları olumlu doğrultuda değiştiren dönüştürebilen müdahale araçları arasında kabul edilebilir. En azından, İngilizce kısaltmasıyla SBC (Social and Behaviour Change) olarak anılan “toplumsal ve bireysel değişim/dönüşüm” yaklaşımına göre durum böyledir.

Son dönemde, başta UNICEF¹ olmak üzere, analarında çeşitli Birleşmiş Milletler kurumlarının da bulunduğu çok sayıda uluslararası kuruluş ve örgütün faaliyetlerinde benimsedikleri bu yaklaşım özünde insan ve toplulukların nasıl değişip dönüşebilecekleri gibi oldukça eski ve epey de felsefi bir soruyla muhatap olur.² Bu değişim ve dönüşümün “nasıl” olacağı sorusuna birazdan geçmek kaydıyla önce “neden” sorusuna verilecek yanıtta mutabık olmak gerekiyor. Bireyler ve topluluklar neden değişmeli/dönüşmelidir?

1 “Social and Behaviour Change Guidance”, <https://www.sbcguidance.org>. Erişim: 8 Temmuz 2024.

2 Altuğ Akın, Selin Türkel, Pınar Umul Ünsal, “Infodemic Management for Social and Behavior Change: Youth Mobilization for Combating Disinformation During COVID-19”, *Journal of Health Communication*, 28 (sup2), 2023, s. 41–48.

Neden değişim, neden dönüşüm?

Elbette bu soruya verilecek her yanıt kaynağına doğrudan bağlı. Örneğin, bir toplumu oluşturan kişilerin daha fazla soru soran, meraklı, sorgulayan bireyler olmaya doğru evrildikleri, dönüştükleri bir senaryo bilimsel faaliyetler yürüten bir kurumun hayal ettiği, gücü doğrultusunda gerçek kılmaya çabaladığı bir gelecek tahayyülü olacaktır. Bu senaryoya göre, böyle bir bireysel ve toplumsal dönüşüm faaliyet gösterilen ülkeyi, bölgeyi, toplumu daha “iyi, güzel, yaşanır” kılacaktır, dolayısıyla bu dönüşüm faydalı ve hatta gereklidir. Hasılı, senaryo ve değişim ile dönüşümün doğrultusu, neden sorusunu yanıtlayan aktöre/kuruma bağlı olarak çeşitlenecektir, ama her halukârda söz konusu olan daha iyi bir dünya/ülke/mahalle için faydalı ya da gerekli olduğu kabul edilen bir değişim ve dönüşümdür.

Anlaşıldığı kadarıyla, CultureCIVIC için de durum böyle. Kendi kurumsal ifadesiyle “CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı kültürel diyalog ve toplumsal katılımı, ifade özgünlüğünü, demokratik süreçleri ve ayrımcılığa karşı çoğulculuğu teşvik eden projelere ve bireylere destek sağlıyor.”³ Burada sıralanan kavram ya da değerlerin (kültürel diyalog, toplumsal katılım, ifade

özgünlüğü, demokratik süreçler ve ayrımcılığa karşı çoğulculuk) Türkiye’de yaygınlaşmasının amaçlandığı, başka bir deyişle CultureCIVIC tarafından işaret edilen toplumsal ve bireysel dönüşümün doğrultusunu ortaya çıkardıklarını söylemek mümkün. Bireyler ya da toplum “neden” değişmeli sorusuna CultureCIVIC cephesinden verilen yanıt, Türkiye’de bu adı sıralanan alanlarda yaşanacak olumlu değişim ve dönüşümün ülkenin daha “iyi, güzel, yaşanır” bir hal almasına katkı sağlayacağı kabulünden kaynaklanır.

Sebebi (“neden” sorusuna yanıtı) bu şekilde ifade edilen, CultureCIVIC tarafından hedeflenen bireysel ve toplumsal dönüşümün “nasıl”ı ise basitçe “kültür ve sanat yoluyla”dır. Ancak bu basit yanıt derinlemesine ele alınmayı hak eder, zira ne kültür ne de sanat basit kavramlar ya da alanlardır. Dahası CultureCIVIC’in alametifarikası tam da bu derinlikte gizlidir.

CultureCIVIC’in alametifarikası, değişimin “nasıl”ı

Birazdan CultureCIVIC’e geri dönmek üzere, toplumsal ve bireysel değişim, dönüşüm kavrayışına odaklanalım. Bu yaklaşıma göre sosyal sorunlar ve meseleler bireyler üzerinden tecrübe edilir. Başka bir ifadeyle,

problemler ne kadar toplumsal ve yapısal olursa olsun –ki çoğu zaman gerçekten de öyledir– tezahür ettikleri an bireylerin yaşamlarıdır. Spinoza'dan aktaran Ulus Baker'in kulakları çınlasın: “Doğa uluslar, milletler, kabileler yaratmaz, yalnızca bireyler yaratır. Ve bu bireyler kolektif aidiyetlerini ‘sonradan’ bulurlar.”⁴

Bu nedenle, “sosyoekolojik model” adı verilen kuram doğrultusunda, bireyi merkeze alan bir şekilde bireyin etrafına eklenerek genişleyen halkalarla bireyler üzerine etki eden toplumsal katmanlar temsil edilir: Çekinik aile, arkadaş çevresi, mahalle, kabile, ulus gibi.⁵ Ve ele alınan, mücadele edilen toplumsal meselenin her bir katman üzerinden ne şekilde tecrübe edildiği yine bireyi odakta tutarak tespit edilir. Ardından da bu katmanlara yönelik müdahaleler geliştirilerek sorunun birey üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması, mümkünse ortadan kaldırılması amaçlanır.

Süreç kimi zaman bireysel değişimin, kimi zaman toplumsal dönüşümün ağır bastığı, kimi zamansa iki boyutun dengeli bir şekilde tasarlandığı bir program olarak ilerler. Dolayısıyla hedeflenen

toplumsal ya da bireysel dönüşümün gerçekleşmesi için gerekli adımlar ya da “değişimin nasıl”ı bu yaklaşıma göre yanıtlanmış olur. Bu yanıtlar problemin ne olduğuna, birey üzerinde hangi toplumsal katmanda hangi şekilde tezahür ettiğine ve elbette bağlamlara göre çeşitlenir.

Örneğin, çocuk yaşta evlilik sorununa yönelik bir program bireysel seviyede risk altındaki kız ve erkek çocuklara yönelik farkındalık eğitimlerinden çocukların ebeveynlerine yönelik kişisel, akrandan akrana danışmanlık uygulamalarına, mahalle seviyesinde düzenlenecek çocuk yaşta evliliğe karşı mobilizasyon ya da buluşmalardan bölgesel ya da ulusal seviyede düzenlenebilecek medya kampanyalarına ya da yasal düzenlemelere kadar birçok müdahaleyi barındırabilir. Müdahaleler sorunun bağlamında derinlemesine anlaşılmasına yönelik değerlendirmeler, analizler üzerine inşa edilir ve müdahale menüsü epey uzundur. İşte bu toplumsal ve bireysel değişim, dönüşüm müdahaleleri arasında yer alanlardan bir kısmı “kültür ve sanat” başlığı altına girer.

“Kültür ve sanat” müdahaleleri söz konusu olduğunda, en azından iki tür değişim ve dönüşümden

4 Ulus Baker, “Yerlilik: Bir Aşındırma Denemesi”, *Birikim* 111–112, Temmuz/Ağustos 1998.

5 Urie Bronfenbrenner, “Toward an experimental ecology of human development”, *American Psychologist*, 32(7), 1977, s. 513–531.

bahsedilebilir. Biri ve ilk akla gelen elbette hedef kitlelerde tetiklenebilecek değişim ve dönüşümdür: Bir sanat eseri izleyicileri, alıcıları, dinleyicileri üzerinde etki yaratabilme potansiyeline sahiptir ve bu etki bir tür değişimi beraberinde getirir. İkinci ve çoğu zaman daha az dikkat çeken tür değişim ve dönüşüm ise sanatsal üretim süreçleri sırasında ve sonrasında kültür ve sanat aktörlerinin tecrübe ettiklerinde gizlidir; doğru şekilde kungulanır ve uygulanırsa kültür ve sanat üreticisini, failini değiştirir ve dönüştürür. Bu ikinci tür değişim ve dönüşüm tam da CultureCIVIC'e geri dönebileceğimiz nokta.

Değişim ve dönüşüm omuz vermek

Öyle görülüyor ki, CultureCIVIC'i Türkiye'de uygulanan benzer programlardan farklı kılan unsurların başında değişim ve dönüşümü kültür-sanat aktörlerine odaklanarak, onların değişim ve dönüşümüne omuz vererek gerçekleştirme tercihi yer alıyor. Hemen ardından, bunu yaparken mümkün olabildiğince ihtiyacı daha fazla olana omuz vererek yol alma ilkesi geliyor.

Yine kendi ifadesiyle “Öncelikli hedefi ana kültürel merkezlerin ötesine uzanarak Türkiye'nin kültürel altyapısını yerel düzeyde ve tabana yayılan bir yaklaşımla güçlendirmek olan...”⁶ CultureCIVIC, yukarıda sıralanan katılımcılık, kültürel diyalog gibi değerler, kavramlar (yani değişimin “nedeni”) doğrultusunda “...kültür-sanat alanında çalışan sivil toplum kuruluşları, inisiyatifler, sanatçılar, kâr amacı gütmeyen proje üretmek isteyen tüm kişi, kurum ve girişimlere”⁷ destek sağlıyor. Sağlanan desteklerin detaylarına bakıldığında, aslında birbirini makul bir şekilde tamamlayan iki ana yöntemin benimsendiği görülüyor: Hibe sağlamak ve kapasite geliştirme desteği sunmak. Bu iki yöntemi toplumsal ve bireysel değişim, dönüşüm yaklaşımı ve terminolojisini kullanırsak, CultureCIVIC'in benimsediği ve uyguladığı “müdahaleler” olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Örneğin, dört ayrı kategoride (Yerel Projeler, Yapısal Destek, Kentleranası Ağ Geliştirme ve Sanatsal Üretim) sunulan finansal destekle amaçlanan “...Türkiye'nin farklı bölgelerinde kültür-sanat alanında diyalogun,

6 “CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı”, <https://www.culture-civic.org/biz-kimiz/genel-bilgi>. Erişim: 19 Haziran 2024.

7 Aynı yerde.

işbirliğinin ve iletişimin geliştirilmesine katkıda bulunmaktır”⁸ ya da kültür-sanat alanında aktörlerin ihtiyaç duydukları alanlarda eğitim desteğine ulaşmalarını sağlayan kapasite geliştirme desteği, bir yandan söz konusu aktörlerin özellikle kültür yönetimi ve sivil katılım alanlarındaki yetkinliklerini artırmayı hedeflerken, öte yandan kültür-sanat alanındaki diyalog ve potansiyel işbirliklerinin vücut bulacağı bir alan da sunmuş olur.

Müdahale olarak kültür ve sanat

Özetle, toplumsal ve bireysel değişim, dönüşüm yaklaşımı penceresinden bakıldığında, bu iki müdahalenin öncelikli olarak kültür-sanat alanındaki bireysel ve kurumsal aktörlere sunulan destekler aracılığıyla bu aktörlerin değişim ve dönüşümünü, ardından da kültür ve sanat alanının izleyici, alıcılarına sirayet edebilecek bir toplumsal dönüşümü hedeflediğini söylemek mümkün.

Bu müdahalelerin sonuçları, yani CultureCIVIC’in amaçladığı bireysel ve toplumsal dönüşüme ne ölçüde ulaşıldığı meselesi ise bu yazının sınırlarını aşılıyor. Ancak bu kitap ve CultureCIVIC’in dijital mecnalarında görülebilecek, Culture-

CIVIC tarafından desteklenmiş kültür-sanat aktörlerinin işlerine ve kendilerine şöyle bir göz atmak bir fikir verecektir. Bu aktörlerin gelecekte ortaya koyacakları işleri ve kariyerlerini takip etmek ise tetiklenen değişimin zaman içindeki izleğini gözlemlememize fırsat sağlayacak. Bu aktörlerin CultureCIVIC’in tarif ettiği doğrultudaki toplumsal değişime katkısını ise hep birlikte yaşayarak göreceğiz, değişirken ve dönüşürken... ●

ALAN BİR MİLLETİN
AN BİRİ KOPMUŞ DEMENTİR.

B. Akın

11 - 12 HAZİRAN 2024

YER:
TRABZON AKÇAABAT GÜZEL SANAYİLER LİSESİ
KONFERANS SALONU
AKÇAABAT / TR

1881 - 1939
Seyitla Anıyması

Veng Bldi, Vini Mebi: Vevnemerdim
(Ses Ver Kaybolma: Kardamadam)
Çocuk Sanat Merkezi; Diyarbakır, İstanbul, Tunceli

Çocuk İçin Tiyatronun İmkânlarını Yeniden Düşünmek
ve Yaratmak: Bulut Oyunu'nun Ankara'da ve Depnem
Bölgesi'nde Sergilenmesi; Denya Ağaoğlu

İçimde Sanat Var
Mahir Elvan
Trabzon

Li Dêrê (Kilisede)
Çetoyê Zêdo
Batman, Diyarbakır, Mardin, Van

#125

Ayvallık Uluslararası Film Festivali
Seyir Derneği,
Balıkesir

Müesseseler değil, müessisler

CultureCIVIC'in hibe programları internet sitesinde gayet iyi tasnif edilip projeler üzerinden de anlatıldığından, burada söz etmek tekrara düşme riskini beraberinde getirecek belki, ama yine de değinmek, en azından ülke atmosferinde kabaca nerelere dokunduklarına bir göz atmak gerekiyor. Hibe programları dört ana başlık altında toplanıyor: Yerel Projeler, Yapısal Destek, Kentlerarası Ağ Geliştirme ve Sanatsal Üretim.

Yerel Projeler Hibe Programı

Yerel Projeler hibe programı, yerel topluluklar ve izleyiciler üzerinde etkili olmayı hedefleyen girişimlere ve bireylere ulaşmak amacıyla tasarlandı. Bu başlık altında bugüne dek destek verilen projeler gözden geçirildiğinde, amacına uygun biçimde toplumsal sorunları mercek altına alan

“KurYönetPaylaş”, Trabzon’un merkezi ve ilçelerinde çocuklar ve gençlerle çalışan müzik öğretmenlerine ulaşmak ve herkesin şarkı söyleyerek paylaşımda bulabileceği bir platform yaratmak hedefiyle yola çıktı. Proje süresince oluşturulan korolar 11–12 Haziran 2024’te Trabzon 1. Koro Festivalinde bir araya geldi. Proje yürütücüsü Yiğit Can Aslan süreci şöyle anlatıyor: ““KurYönetPaylaş”, Trabzon’daki müzik öğretmenleri ve geleceğin öğretmenleri olacak olan, müzikle ilgili bölümlerin son

sınıf öğrencilerini hedefine alan, onların koro müziği deneyimlerini ve koro şefliği becerilerini geliştirmeyi hedefleyen bir proje. Bu proje kapsamında benim yürüttüğüm çeşitli çalışmaların yanında davetli eğitimlerle atölye çalışmaları gerçekleştirdik. Bu atölyelerle bilgi paylaşmayı ve deneyimlerimizi artırmayı hedefledik. Proje katılımcıları arasında müzik öğretmenleri ve aynı zamanda müzik bölümü son sınıf öğrencileri var. Örneğin, Trabzon’un bir ucu olan Yomra’da çalışan veya öbür tarafında Akçaabat’ta olan müzik öğretmenleri katılıyor çalışmalarımıza. Yapacağımız eğitimlerle her öğretmenin, her katılımcının en az bir korosunun olmasını bekliyoruz.”

#101

KURİYÖNETPAYLAŞ
Fotoğraf: Nesilhan Aydın

ve farklı aktörler arasında diyalogu teşvik eden içeriklere sahip olduklarını görmek mümkün.

Türkiye’de, özellikle de merkez dışında kalan alanlarda, kültür-sanat faaliyetleri ve dolayısıyla bu alanda üretimde bulunan kişi ve toplulukları bekleyen çok fazla açmaz var. Mekân ve bütçe sağlayıcılarla, resmi mercilerle kurulacak ilişkinin kişisel ya da siyasal yakınlık ölçütüne bağlı olması, yani sürdürülebilir kültür politikalarına değil öznele tercihler dayanan etkinlikler planlanması; performans ve ölçülebilirliğe verilen önceliğin demokratik katılımı arkada bırakması; yerelde faaliyetlerin daha çok şehrin ya da bölgenin turistik tanıtımına odaklanmasının tercih edilmesi bu açmazların ilk akla gelenleri.⁴

Bu tablo gözden geçirildiğinde, CultureCIVIC’in Yerel Projeler başlığı altında verdiği desteğin önemi ortaya çıkıyor. Sayıca çok fazla olan söz konusu projeleri ilerleyen kısımlarda farklı başlıklar altında ele alacağız.

Yapısal Destek

Bu başlık altında çeşitli kültür-sanat kurumlarına, festivallere verilen destek bir mekânın, bir yapının örgütlenmesini, fiziki koşullarının iyileştirilmesini ya da dönüştürülmesini, şekillenmesini, dolayısıyla daha uzun süre yaşamasını sağlaması açısından önem taşıyor. Söz konusu destek kuruluşların, kişilerin ve sivil toplum çalışmalarının sürekliliğinin yanında bağımsız faaliyet gösterme kapasitesinin artırılmasına da katkıda bulunuyor. Büyük şehirlerde bu imkâna nispeten daha fazla sahip kurum/kuruluş bulunurken, özellikle merkez dışındaki yapıların kapasite geliştirmek için mali desteğe erişmesi güçleşiyor. Ziyaretçi sayısı, bilet satışı, kârlılık gibi piyasa ölçütlerinden uzak durmaya çalışan girişimlere, bir diğer deyişle kelimenin tam anlamıyla kurumsallaşmış “müesseselere” değil de tesis edici pratiklere sahip “müessislere” verilen bu destek, “güçlü bir zemini, bu zeminden henüz mahrum olanlara, sesleri duyulmayanlara ya da henüz temsil edilmeyenlere sunmak”⁵ yolunda önemli bir görevi ifa ediyor.

4 Bu alanda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Ulaş Bayraktar, *Türkiye’de Yerel Kültür Ekosistemi*, İKSV, İstanbul, 2024, s. 60.

5 Pascal Gielen, “Kültürleri Özgürleştirmek: Kültür Kurumları Kanonundan Sanat Oluşumlarında Müsterekleşmeye”, çev. Öykü Terzioğlu Özer, *Kültür Politikası Yıllık 2019: Zorunlu Göç ve Kültürel Üretim*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetim Araştırma Merkezi, İstanbul, 2019. <https://iletisim.com.tr/dergiler/kultur-politikasi-yillik/5/sayi-2-kultur-politikasi-yillik-2019/10042/kulturleri-ozgurlestirmek-kultur-kurumlari-kanonundan-sanat-olusumlarında-mustereklesmeye/11838>. Erişim: 20 Temmuz 2024.

Dört yıl içinde bu hibe programında toplam yirmi beş kuruluş ya da topluluğa destek verildi. Bu bütçeler söz konusu başvuru sahiplerinin teknik donanım sağlama, dijital kapasite geliştirme, altyapı ve fiziksel koşullara yönelik iyileştirme, mekân dönüşümü ve yenileme, kira ya da bakım giderlerini karşılama, kütüphane kurma gibi ihtiyaçlarını karşılamalarına yönelikti ve CultureCIVIC'in "sürdürülebilirlik" vurgusuna doğrudan denk düşüyordu.

Bu çerçevede destek verilen kuruluşlardan biri Yesayan Kültür ve Edebiyat Derneği oldu. Türkiye’de Ermenice edebiyatın ürünlerinin yayımlanmasına ve Ermeni kültürünün korunmasına emek veren Aras Yayıncılık bünyesindeki Yesayan Salonu 2019’dan bu yana çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapıyordu. 2022 yılında da ulusal ve uluslararası akademik ve kültürel çalışmalar gerçekleştirmek, bir arşiv ve araştırma merkezi oluşturmak amacıyla Yesayan Kültür ve Edebiyat Derneği kuruldu. CultureCIVIC'in

CultureCIVIC'in yapısal destek kapsamındaki katkılarında biri Ayvalık Uluslararası Film Festivali'nin bir ofis mekânına kavuşturulması oldu. 19. yüzyıl ortasına tarihlenen ve kapsamlı bir restorasyon sonrası yeniden açılan Küçük Han'daki ofis toplantılar ve etkinliklerin düzenleneceği, ayrıca festival konuklarının buluşacağı bir sosyalleşme alanı olarak tasarlandı. Festival direktörü Azize Tan bu süreci şöyle anlatıyor: "Biz yereldeki kültür-sanat işleriyle uğraşan diğer kurum ve kuruluşlarla da işbirliğimizi

her zaman çok sıkı tutmaya çalışıyoruz. Bu dayanışmayla birlikte, yaptığımız işleri daha da büyötmeye daha da güzelleştirmeye, daha da yaygınlaştırmaya gayret ediyoruz. Festivalin ana ofisi artık Küçük Han'da; konuk ağırlama ve prodüksiyon departmanlarımız da burada. Festival konukları gelip film aralarında handa vakit geçiriyor. Böylece hem festival ekibiyle kaynaşma imkânları oluyor hem de film aralarında birbirleriyle konuşacakları rahat bir mekâna sahip oluyorlar. Tabii ki böyle bir merkezimizin olması festivaldeki aidiyet duygusunu da geliştiriyor. Burası bizim için bir buluşma alanı oldu. Bir taraftan hem yıl boyunca çalışmalarımızı, hazırlıklarımızı sürdürdüğümüz hem de festival boyunca herkesi bir araya getirdiğimiz, herkesin çok kolay bir şekilde birbiriyle buluşabileceği, görüşebileceği bir yer haline geldi."

#125

AYVALIK ULUSLARARASI
FİLM FESTİVALI

derneğe verdiği destek Ermenice kitaplar, süreli yayınlar, elyazmaları, ses ve video kayıtları ve çeşitli efemeradan oluşan koleksiyonun arşiv dolaplarında profesyonel koşullarda korunmasını ve ulaşılabilir hale gelmesini sağlıyor.

Bir diğer destek, yirmi yılı aşkın zamandır bir kolektif yapısında varlığını koruyan Çıplak Ayaklar Kumpanyası'nın 2007 yılında İstanbul'un Tophane semtindeki eski bir demir atölyesini dönüştürerek kurduğu stüdyonun şartlarının iyileştirilmesi, ısınma sorununun çözülmesi ve ihtiyaç duyulan mobilya ve gereçlerin sağlanmasına yönelikti. Bu sayede kumpanya üyeleri ve diğer dans sanatçıları stüdyoyu kış mevsiminde de rahatlıkla kullanabiliyor.

Gaziantep'te iki ayrı merkezde kültürel çoğulculuk esasıyla çalışmalar yürüten Kırkayak Kültür, CultureCIVIC'ten aldığı desteği kent kültürünün gelişimi ve kayıt altına alınması için Kırkayak Sanat Merkezi'nin (Taşev) açık bir kültür-sanat alanı haline getirilmesi ve bu çerçevede podcast ve video stüdyosu kurulması, atölye ve sergi alanları ile video ve film gösterim alanlarının kapasitesinin artırılması için kullandı.

CultureCIVIC'ten yapısal destek alan bir diğer kuruluş da Nesin Vakfı. 1973 yılında Aziz Nesin'in kurmuş olduğu vakfın Çatalca'daki merkezinde uzun yıllardır tamamlanmayı bekleyen tiyatro salonu halka açık müzik dinletileri ve tiyatro gösterimleri için hazır hale getirilebildi.

Çanakkale Bienali İnisyatifi'nin hayata geçirdiği ve 2013 yılından bu yana çokamaçlı bir sanat merkezi olarak faaliyetini sürdüren MAHAL'in komşusu olan bir taş binanın yine sanat ve sivil toplum odaklı bir mekâna dönüştürülmesi için 2020'de pandemi koşullarında çalışmalara başlanmıştı. CultureCIVIC'in verdiği destekle yeni yapının MAHAL'e eklemlenerek bir misafirhane ve sanat üretimi yapılabilecek, ustalık sınıfı ve atölyeler gerçekleştirilebilecek bir alan olarak işlev kazanması sağlandı. Proje kapsamında edinilen teknik donanım, mekândan bağımsız olarak kullanılabilir özelliklere sahip bir yapıda kurgulandı.

Kentlerarası Ağ Geliştirme

Bu başlığın odak noktası Ankara, İstanbul, İzmir gibi merkezlerin ötesinde farklı aktörler arasındaki diyalogun ve işbirliğinin geliştirilmesi, şehirlerarası projelerin uygulanması ve farklı şehirlerden kültürel aktörlerin bu projelere dahil edilmesi. Bu çerçevede bugüne dek farklı şehirlere

yayılan film ve tiyatro festivalleri, yazı atölyeleri desteklendi. Ayrıca bir kentlerarası sanatçı değişim ve misafirlik programı ağına, sivil toplum kuruluşlarından oluşan bir ağa, farklı şehirlerde ve dillerde alan uzmanlarını bir araya getiren bir projeye destek verildi.

Bunlardan biri Genedos Yaşam Kooperatifi yürütücülüğünde ve Şule Ateş küratörlüğünde geliştirilen “açıkALAN Ekoloji Odağında Kamusal Performans Tasarımları” projesiydi. Birbirinden farklı karakterlere ama ortak bir mücadele ısrarına sahip bölgelerde, o bölgenin ekolojik özellikleri ve yerel halkının doğa koruma anlayışından yola çıkarak performanslar tasarlandı. Antalya’nın Kaş, İzmir’in Bergama ve Rize’nin Hemşin ilçelerinde sürdürülen atölyeler, performanslar ve video art çalışmalarının toplu sunumu ve final gösterileri aynı yılın ekim ayında Kaş Tiyatro Günleri’nde yapıldı.

“Bu ilçeler Bergama’da Euro Gold Altın Madeni’nin siyanür kullanarak altın üretmesine, Hemşin’de HES’lere, Kaş’ta taşocaklarına ve havaalanı yapımına yönelik mücadeleler yürütüldüğü için seçildi. Performansların ekoloji temelli yaklaşımı bu üç ilçenin kendine has özelliklerini dikkate almayı ve katılımcıların varoluşlarını çalışmanın merkezine yerleştirmeyi gerekli kılıyordu. Bu şehirlerin hiçbirine zihnimde netleşmiş bir tasarım kurgusuyla gitmedim. Nasıl bir

ortamda, kiminle ne yapacağım hakkında hiçbir fikrim yoktu. Fikir ön araştırma sırasında, şehirlerle ve orada yaşayan insanlarla yaşadığım karşılaşmalar sırasında ortaya çıktı. Performansın katılımcılarıyla ve projeye destek veren bölge insanlarıyla kurduğumuz etkileşimin beni yönlendirmesine izin verdim. Bu performansları en iyi şöyle tanımlayabilirim: ‘Birlikte on beş günlük bir süreç kurguladık ve seyirciyi bu sürecin sonucunu deneyimlemeye davet ettik.’”*

* Şule Ateş. <http://acikalan.org/2023/11/06/acikalan-projesinin-son-performansi-voyn>. Erişim: 30 Eylül 2024.

#144

açıkALAN Projesi, Genedos Kültür ve Yaşam Kooperatifi
Antalya, İzmir, Rize
Fotoğraf: Alper Akça

#129

Kırkayak Sanat Merkezi'nin
Açık Alan Olarak Dönüşümü
Kırkayak Kültür, Gaziantep

#122

Sanat için Habitat
Çanakkale Bienali inisiyatifi, Çanakkale
Fotograf: Saygın Mavinil, CABININ

#145

Anadolu'nun Müzik Hafızaları Buluşmaları
Anadolu Müzik Kültürleri Derneği
Adana, Diyanbakır, Kayseri, Mersin; Fotoğraf: Cansu Özbay

Diyalog ve Ağ Geliştirme

SARP KESKİNER

İletişimde karşılıklılığı esas alan diyalog kavramı önce karşımızda kimin, kimlerin olduğunu tüm veçheleriyle anlamayı zorunlu kılıyor. Bu zorunluluk da bizi o güne dek karşımıza veya paralelimize konumlandıklarımızla tanış olmaya davet ediyor. Hakikatli biçimde tanış olmak tarafları ortak sorunlara çözüm bulmak için omuz omuza durmaya cesaretlendirirken, geleceğe doğru birlikte yürüyüş ihtimalini de olanaklı kılıyor. Tanışıklığı ilerletmek hangi dertlerde, heveslerde, hayallerde, pratiklerde ve uzmanlık alanlarında ortaklaştığımızı berraklaştırıyor. Bu berraklaşma süreci öz kapasitemiz, birlikte neler yapabileceğimiz, başlangıç hedeflerimiz ve mevcut olanaklarımıza dair bize çeşitli seçenekler sunuyor. Belirlediğimiz

seçenekler bizi somut birtakım girişimlerde bulunmaya götürürken takip ettiğimiz örüntüler kolektif aklın yavaş yavaş şekillenmesini sağlıyor.

Bir kolektifin oluşum aşamalarını tarif eden bu adımlar atılırken her bileşenin karar alma süreçlerinde eşit söz sahibi olması, müşterek ihtiyaç ve amaçların uzlaşmayla belirlenmesi ve bileşenler arasında koşulsuz dayanışmanın bir gelenek olarak kabul görmesi son derece önemli. Çünkü bu kırılgan başlangıç aşamasında kendiliğinden usulca şekillenen hareket biçimleri zamanla o kolektifin ilkeler manzumesini oluşturuyor. Kuşgillerden feyz alacak olursak, bu kırılgan aşamayı bir tür ortaklaşa yuva çatma çabasına benzetebilirsiniz. Zina elbirliği ve ortak akılla çatılmıyorsa, dala veya duvara (yani yerel kültür-sanat ekosistemine)

tutunması beklenen yuva kısa zamanda dağılıp gidiyor. O halde ilkeler manzumesini bir nevi yuvayı taşıyacak mimari esaslar bütünü olarak görebiliriz. Diğer yandan çatılmış yuvanın nasıl ve neye göre tahkim edildiğini ortaya koyan ilkeler manzumesi, o kolektifin sonraki aşamalarda benzerleriyle sağlıklı, sürdürülebilir ilişkiler kurmasına yarıyor. Şartlar organizasyonlararası bir yerel ağ kurmak için olgunlaştığında da karşılıklı öğrenmenin, işbirliği kültürünün ve ağ içi uzlaşma geleneğinin devamına yardımcı oluyor. O halde hak temelli mücadelelere yoldaşlık etmeyi başlıca ilke bellemek kaydıyla aynı ekosistem içinde kimlerle hangi müştereklere sahip olduğumuzu görmek, anlamak ve kabullenmek yapıcı diyalogun inşasında başlıca gereksinim olarak karşımıza çıkıyor.

Beklenti yönetimi kültür-sanat alanında yerelde ağ örgütlemeye girişenleri en çok zorlayan konu olsa gerek. Zira ister biney ister kurum olsun, sesini duyurmak isteyen her bileşenin ilk buluşmada öncelik listesinin başına koymak istediği ihtiyaçlarla sorunlar doğal olarak farklılık gösteriyor. Dünden bugüne ağ örgütlemeye dair nice genişimin daha ilk adımda boşa çıkmasının, güçlü gündemlerle ortaya çıkan forumların bir zaman sonra sönmelerinin temel sebebi beklentilerde ortaklaşmamak, meydana sadece

kendi sesini salma derdine düşmek. Dolayısıyla ortaklaşa sürdürülecek bir ağın ne işe yarayacağı, neyi hedeflediği, nasıl çalışacağı ve bir arada kalacağı hakkında uzlaşmaya varmak hiç de kolay değil. Bu yüzden ilk buluşmalarda şikâyet ve hayal kırıklıklarına odaklanmak yerine verili durumu iyileştirecek adımları birlikte belirlemek, güçlü yanlarla mevcut avantajları dikkate alan bir yol haritası çizmek ve sürekli ileriye bakmak olası tıkanmaları aşmak adına çok işe yarıyor. Fırsat buldukça buluşmak yerine düzenli olarak toplanmak dünya âleme bir arada davranmaya dair inadenin kalıcı olduğunu ilan ederken, bu ilan başta geride duran potansiyel bileşenleri de ağa katılmaya cesaretlendiriyor. Böyle bakarsak, somut sonuç ve öneriler elde etmek adına her buluşmaya özgü gündem üreten ama gündemi zenginleştirecek müdahalelere de açık duran, ağa koyabilecekleri katkıyı dile getirebilmeleri bakımından bileşenlerin kendilerini ve çalışma alanlarını tanıtmaya zaman tanıyan, farklı görüşlere anlayışla yaklaşan, disiplinler çeşitliliği gözetken buluşmaların amacına ermemesi için bir sebep görünmüyor. Aynı masa etrafında buluşanlar arasında disiplinler çeşitliliği sağlamak farklı bakış açılarından faydalanmaya ve öğrenmeye olanak tanıyor, karşılıklı öğrenme sürecini zenginleştiriyor.

Bunlarla beraber ağ kurmaya yönelik buluşmalarda iktidar üretecek veya her türlü ayrımcılığa, ötekileştirmeye yol açacak girişimleri boşa çıkarmak adına ağın ilkeler manzumesini baştan oluşturmakta fayda var. Bu arada bu tür ağ kurma girişimlerinin kadük kalmasının başka bir sebebi de şu olabilir: Yerelde ağ kurmaya yönelik toplantılar veya forumlarda bir araya gelen taraflar genellikle şikâyet ve önerilerini sunup bir miktar da fikir alışverişi yaptıktan sonra ertesi buluşmaya dek köşelerine çekiliyor. Oysa topluca sosyalleşmeyle sonuçlanan buluşmalar tarafların birbirini daha yakından tanınmasını sağlıyor; içtenliğin öne çıktığı ortamlarda kurulan tanışıklıklar da muhabbet bağına özgü coşkunluklar sırasında keşfedilen müşterekler sayesinde ağa duyulan aidiyeti güçlendiriyor.

Müşterekleri yerli yerine koymak bağlamında son on yıldır “bağımsızlar” olarak nitelendirdiğimiz parçalı ağın bileşenlerini aynı batında buluşturmaya aday bir dizi ortak özelliğin belirdiğine tanık oluyoruz. Kısıtlı öz kaynaklara dayalı düzensiz ve güvencesiz üretime zorunlu bırakılmak, tek atımlık projecilik yaklaşımı yüzünden aynı alanda uzmanlaşmaya ket vuran telaşlara kapılmak, kültür endüstrisinin rekabetçi ortamında öne çıkma derdine düşmek, tarafların birbiriniyle

deninlemesine diyalog kurmasına ne niyet ne zaman ne de takat bırakıyor. Buna karşın hangi şehirde faaliyet gösterinlerse gösterebilirler, birkaç kişilik dik başlı girişimlerin her şeye rağmen var olmakta ve var kalmakta idettiğine tanık oluyoruz. Dolayısıyla inisiyatiflerle kolektiflerin başını çektiği bağımsız sahnenin sürekli daralıp genişlemesine şaşırılmamak gerekiyor, ki kolektif olarak hareket ediliyorsa dağınık durmak ve seferi olmak kriz dönemlerinde hayatta kalabilmek adına epeyi işe yarıyor.

Türkiye'nin çoğu şehrinde kültür-sanat hayatına yön veren bağımsız girişimlerin doğup yaşadıkları veya yeni yerleştikleri yerde kalmaya ve üretmeye dair geliştirdiği inat, belirsizliğin rahminde saklı duran dinamik tekinsizliğe işaret ediyor. Bağımsız ekosistemlerin dayanıklılığı bağlamında dinamik tekinsizlik hali heyecan verici fırsatlar sunar, çünkü hangi otun hangi dağda başka hangi otlarla yana yeşereceği belirsizdir. Ağlar bir belinip bir kaybolur ve aktörler dunağan dönemlerin sağladığı konfor alanlarının yokluğunda teyakkuza geçerek birlikte ayakta kalmanın yollarını arar. 90'ların ortasından 2000'lerin ortasına dek ilk fazını deneyimlediğimiz dinamik tekinsizlik hali 2010'dan bugüne kesintisiz olarak varlığını sürdürüyor. Ağlar, gidişatın gösterdiği üzere, ayrıkotu misali rizom rizom büyürken

gökkuşağı renklerini taşıyan yepyeni ekotonlar üretmeye devam ediyor.

Son beş yıldır “bundan sonra” ne olacağını, olması gerektiğini tartışmaya açan forumlarda ortaya konan tespit ve önerilere binaen anlama ve anlamlandırma fazının sonuna gelmiş bulunuyoruz. Bu noktada, yerelde tanış olma fazını geride bırakmış ağların gelecekteki gündemini belirleyecek sorular şunlar olabilir: Yerinde örgütlü kültür-sanat ekosistemleri bölgesel ağlara nasıl dönüşebilir? Dönüşebilirse, bu ağlar hangi müştereklerde uzlaşır ve ekoloji, kent hakkı, toplumsal cinsiyet, türlerin eşitliği, sanat, somut ve soyut miras, bellek gibi konuları birlikte ele alabilecekleri kolektif bilince nasıl ulaşır? Zira miselyumun¹ veya ayrıkotunun rizomatik² yayılmacılığının barındırdığı tekinsiz dinamizmden feyz alarak ilerleyenler için kentlerarası davranmak artık mutlak öncelik haline gelmiş durumda. Kentlerarası davranan ağlar şimdilerde dayanışma ve işbirliğini bölgelerarası zeminde kalıcı hale getirmenin, bir benzetme yapacak olursak, o güne dek buldukları yerde düşük vatajla ürettikleri enerjiyi organize

biçimde konsolide etmenin ve konsolide edilen enerjiyi ölü kollara ulaştırmanın peşine düşüyor.

Her ağ doğası gereği konar-göçendir ve ancak diğer ağlarla misel iletişimde olduğunda değişim, bereket, rezonans ve direnç üretir. Mesele bölgesel ağlar kurmaksa, aynı yerelde ve bölgede faaliyet gösteren yaratıcı bineyler ve organizasyonlar rakibimiz değil, yol arkadaşımızdır. Zira sivil toplum ve yaratıcı alanlarda yıkıcı rekabet herkese yavaş bir ölüm bahşeder. İşbirliğine, dayanışmaya ve kaynak paylaşımına gitmek karşılıklı öğrenmeye alan açmaksa, bu tüm tarafların direncine direnç katar. Ölü kolları canlandırma aşamasında rekabetçiliği tamamen saf dışı bırakmalı (ve doğasına uygun şekilde endüstriye terk etmeli), birden çok organizasyonun/ağın kaynak arayışından ortaklaşa faydalanmasını mümkün kılacak esnek, deneysel modeller oluşturulmalıyız. Bu modelleri kurarken kent bileşenleri ve bölgesel paydaşlar arasındaki diyalogu sağlam bir zemine oturtmak adına karşılıklı öğrenmeyi sürekli kılacak mekanizmalar geliştirmeliyiz. Bu mekanizmaları da ancak kaynak, altyapı, emek ve olanak desenine

1 Bitkilerin birbiriyle besin paylaşımını sağlayan, bununla beraber bitkilerarası mesaj iletim sistemi gibi çalışan, trilyonlarca uzantıdan oluşan miselyumu “yeraltının nöral ağı” olarak tanımlayabiliriz.

2 Rizomatik yayılmacılığın kodlama ve temsil sisteminden kaçan, sürekli yeni bağlantılar kurarak ilerleyen yapısının karakteristik özelliklerin biri yeni olana açıklıktır. Rizomatik düşünce bu karakteristik özelliğinden dolayı yerleşik göstergelere karşı bir tür “göçebe düşünce” olarak ortaya çıkar.

hâkimsek, gerçek ihtiyaçlara kulak veriyorsak, detaylarda uzmanlaşmışsak, kamu ile diyalog becerisini kazanmışsak, yerelde yaşayanları tasarım ve karar alma süreçlerine dahil ediyorsak geliştirebiliriz. İşte bu kerteğe varmış bir bölgesel ağın uluslararası ağlarla ilişkilmesinin zamanı gelmiş demektir. Bu noktada başlangıç olarak belediyelerin kardeş şehirleriyle birlikte yaratabileceğimiz fırsatlara bakabiliriz.

Uluslararası kültür-sanat ağlarıyla ilişkilene girişimlerinin ve takiben doğacak etkileşimin sürdürülebilir bir zemine oturmasının yolunun ağ bileşenlerinin bölgesel potansiyelin tam anlamıyla farkında olmasından ve bu potansiyeli uluslararası ağlara doğru şekilde aktarabilmesinden geçtiğini bilmemiz gerekir. Bu potansiyeli doğru aktarabilmek için atılacak ilk adım kent paydaşlarının katılımıyla bir dizi ihtiyaç analizi ve ölçümlene çalışması yapmaksa, ikinci adım çokkatmanlı haritalamayı başarmak, dahası bir gelenek haline getirmektir. İhtiyaç analizi ve ölçümlene faaliyetlerinden elde edilecek verilerin ışığında üretilen haritalar sadece kentsel potansiyeli görünür kılmayıp kenti de barındırdığı potansiyele uyandırır, kültürel ve sanatsal üretimi hak temelli her türlü mücadeleyle aynı zeminde buluşturacak sinerjii üretir. Sinerji büyüdükçe üretim özgürleşir ve merkez dışına taşar.

O kerteğe taraflar aynı ufka bakmaya başlar, ki bakılacak ufukta uzlaşmak nihayetinde ortaya çıkan sinerjii kentten kıra kırdan da kente taşır. Böyle olduğunda da kültür üretimi ve üreticileri arulaştıkça arulaşır; sergiler, performanslar, gösterimler, atölyeler ve araştırmalar nicedir yeri belli ezber mekânların ötesine taşınır. Kente özgü tüm hasletleri ve değerleri bir arada ele almaya yarayacak disiplinlerarası bakış da ancak bu şekilde genel geçer yaklaşım haline gelir.

Yeri gelmişken, sürdürülebilir dokümantasyonun ağ kurma ve ağı devamlı kılmadaki rolüne de değinmek gerekiyor. Sadece düzenlenen aktivitelerin değil, ağın inşası sırasında gerçekleşen ortak akıl üretmeye yönelik tüm buluşmaları görsel-işitsel pratiklerle düzenli olarak belgelemek ve bu belgeleri kamunun kolayca erişebileceği mecralara taşımak, başka yerelerde benzer adımları atmaya girişmiş yapılara hem esin hem cesaret veriyor. Kültür alanında hafıza oluşturamamanın sebebi yönlemsizlikten kaynaklanıyor olabilir. Fakat her ağın kendi yöntemini oluşturması, dahası bu yöntemi mümkün olduğunca diğer ağlarla paylaşması ve ağların çıktılarını yaygınlaştırmak adına topyekün bir harekate girişmesi, bu yolculuğun gerek şart işlerinden biridir. Sonraki kuşaklar nelerin nasıl başarıldığından

veya neden başarısız olduğundan ancak böyle feyz alabilir.

Her ne kadar sağlıklı ve gerekli sorgulamalara konu olsa da, kültür yönetimi gündeminde geçerliliğini korumaya devam eden “kamusal alana sanatla müdahale”, “karar alma mekanizmalarının inşasında katılımcı yaklaşımlar”, “yaratıcı sektörler”, “sosyal içerme”, “dezavantajlı kesimlerin kültüre erişimi” benzeri kavramları da galiba baştan ele almak, gerçeğe vardırmaq gerekiyor. Kültür hakkı eğer kent hakkı ise, istisnasız olarak toplumun her kesimi gerek tasarım gerek planlama gerekse uygulama aşamasının aktif bir parçası olmalı. “Hedef kitle” artık ve mutlaka “gösteriye tanıklık edecek izleyici” veya pasif faydalanıcı pozisyonundan, nicel ölçümlerin öznesi olmaktan çıkarılmalı. Bunun yolu da tüm kesimleri tasarım, planlama, uygulama ve faydalanma süreçlerine eşit şekilde dahil etmekten, izleyiciyi içerik üretiminin parçası kılmaktan, kâğıt üzerinde sıralı nicel vaatleri bir kenara bırakıp gerçek hayatta karşılık bulacak göstergeleri esas alan programlar yaratmaktan geçiyor. Aksi halde tasavvur, yani “akla düşen ilk fikir”, taraflar arasında diyalog oluşturmaya yaramayacak bir zeminde dansa

duruyor ve projeler hep aynı kitleye hitap eden kapalı devre gösterilere dönüşüyor. O zaman da diyaloga alan açmanın anlamı ortadan kalkıyor. Bu anlamı bulmak ve korumak önemli, çünkü ağlar ancak izleyicisinden, katılımcılarından, kamudan öğrendiğinde ayakta kalabiliyor. Tek atımlık proje olmaktan sıyrılıp farklı yerellere taşınabildiği için iyi örnek olarak gösterilen modeller kamu nezdinde bu yüzden ilgi görüyor, ciddiye alınıyor ve destek buluyor.

Temel derdimiz alanda hakiki bir değişim yaratmak, üstelik bunu yerel, bölgesel, ulusal ve/veya uluslararası ağlarla işbirliği halinde başarmaksa, en iyisi “hedef kitle” tanımını bir kenara bırakmak ve doğa-kültür³ temel alan döngüsel, onarıcı, kapsayıcı ama yerelin hassasiyetlerine duyarlı, yurttaş ilmini baz alan pratiklere odaklanmak. ●

3 Doğayı ve kültürü birbirine katılan, birbirini dönüştüren unsurlar olarak gören, dolayısıyla kültür sanatla ekolojiyi birlikte ele almayı öneren kültür yönetimi yaklaşımı.

#166

Doğa Defterleri
Erdal Demir
Artvin

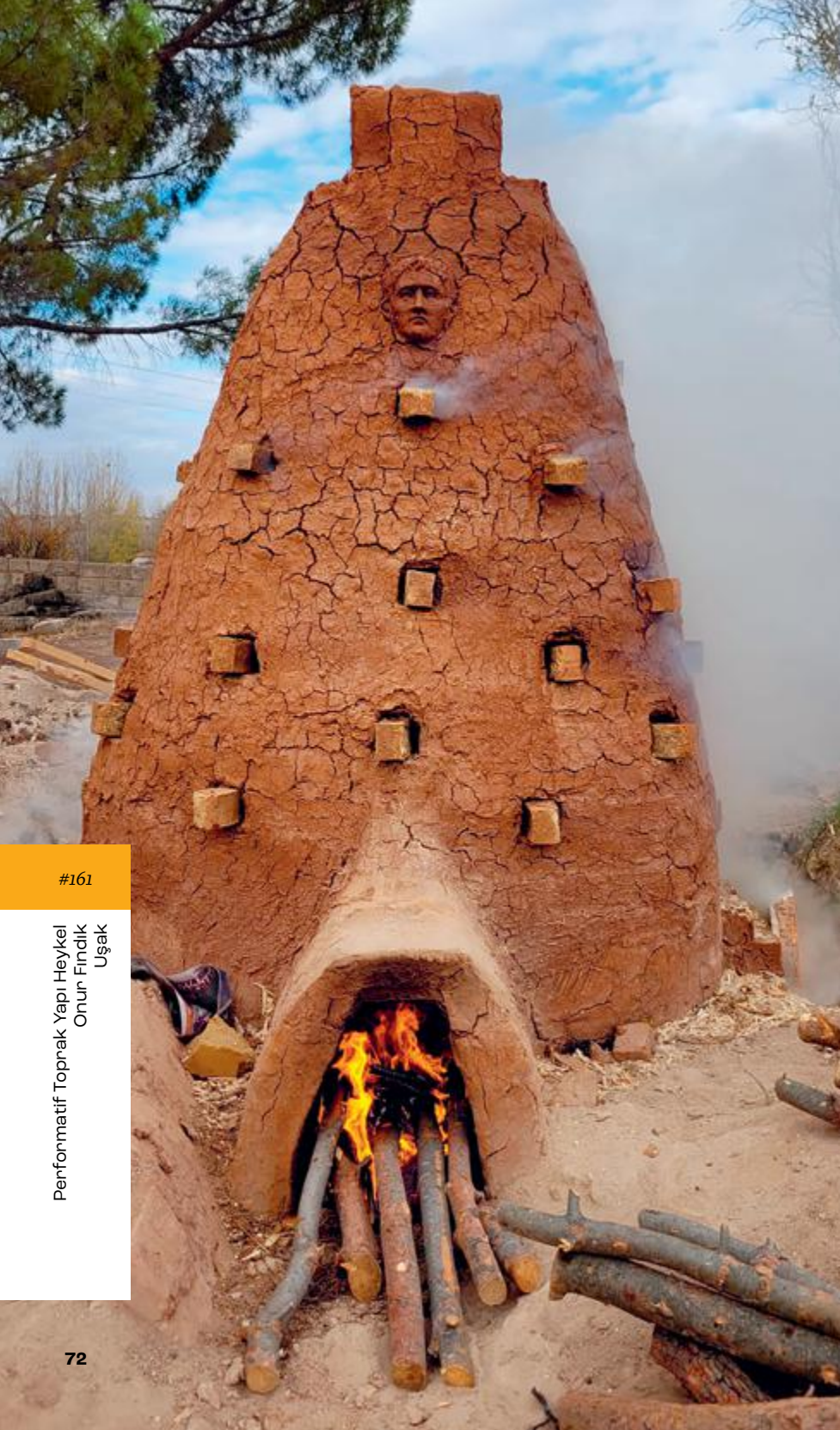
#158

Kovan
Beyza Durhan, Aslihan Mumcu
Ankara, İstanbul, Mardin, Şirnak, Tekirdağ

#161

Performatif Toprak Yapı Heykel
Onur Fındık
Uşak

72

Sanatsal Üretim Fonu

Türkiye’de yerleşik, görsel sanatlar alanında çalışan, 25 ile 45 yaş arasındaki sanatçıların ve sanatçı kolektiflerinin başvurusuna açık olan bu program, Türkiye sanat alanından yetkin isimlerin danışmanlığında geliştirecekleri eserler için destek veriyor. Böylece projeye davet edilen sanatçılara danışmanlık, deneyim paylaşımı, kültürel altyapı geliştirme ve ağ kurma olanağı sağlanması hedefleniyor. Program Ankara, İstanbul ve İzmir gibi kültür merkezlerinin ötesine uzanan geniş bir coğrafyadan sanatçıların katılımını odağına alıyor.

Fonun 25–45 yaş aralığıyla sınırlı tutulması vaktiyle genç parlak sanatçılar olarak anılan ve bugün tanınıp bilinen isimlerdense yeni kuşağa üretimde bulunma ve görünürlük sağlama imkânı tanınıyor. Öte yandan bireysel çalışmalar yürüten sanatçıların bir Avrupa Birliği projesi yazma ve başvurma sürecini deneyimlemesi, projesinin mantıksal çerçevesini oluşturması, üretilecek sanat eserinin sosyal etkisi üzerine düşünmesini sağlaması da sanatçı kazanımları olarak önemli.

Nicelik açısından küçük sayılabilecek desteğin uzun vadede başvuru sahipleri için etkisi devam edecek gibi görünüyor, zira bu program sergi mekânları ve kültür-sanat kurumlarının genç sanatçıların üretimlerinden haberdar olmasına aracılık etti ve tanışıklıklar yeni işbirliklerini mümkün kıldı. Sanatsal üretim gibi bireylerin hassasiyetlerinin, çalışma ve üretme disiplininin birbirinden çok farklı olabildiği bu alanda tek tek projelerin desteklenmesinin yanında sanatçıların birbiriyle tanışmasının, birbirinin işlerinden haberdar olmasının, mentorlarla çalışma fırsatı bulmasının sağlanması, CultureCIVIC’in sıkça altını çizdiği “ağ oluşturma” anlayışıyla da bire bir örtüşüyor.

CultureCIVIC’in en temel misyonu, kültür-sanat alanı ile sivil alanı birleştirerek sanat yoluyla sosyal etki yaratmak. Sivil toplum odaklı bir proje olduğu için, mantıksal çerçeveyi sosyal etki odağında çalışmak,

proje faaliyetlerini öz olarak düşünmek, ilk kez bu süreci deneyimleyenler için zor ama alan açıcı oldu. Sanatsal üretim projelerinin çoğunluğu üretimlerinin yanı sıra yaptıkları saha çalışmalarıyla sergilerinin kamusal programını da oluşturdular. Kamusal etkinliklerde diğer projeler bir araya geldi; sanatçıların ortak toplantılarda birlikte çalışması, mentorlarla süreçlerini yürütmeleri kolektif bir ağ oluşturmamızı sağladı. Kültür-sanat alanına sivil toplumun dili ve çalışma prensibini katarak kolektif olmayı öncelemenin CultureCIVIC'in en önemli etki alanı olduğunu düşünüyorum.

—Nevra Anslantürk

CultureCIVIC Proje Koordinatörü (İstanbul Kültür Sanat Vakfı)

Çoksesli projeler

CultureCIVIC'in dört yıldan bu yana yukarıda özetlediğim hibe programları kapsamında desteklediği projeler pek çok cepheden çeşitlilik sergiliyor. Proje sahiplerinin seslendiği, sesini duyurmak istediği, müşterek üretimde bulunduğu kesimler geniş bir yelpazeye yayılıyor: Çocuklar, kadınlar, LGBTİ+'lar, mülteciler... Mekânlar da sıradışı: Türkiye'nin farklı şehirleri, bir cezaevi, bir dağ köyü, bir tiyatro sahnesi... Keza ifade biçimleri de belgesel film, tiyatro oyunu, sözlü tarih kayıtları, sergi, atölye, konser, koro çalışması gibi çeşitli. Projeleri bu gözle izlerken, "fiiliyat"ın, proje sahiplerinin ve bu programa bu kadar zamandır aklını ve emeğini yatıran CultureCIVIC ekibinin verdiği ilham kılavuzluk edecek metne.

Çocuklar için çocuklarla birlikte

Fotoğraf sanatçısı İsa Çelik, Mersin'in sarp bir tepedeki düzlükte kurulu Gülnar ilçesinde yoksul bir ailenin küçücük çocuğu olarak sinemayla ilk karşılaşmasını şöyle anlatır: "Gülnar dağ başı. Elektrik yok, elektriğin adını bile duymamışız. Bir gün, şap şap şap çocukların ayak seslerini ve bir adamın elinde metal bir boruyla bağırıldığını işittim: 'Eeey ahaaallii, duyduk duymadık demeyin. Medeniyetin son icadı sinematograf geldi.

#6

BELKİ ŞEHRE
BİR FİLM GELİR

Yönetmen Sidar İnan, Bitlis'in köylerinde, yatılı bölge okullarında okuyan, sinemaya erişimi olmayan çocuklara bir gezici sinema aracılığıyla film gösterimleri yaptı. Çocuklar sadece filmleri izlemedi, ev ev gezip eski usul çığırtkanlık yaparak herkese gösterim yerini ve saatini haber verdiler, projeksiyon hazırlanırken sandalyeleri yerleştirdiler, hangi film izleneceğine birlikte karar verdiler, aralarda Sidar İnan'ın sorduğu soruları yanıtladılar. Kendisi de Bitlisli olan Sidar İnan, çocukların hafızalarında birer "çekirdek anı" yaratmayı amaçlamış: "Çocukken olmasını istediğim bir şeyi çocuklar için yapmaya çalıştım. Çocuklarla ilk önce oyun oynuyoruz, daha sonra filmi gösteriyoruz. Onlar için çok güzel bir çekirdek anı oluyor. Gittiğimiz köylerde bulduğumuz çocukların adını öğrenip tanıştıktan sonra köydeki çocuklara haber vermelerini söylüyoruz ve çok heyecanlanıyorlar. Çocuklar geliyor ve çok ilgileniyorlar. Onlar için çok güzel bir deneyim oluyor."

Akşamleyin orta mektebin bahçesinde meşhur artist Şarlo'nun *Altına Hücum* filmini seyredeceksiniz!' Sinematograf ne? Şarlo kim? Film ne demek? Hiçbir bilgimiz yok. Adam bağıyor, fareli köyün kavalcısı; o önde, biz de arkasında, gidiyoruz. Orta mektebin bahçesine gidildi. Yazlık kahvelerden buldukları sandalyeleri koymuşlar, bir sinema salonu yapmışlar."⁶

Ekonomik ve/veya sosyal açıdan dezavantajlı konumda, temel haklarından yoksun, eğitime ya da kültür-sanat faaliyetlerine erişme ve katılma fırsatı bulamayan çocukların yaşamla ilişkileneğinde sanatın sağaltıcı, dönüştürücü etkisi tartışılmaz. Böylesi bir

tanışmanın o çocuklardan bazılarında –İsa Çelik örneğindeki gibi– herhangi bir sanatsal üretimi yaşamının merkezine koyma yolunda ilk fitili ateşleme ihtimalini de unutmamalı.

Öte yandan afet ya da göç mağduru, travmatik deneyimlere maruz kalmış çocuklara baktığımızda korku, kaygı, özdeğerin sarsılması, öfke, kabuğuna çekilme, donup kalma, bilinç yarılması, inkâr gibi tepkilerin kalıcı hale gelmesi, patolojik bir boyuta erişmesi riskleri söz konusu. Mülteci çocuklar özelinde bakıldığında şiddete maruz kalma, yakınlarını kaybetme, yeni mekâna uyum sağlayamama, dil engeli, dışlanma, sağlık ve güvenlik açığı gibi katmanlar ekleniyor bunlara.

CultureCIVIC'in destek verdiği projeler içinde de bu alana odaklananların sayısı az değil. Çocuklarla birlikte ya da çocuklara yönelik projeler “her çocuğun hareket etme ve eğlenme hakkının olduğu düşüncesiyle”, sosyoekonomik zorluklar içindeki ve göç alan bölgelerdeki çocuklara yönelik sirk etkinliklerinden sinema gösterimlerine; düşünme, sorgulama, hayal kurma, projelendirme, iletişim becerilerinin ve yaratıcılıklarının geliştirilmesini hedefleyen animasyon atölyelerinden tiyatro çalışmalarına; deprem bölgesinde çocuklara faydalı bir birey olmayı, karşılık beklemeden iyilik yapmayı telkin etmeye ve elbette psikososyal destek sağlamaya yönelik masal tiyatrolarından fotoğraf çekme etkinliklerine, resim atölyelerine çeşitlilik gösteriyor.

Kahramanmaraş merkezli, çevre illeri de sarsan 6 Şubat 2023 depreminden sonra depremden etkilenen illerdeki çocuklara ve bu çocuklarla çalışmayı hedefleyen gönüllülere yönelik pek çok proje geliştirildi. Bunlardan biri CultureCIVIC desteği ve Goethe-Institut İstanbul Kütüphanesi ortaklığıyla 6–7 Temmuz günlerinde Goethe-Intitut İstanbul'un kütüphanesinde fiziki ve çevrimiçi katılıma açık olarak düzenlenen Depremden Etkilenen Çocuklar İçin Uygulamalı Kültür Sanat Çalışmaları Atölyesi oldu. Pedagog, travma terapisti, yazar ve yayıncı Dr. Udo Bär, yürüttüğü bu atölyede Hatay'daki çocuklar ve gençlerle çalışmalar yapan aktivistler, sanatçılar ve sosyal çalışmacılara pratik bilgiler ve alıştırmalar sundu. Udo Bär deprem mağduru çocuklara eşlik eden yetişkinler

için yazdığı “Çocukların ve Gençlerin Depremden Sonra İhtiyaçları” adlı kılavuz niteliğindeki metinde, çocukların kendilerini ifade edebilecekleri sözcükleri bulamadıklarında resim, oyun, müzik, hatta tencere tava çalma yoluyla seslerini duyurabileceklerini, bazen de yeterli sözcükler dağarcıklarında var olduğu halde yaratıcı ve dolaylı yöntemlerle acılarıyla daha rahat baş edebildiklerini söylüyor.

Depremden doğrudan etkilenen Hatay’da Mavi Kuş Dayanışması Çocuk Atölyeleri başlığı altında sivil inisiyatifler, öğretmenler, çocuk gelişimi uzmanları, sanatçılar, psikologlar ve diğer gönüllü ekiplerle koordinasyon içinde, çeşitli yaş gruplarından çocuklar için etkinlikler ve sanat atölyeleri düzenledi. Bu etkinliklerde çocukların katılımcı konumda olmasını sağlamak esastı. Örneğin, film gösterimlerinde çocukların izleyici olmakla kalmayıp o filmin arka planı hakkında bilgi edindiği, sonrasında yorumlar yaptıkları, tartıştıkları bir tür sinema dersine dönüşmesi sağlandı.

Depremden etkilenen bir diğer il Adıyaman’dı. Burada da Mordem Sanat’ın geliştirdiği ve CultureCIVIC’in verdiği destek sayesinde uygulanan “Hikâyeni Anlat” başlıklı projeye, 5–13 yaş aralığındaki çocuklar için, bazı bölümleri interaktif olan *Eko Güneş Yolculuğunda* adlı oyun sahnelendi. Çevre kirliliği, küresel ısınma, zehirli gazların yarattığı etkiler, geri ve ileri dönüşümün faydaları ve doğa-yaşam merkezli bir bakış açısının çocuk dünyasından anlatıldığı oyunun yanı sıra sanat atölyeleri düzenlendi. Kukla yapım atölyelerinde çocukların geri dönüşüm malzemelerinden yaptıkları kuklalarla oyun kurmaları, duygularını kuklalar aracılığıyla dile getirmeleri sağlandı.

Çocuklar için geliştirilen projeler arasında animasyon ya da film gösterimleri, atölyeler epey yer tutuyor. Örneğin, Diyarbakır’da yürütülen “Animasyon Dünyasına Yolculuk” projesi kapsamında düzenlenen atölyelerde 7–15 yaş arasındaki çocuklara karakter yaratma, senaryo yazma, kamera ve fotoğraf çekimi, 2D ve 3D animasyon eğitimleri verildi. Yeni Sinema Kolektifi, Batman’ın on beş köyünde “Beyazperde Köy Meydanlarında” diyerek çocuklara Kürtçe animasyonlar gösterdi. Erzincan’ın Munzur Dağı yakası köylerinde çocuklar için oyun, fotoğraf, yaratıcı sanat, spor ve çocuk hakları atölyeleri düzenlendi.

#81

HİKÂYENİ ANLAT
Fotograf: Barış Işık

Mordem Sanat çatısı altında planlanan “Hikâyeni Anlat”ı proje yürütücüsü Barış Işık şöyle anlatıyor: “Mordem Sanat çocukların sanata erişimi için çalışmalar yapan, kültürel mirasın korunması için sanatsal formları araştırıp geleceğe taşıma çalışmaları sürdüren ve bir merkez olarak da bağımsız sanatçılara alan açan bir kültür-sanat kurumu. CultureCIVIC’in açmış olduğu yerel projeler hibe programına başvuru yaptık. Bin çocuğa tiyatro oyunu sergilemek ve yine o çocuklar için kukla yapım atölyesi düzenlemek üzere yazmıştık projemizi. Tamamlandığında ise bin sekiz yüz yetmiş dokuz çocuğa, yani neredeyse iki katı bir rakama ulaştık. CultureCIVIC’le yapmış olduğumuz “Hikâyeni Anlat” özellikle Adıyaman merkez ve kırsalına odaklandı. Aslında bir çocuğun travma sonrasında yaşadıklarını nasıl en hafif şekilde atlatabileceğini, daha doğrusu o travmatik durumdan nasıl uzaklaşabileceğini düşündük ve bunun için başka türlü bir iletişim modelinin, başka türlü bir yolun bulunabileceğini göstermek istedik.”

#81

Hikâyeyi Anlat
Mordem Sanat, Adıyaman
Fotograf: Barış Işık

#30

Beyazperde Köy Meydanlarında
Yeni Sinema Kolektifi
Batman

#41

Suyun Peşinde İstanbul
Şehir Dedektifi İnisiyatifi, İstanbul
Fotoğraf: Gizem Kıyıcı

#22

Susuz Yaz
Eldem Sanat Alanı, Eskişehir
Fotoğraf: Kayhan Kaygusuz

Yaratıcı Eylemden Müşterek Güvencesizliğe: Türkiye’de Sanatsal Üretimin Dinamikleri

ÇELENK BAFRA

*Fikir ve deneyim hiçbir zaman merkezde çakışmaz,
ancak sanat ve eylem aracılığıyla bir araya gelip sentezlenir.*

— JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Sanat alanında deha ve yaratıcılıktan ziyade araştırma ve üretimden bahsettiğimiz bir dönemdeyiz. Keza yaratıcı eylemin sadece bireysel başarı hikâyelerinden ibaret olmadığını, sanatsal süreçlerin çoklu işbirlikleri ve zorlu deneyimlerden geçtiğini, hatta başarısız denemeler, B planları ve cesur hatalarla örüldüğünü biliyoruz. “Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?” sorusu üzerinden dünya çapında bir tartışma alanı açan Linda Nochlin’in vurguladığı gibi, günümüzde sanat üstün güçlerle donanmış bir bineyin kendinden önceki sanatçılardan ve

toplumsal koşullardan etkilenecek şekilde ortaya koyduğu özgür ve özenk bir etkinlik değil. Aksine hem sanat yapmanın gelişimi hem sanat yapmanın doğası ve niteliği açısından baktığımızda, sanat yapmanın koşulları belli bir toplumsal çevrede geliyor. Başka bir deyişle, sanatsal üretim toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası. Dolayısıyla ister sanat akademilerinden geçip piyasa mekanizmaları ve himaye sistemleriyle donansın, ister ilginç fikir ve sonsuz ilhamla dolu “yalnız sanatçı” ve “ölümsüz yaratıcı” mitiyle pekişsin, bu üretim “özgöl ve

tanımlanabilir toplumsal kurumların dolayımından geçerek belirleniyor.”¹ Türkiye’deki sanatsal üretime tam da bu perspektiften bakmak, sanatçıların yaratım koşullarının tanımlanması kadar sanat eseri veya başka formlarda ortaya çıkan üretimlerin görünürlüğü ve sürdürülebilirliği meselelerine toplumsal alt ve üstyapı üzerinden odaklanmayı gerektiriyor.

Yaratım ve üretim koşullarını sanatçıların sanatsal süreçlerinde karşılaştıkları engeller veya buldukları imkânların bütünü olarak ele almakta fayda var. Başlangıçta, sanata ve yaratıcı endüstrilerin tamamına yaratıcı sınıf, kültür proletaryası, sanat emeği, telif hakları ve fikri mülkiyet gibi kavramlar üzerinden eleştirel bir bakış açısı şart. Buna sanatçılardan daha geniş bir kesimin meselesi olan prekarite (güvencesizlik) ve *freelance* (serbest) çalışmanın hukuki ve mali koşullarını eklemek, hatta Pierre Bourdieu’nün tabiriyle “kültürel ve sosyal sermaye” ile kurulan bağlantı ve dahil olunan ağların yarattığı farkları eklemek mümkün.

Sanat sosyolojisi alanında sanatçılar ve diğer sanat üreticilerinin çalışma koşulları ve mesleki sorunları üzerine eğilen

araştırmalar artarken Türkiye’de sanatsal üretimi bunlardan azade düşünmek naifçe olur. Asıl meselesi yaratıcı eylem olan sanatçıların geçinmek adına tamzamanlı sanat üretimine odaklanmak yerine sipariş üretimlerin yanı sıra akademide veya bambaşka alanlarda profesyonel mesai yapmak durumunda kalıyor. Bu da sanatçıların çoğunun araştırma ve üretimlerini ancak yarızamanlı veya dönemsel olarak ortaya koydukları veya serbest çalışan kültür emekçilerini bekleyen güvencesizliklerle en ağır biçimde baş başa kaldıkları anlamına geliyor. Bunların başında düşük gelir ve sigortasızlığın yanı sıra mesleki gelişim, tatil, sağlık ve emeklilik gibi haklardan mahrumiyeti saymak mümkün. Yurtdışında sanatçıları sigortalayan sendikalar veya ücretsiz atölye sağlayan kamu kuruluşlarından söz edebilirken, barınma koşullarının bile zorlaştığı Türkiye’de sanatçıların üretiminin önündeki engellere atölyesizlik veya mevcut atölyenin yetersizliği olarak karşımıza çıkan araştırma ve üretime adanmış mekân eksikliğini eklemek gerekiyor. Buna bir de hızla dönüşüp çeşitlenmekte olan malzeme ve teknik olanakların artan maliyetleriyle birlikte teknolojik-dijital araçlara

1 Linda Nochlin, *Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?*, 50. Yıldönümü Baskısı, çev. Ahu Antmen, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 55.

erişimdeki zorlukları katınca tablo daha da karamsarlaşıyor.

Özetle, günümüzde sanatçı için sanat yapmak zaman, mekân, maddi manevi güvence ve mali kaynağın bir aradalığını gerektiriyor. Elbette istisnalar mümkün ve Türkiye’deki sanatçıların çoğu zaten istisnai biçimde, yani asgari imkânlardan yoksun olarak ama kararlılıkla, üretimine devam ediyor. Nitekim, Türkiye’de sanatçının üretmemek gibi bir lüksü de yok, aksine neokapitalist sistemin sanata aktarılmış yapısı sürekli tüketime yani teşhira veya satışa yönelik yeni üretim istiyor ve ancak yepyeni üretimler üzerinden sanata destek ve sanatçıya görünürlük sağlıyor. Sanatçının dönem dönem araştırmalarını nadasa bırakma, filizlenmesi için zamana yayma ya da düşünceleriyle tazelenip derinleşmek için inzivaya çekilme gibi çabalarının yersiz görüldüğü hızlı bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir ortamda, sanatçılar yaratıcı fikirlerini ve çokkatmanlı araştırma konularını ortaya koymaya çalışırken, acele ve kısa sürede kotarılan, adeta gerilla taktikleriyle düzensiz veya eşe dosta rica minnet imece usulü üretilen, neredeyse elde taşınabilecek kadar küçük ölçekli ve mütevazı prodüksiyonlarla yetinmek zorunda kalıyor. Bu açıdan baktığımızda Türkiye’de uzun araştırma ve geliştirme süreçlerine yatırım

yapabilen, geniş ve uzmanlaşmış ekiplere emanet edilen ve ebat olarak büyük veya teknik/teknolojik olarak iddialı işleri nadiren görebiliyoruz. “Büyük” düşünen sanatçı elbette var, ama hayal ettiğini uygulayacak kapsamlı bir araştırma yapma imkânı ve “büyük” üretim yapacak yeni, “büyük” bir ekibi ve bütçesi olmadığı gibi, ortaya koyduğu büyük ölçekli üretimleri Türkiye’de sengileyebilecek imkânlara sahip kurumlardan, depolayıp konservasyonunu sağlayacak nitelikli altyapıdan veya koleksiyonuna dahil edecek vizyondan söz etmek de oldukça zor. Bu noktada “neden hiç büyük (kadın) sanatçı yok?” sorusunu özelde “Türkiye’den neden hiç “büyük” ölçekli sanat eseri çıkmıyor?” olarak formüle etmek geliyor akla.

Türkiye’de büyük ve iddialı çalışmalar ortaya koymak bugün hala lüks sayılıyor, zira ona gelene kadar çökmekte olan eğitim sisteminde sanatçı olarak öğrenim görüp yetişmek, akabinde mevcut ekosistemde genç bir sanatçı olarak profesyonelleşmek ve nihayet kariyerinin hemen her aşamasında ticari ve mali olduğu kadar üslup ve içeriğe dair bağımsızlığını koruyabilmek güç. Tam da bu noktada akademi sonrası uluslararası öğrenme ve gelişim programları da dahil olmak üzere, sanat alanını destekleyen kuruluşlar ile hibe ve fon programları anlam kazanıyor.

Türkiye’de yeterli ve şeffaf yönetilen kamu fonlarının olmadığı ya da kültür politikalarının yetersizliği yıllardır konuşulurken, büyük ölçüde sivil toplum önderliğinde politika geliştirme, kamuoyu ve farkındalık yaratma çalışmaları yürütülüyor. Sanat alanında bağımsız, özenk ve sürdürülebilir bir ekosistemin hedeflenmesi uzun yıllardır özel sektör destekli üçüncü sektöre ve Avrupa Birliği başta olmak üzere uluslararası ortaklı fon programlarına ve çözüm ortaklarına düşüyor. Fonlar özellikle genç ve yükselen sanatçılar açısından her şeyden önce bir teşvik ve motivasyon kaynağı olarak görülebilir. Sanatçılara süreçte verdikleri danışmanlık, onlarla ve diğer paydaşlarla sürdürdükleri düzenli ve olumlu iletişim modeli ve kunguladıkları çokboyutlu destek yapısı bir projenin üretimine maddi kaynak aktarmanın ötesinde bir itici güç, hatta çarpan etkisi yaratıyor.

Bu bağlamda özellikle Türkiye gibi ülkelerde CultureCIVIC gibi fon veren ve program yürüten kuruluşların sanatsal üretim anlamında pek çok genç sanatçının projesine can suyu verdiği aşikâr. Fonların Türkiye’de özellikle genç ve bağımsız sanatçıların yürüttüğü sanatsal üretime ve hatta ortaya konan çalışmaların doğru kanallarla doğru izleyici veya kullanıcıyla buluşmasına ivme kazandırdığını söyleyebilirsiniz. Geldiğimiz noktada yine de fonlar özelinde

birkaç sorunsal tartışılmaya devam ediyor. İlki, bu alanda çalışan dernek ve vakıf gibi sivil toplum örgütlerinin yönetim anlayışı, fon verme ve yürütme kriterlerinin niteliği ve şeffaflığı. İkincisi ise hibe ve fonları da kapsayacak biçimde sanata destek yapılarının devamlılığı ve sanatsal üretimin çokboyutlu doğasına adaptasyonu ve istisnai ihtiyaçlarıyla dönüşmekte olan taleplerine yönelik esnekliğini koruyabilmesi. Her iki potansiyel tartışma alanında da Avrupa Birliği’nin çokdisiplinli ve çokkültürlü yapısının getirdiği deneyim ve meşruiyetin fonların yapısına dair bir güvence ve güvenilirlik sağladığını söylemek mümkün. CultureCIVIC fonlarının açık çağrı aşamasından jüri süreçlerine, üretim süresince mentorluktan fon sonrası rapor ve iletişim modellerine kadar bu açıdan kapsamlı olarak kungulandığı anlaşılıyor. Ayrıca fonların sadece sanatsal üretime yani, projelerinin prodüksiyonuna mali destek sağlamanın ötesine geçecek biçimde genç sanatçıları ve yerel üretimi teşviğe yönelik kapasite geliştirme, yapısal destek ve ağ geliştirme çalışmaları da büyük ölçüde beklentiyi karşılamış gibi görünüyor.

Sanatsal üretime kaynak sağlamak adına CultureCIVIC gibi fon ve destek programları da dahil farklı yollar elbette var, giderek çeşitleniyor da. Yine de sanatçının kendi öz kaynakları ve eser satışı

hâlâ ön planda. Sanatçı, varsa kendisi veya ailesinin imkânlarıyla, geçmiş bir yapıtını satarak veya gelecekteki satışı öngörerek borçlanmak suretiyle sanatsal üretimine yatırım yapabilir ve araştırmalarını, sanat malzemelerini, atölye kirasını, mekân ve üretimle ilgili teknik masraflarını, nakliye, seyahat ve hepsinden öte sanat yapmaya vakit ayırabilmenin bedelini üstlenmeye çalışabilir. Sınıfsal farklılıklar, ticari kaygılar, kurumlardaki trendler ve sanat piyasasının beklentileri tam bu noktada sanatçıların üretimlerini belirler hale geliyor. Büyük şehirlerde yaşayan, merkezde konumlanan veya ayrıcalıklı sınıf ve çevrelerden gelen sanatçıların üretimlerinin ölçek, çeşitlilik ve görünülüğüyle kolayca ön plana çıkabildiğini biliyoruz. Alanda hangi tarz işler, hangi medyum veya içerik daha çok talep görüyorsa, başka bir deyişle ne satılıyor, sevgileniyor veya görünür oluyorsa, onun varyasyonlarının daha çok üretildiğini, sanatçının daha çok talep gören işlerinin aksından devam ederek adeta seri üretime veya kendini tekrara başladığını sıklıkla görüyoruz. Kariyerinin orta ve ileri aşamasındaki sanatçıların bile hâlâ galerilerinin desteği olmadan üretim yapamadığını veya yapıtlarının satışını beklerken yeni üretimlerini finanse etmeye çalıştığını gözlemlerken genç ve yükselen sanatçılar için bu adeta bir kısır dö-

ğüye dönüşüyor. Belli bir galerisi, koleksiyoneri, hamisi veya temsilcisi olmayan, çalışmalarının görünürlüğü sınırlı veya sanat çevrelerinde henüz karşılık bulmayan genç ve yükselen sanatçıları daha ziyade üretim yolunda teşvik için yarışma ve ödül başvuruları, hibe ve fon dosyaları ve sanat kurumlarından üretime yönelik davet ve siparişler bekliyor.

Sanatsal üretimin ayrılmaz parçası ve ön koşulu sayılabilecek araştırma, mobilite (hareketlilik), ağ ve kapasite geliştirme yolu ise misafir sanatçı programları ve araştırma burslarının açık çağrılarını takip etmekten geçiyor. Bu tarz yarışma ve bursların hemen her zaman “genç” sanatçıları hedef alması ise belli bir yaşın üstündeki sanatçıların ek işler yapmak ile piyasa paradigması arasında daha da sıkışmasını ya da sanatsal üretiminin kesintiye uğramasını beraberinde getiriyor. Özerk bir sanat konseyinin olmadığı ve kamu fonlarının şeffaflığından söz edemediğimiz ekosisteme can suyu verme sorumluluğu kültür üreticileriyle birlikte özel sektör ve sivil topluma düşüyor. Sistemin sağlıklı çalışması ve sanatsal üretimin niteliği için olmazsa olmaz içeriksel bağımsızlık ve ifade özgürlüğü ise sanata destek olan kurumların kamuya hesap verebilirliği, etik tavrı ve vizyonuna emanet ediliyor. Oysa Kyung An ve Jessica Cerasi’nin çöksatan *Kim Korkan Çağdaş*

Sanattan kitabında belirttiği üzere, “Bu tarz davet ve desteklerin şüphesiz karşılık beklentisi ve sınırlamaları olabilir, tam özgürlük ve sınırsızlıktan bahsetmek kolay değil. Her şeye rağmen hangi şekilde olursa olsun bu yatırım kaynaklarını bu kadar önemli yapan şey yaratıcılığın değerine olan inancı yansıtması ve sanatçıları ilham verici eserler üretmeye devam etmesini sağlamasıdır. Yenilikçi sanata destek ol, eski kafalara değil.”²

Piyasa dinamiklerinin ve sanata destek mekanizmalarının hangi durumlarda sanatçıya dayatma haline geldiği, üretimi nasıl etkilediği veya sanatsal süreçleri somut çıktılara ve görünürlüğe nasıl indirdiğini incelemek önemli, zira yaratıcı eylemin kuralları ile sanatsal üretimi mümkün kılan maddi koşullar arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair pek çok ipucu içeriyor. Oysa Collingwood’un belirlediği sanat ilkeleri bağlamında bakacak olursak, sanatsal üretim kural ve dayatmalara gelmiyor, piyasanın beklentilerini veya sanat kurumlarının seçim kotaları ve rapor kriterlerini karşılamaktan kaçındıkça özgürleşip özgürleşiyor: “Bir sanatçıdan bir şiir, bir oyun,

bir resim veya bir müzik parçası yapıyor olarak söz ettiğimizde söz konusu yapım tünü yaratma olarak adlandırdığımız türdür. Çünkü zaten bildiğimiz gibi, bu şeyler, hakiki sanat eserleri olmaları koşuluyla, bir amacın aracı olarak yapılmazlar, önceden tasarlanmış bir plana göre yapılmazlar, belirli bir maddeye yeni bir form dayatarak yapılmazlar. Yine de ne yapacaklarını önceden bilmeseler bile ne yaptıklarını bilen insanlar tarafından bilinçli ve sorumlu bir şekilde yapılırlar.”³

Özgün ve özgür bir sanatsal üretim için maddi koşul ve dinamikler kadar yaratıcı eylemi tetikleyen ve zenginleştiren ortamın içerik derinliği ve özgürlüğünden de bahsetmek yerinde olur. Türkiye’de sanatsal üretimin zirve yapıp uluslararası görünürlük kazandığı dönem olan 2000’li yılların ekonomik gelişme kadar AB’ye entegrasyon çabalarıyla ifade özgürlüğünün güvence altına alınması ve demokratikleşme yolundaki girişimlerle eşzamanlı gerçekleşmesi tesadüfi olamaz. 2010’ların ortasından günümüze kadarki dönemde ise bir yandan hukuk ve adalet sistemi sansür, yaptırım ve baskıyı mümkün kılacak şekilde biçimlendiriliyor,

2 Kyung An, Jessica Cerasi, *Kim Korkar Çağdaş Sanattan*, çev. Mehmet Üstünipek, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 122.

3 R.G. Collingwood, *Sanatın İlkeleri*, çev. Mukadder Erkan, Fol Yayınevi, Ankara, 2021, s. 135.

diğer yandan toplumsal ayrışma ve siyasal baskı ortamı derinleşiyor. Bu da sanatçıları kadar onları çeşitli biçimlerde destekleyen ya da yapıtlarını kamuya buluşturan kurumların sanatsal üretimin içeriğine dair sürekli bir çekince ve endişe taşımasını ve hatta otosansürü beraberinde getiriyor. Türkiye’de siyasal İslamın muhafazakârlaştırma olarak sunduğu bakış açısı, “toplumsal hassasiyet” ve “ortak değerlerimiz” olarak medyada ve toplumda tezahür ederken, halihazırda zaten tabu olan din, dil, ırk, ordu, bayrak, devlet gibi konulara giderek çıplaklık, cinsellik, beden, kadın, LGBTİ, kuir, vb. içeriklere sanat eserleri özelinde derin bir linç kültürü veya toleranssızlığı getiriyor. Maddi imkânsızlıklara eklenen bu sıkışmışlık Türkiye’den ciddi sayıda sanatçı ve sanat profesyonelinin son on yılda ülkeyi veya sanatı terk etmesine, yani artık [Türkiye’de] üretim yapmamasına veya görünürlüğü ve üretiminin sürdürülebilirliği adına içeriğinden ve diskurundan ödün vermek zorunda hissetmesine yol açıyor. Eleştirel düşüncenin ve ifade özgürlüğünün olmadığı ortamda sanat da olmuyor. Üstelik bu sansür ve otosansür ortamı artık sadece medya ve kültür kurumlarına değil, sanat akademilerinde ve okullardaki müfredat ve eğitimcilerin yaklaşımına kadar inerek derinleşmiş durumda.

Bu durumu Türkiye’de hemen her dönem ve her alanda tektipleştirici, niteliksiz ve tartışma yerine ezbere dayanan eğitim sisteminin eleştirilmesi mümkünken, sanatsal üretimin günümüzdeki temel açmazlarından biri olarak sanat üreticilerinin daha eğitim aşamasındayken baskılanması ve belli kalıplara sokulmaya çalışılması olarak da okuyabiliriz. Buna toplumdaki eleştiri kültürünün ve sanat eleştirisinin eksikliği de eklediğimiz zaman mentorluk ve geribildirim alamayan, kendini ifade etmek için cesaretlendirilmeyen ve istediğini yapmaya yetkin ve bağımsız hissetmeyen sanatçı bireylerden bahseder hale geliyoruz. Eleştirel ve özgünleştirici bir ekosistemden beslenmeyen sanatçıların üretimlerine de bunu yansıttığını gözlemlemek güç değil. Özgünleşmek ise kolay değil, hele ki imkânsızlıklar içinde bir başıyken. Bu ancak bir arada yapılacak muhalefetten, müşterek itirazlardan ve kolektif bir eleştirel duruşla ekosisteme eklenmekten geçiyor. Tam da bu nedenle Türkiye’de artan biçimde bağımsız sanat inisiyatifleri, sanatçı kolektifleri ve müşterekler etrafında bir araya gelen oluşumlar içinde kendini güvende hisseden paydaşların daha çoşkulu ve cesur sanat üretimleri ortaya koyduğunu görüyoruz. Süregelen sanatsal üretimler içinde gelecekte

konuşmaya devam edeceklerimiz, yani kalıcı olacakların özellikle bu tip üretimler olduğunu söylemek yersiz olmaz. Nitekim Jeanette Winterson'ın *Sanat Başkaldırır* kitabında vurguladığı gibi "Hakikat kalıcı olansa şayet, sanat insanların giniştiği diğer tüm uğraşlardan daha hakiki olduğunu kanıtlamıştır. Kesin olan şu ki, resim de şiir de müzik de zamanın yalnızca belirli bir noktasına değil bütününe, hem kendi dönemlerine hem de bizimkine damga vurur; üstelik birer antika ya da tarihi eser olarak değil, ilk günkü coşkunculuk ve dinçlikleriyle capcanlı varlıklar olarak."⁴ ●

4 Jeanette Winterson, *Sanat Başkaldırır*, çev. Zeynep Baransel, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 11.

#164

Vaetler Antolojisi
Özgür Demirci, İzmir
Fotograf: Can Yücel

#178

Taşın Söyledikleri: Kem Gözlene Dikkat Et,
Neşeli Yaşal, Buncu Güney
Adıyaman, Bolu, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa

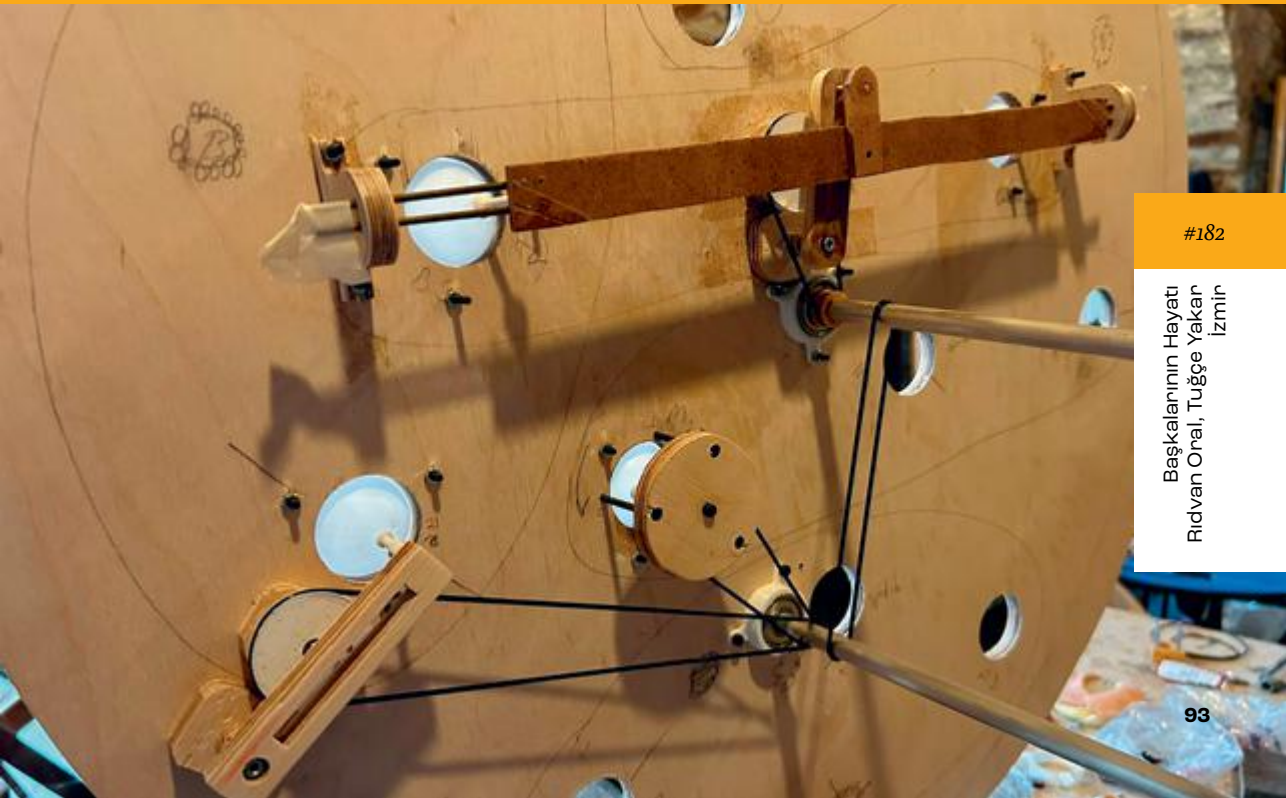

#163

Tempo Primo
Yağmur Uyanık
Antalya

GININ BAĞIMSIZLIĞINI, BİREYSEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER RESİM 200

GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALARINI PROTESTO ETTİ

U. 'HUKUKUN ÖZGÜRLÜĞÜNÜ' RESİM SEVİNCİ

12:42 N ANKARA'YA GELİYOR. GÜNDEMDE EKONOMİK İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİL RESİM SEVİNCİ

'E DE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN BAŞLAYACAĞINI SÖY

13:26 ÜN BAŞLAYACAĞINI SÖYLEDİ • ANKARA KOP

12:39 İSİZLİĞİNİ, BİREYSEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ SAVUNAN BİR CUMHURB RESİM SEVİNCİ

Great Dream; Can Akgülmüş
Fotoğraf; Cemil Batur Gökgeer
Kairos Galeri İstanbul izniyle

İnce Hava
Cemil Batur Gökgeer
Ankara, İstanbul, İzmir

#110

Sinemamızın Görünmez Kadınları
Yasemin Özkent
İstanbul, Konya

Ataerki Karşısında: Kadınlar ve LGBTİQ+'lar

“Erkeklerin insanlık içindeki konumu üzerine bir kitap yazmak bir erkeğin aklına bile gelmezdi. Şayet kendimi tanımlamak istiyorsam ilkin ‘Ben bir kadınım’ diye beyan etmem gerekir; bu hakikat başka bütün olumlamların üzerinde yükseleceği temeli oluşturur. Bir erkek hiçbir zaman, kendini belirli bir cinsiyete ait bir birey olarak ortaya koymakla başlamaz işe: Erkek olduğu kendiliğinden bellidir” der Simone de Beauvoir *İkinci Cinsiyet*'e başlarken. Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık meselesini de özetler: “Kadın doğulmaz: Kadın olunur. İnsan dışısının toplum içinde büründüğü biçimi belirleyen hiçbir biyolojik, ruhsal, ekonomik yazgı yoktur; erkek ile hadım edilmiş varlık arasındaki kadınsı diye nitelendirilen bu ürünü yaratan, uygarlığın bütünüdür. Birey ancak başkalarının dolayımıyla Başka olarak oluşur.”⁷

Gündelik yaşamda kamusal alandan dışlanma; fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel şiddete maruz kalma ve erken yaşta evlendirilerek eğitim hakkından yoksun bırakılma; fırsat bulup da çalışılabiliyorsa işyerinin niteliğine göre ya farklı türden ayrımcılıklara ya da tacizlere maruz bırakılıp cam tavana çarpma Türkiye'deki kadınlar için ilk elden akla gelen sorunlar. Kültür-sanat sektöründe çalışan kadınların kendi deneyimlerini tarif etmek için kullandığı ifadeler ise bu meselenin coğrafyayla, sınıfla, kültür düzeyiyle sınırlı olmadığına da altını çiziyor: “dışlanma”, “ayrıştırılma”, “erkek diline, egemenliğine, tahakkümüne maruz bırakılma”, “sokakta rahat yürüyememe”, “ciddiye alınmama”, “erkeklerden daha çok çalışmak zorunda kalma”, “susturulma”, “cinsel hayatını saklama baskısını hissetme” ve “biteviye bir mücadele içinde olma”⁸

CultureCIVIC'in destek verdiği projeler arasında da toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık karşısında kadınların görünür olması, seslerinin duyulması ve kaydedilmesi, kamusal alandaki yerlerinin tartışılması, kültürel ve sanatsal faaliyetlere erişimlerinin sağlanması, kendilerini ifade etme yollarının aranması gibi hedeflerle yola çıkmış olanlar hatırı

7 Simone de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet*, çev. Gülnur Acar Savran, KÜY, İstanbul, 2020, c. 1, s. 27 ve c. 2, s. 13.

8 *Kültür-Sanat Dünyasında Toplumsal Cinsiyet*, İKSV, İstanbul, 2022, s. 15.

sayılır miktarda. Mardin, İstanbul, Diyarbakır, Trabzon, Sinop, Konya, Batman gibi geniş bir coğrafyaya yayılan projeler yöntem itibarıyla de benzer bir çeşitliliğe sahip: Feminist bir sanat arşivi oluşturulması, şehir planlamada ve ev içinin tasarımında kadınların gözden çıkarıldığı unsurların tespiti, kadın hikâyelerini anlatan kadın yönetmenlerin filmlerinin sinemaya erişimi kısıtlı kadınlara ulaştırılması, genç kadınların müzik ve teknoloji alanında var kılınmasına yönelik atölyeler, farklı sanat disiplinlerinden gelen ve farklı deneyimlere sahip kadın sanatçıların kamusal alanda mekâna özgü sanatsal müdahalelerinin sağlanması...

Yine bazı projelerden bahsetmek bu çeşitliliği somutlamak için faydalı olacaktır. Örneğin “Diyarbakır Kültür Emeginde Kadın Haritası” projesi çerçevesinde, basılı illüstratif bir haritayla kadın emeğinin somut izlerinin görünür kılındığı rotalar hazırlandı ve kamusal söyleşilerde kadınların deneyimleri sözlü aktarımlar ve tanıklıklarla görünür kılındı.

“KızBaşına Feminist Sanat Tarihi” projesi görülmeyen ve saklı arşivlerde bulunan sanatçı kadınların tarihini gün yüzüne çıkarmayı ve feminist sanat tarihini toplumun geniş kesimlerine ulaştırmayı hedefledi. Dario Fo’nun *Kadından Konuşalım*’ında yer alan, kadın bedenine yönelik algıları tartışan *Şişman Kadın* adlı oyunu Batman, Diyarbakır, İstanbul, Mardin, Urfa ve Van’da Kürtçe sahnelendi.

“Kadın Eli” projesi farklı sanat disiplinlerinden gelen ve farklı deneyimlere sahip dokuz kadın sanatçının Mardin’in “arızalı” kamusal alanlarında mekâna özgü olarak ürettikleri sanatsal müdahalelerden oluştu. Proje kapsamında, kayyum atamaları öncesi ve sonrasında oluşmuş sorunlu kamusal mekânlara kalıcı veya geçici sanatsal müdahaleler uygulandı. Proje, Mardin’de yaşayan kadın sanatçıların üretimlerini desteklemenin yanı sıra toplumsal ve tarihsel olarak kurulan cinsiyet rollerini tartışmaya açtı, Mardin’de kadın sanatçıların görünür olmalarına ve sanat platformlarında varlık göstermelerine katkı sağladı.

“Duy Sesimi” projesi çerçevesinde İstanbul, Adana ve Gaziantep’ten farklı yaş gruplarından kadınlarla müzik atölyeleri gerçekleştirildi. Projenin amacı “sesi bastırılan ve sessizleştirilen” kadınların kendilerini müzik yoluyla ifade ederek özgüvenlerinin artırılmasına, potansiyellerinin farkına varmalarına, ortak sorunlarını dillendirmelerine fırsat sunmaktı. Üretilen

#14

KADIN ELİ

olduğunu hissettik: Soyut düşünceye, hayal gücüne, öznelliğe ve yoruma yer açan, kişinin malzemeyi tanıyacağı, kendi tanıklıklarını sanatsal ifadeye çevirirken cesarete teşvik edileceği, merakta temellenen sanatsal araştırma süreçlerinin yürütüleceği, kolektif bir alan. ... Herkesin herkese yardım ettiği 'Kadın Eli'nde çalışmaların üretilmesinde ve yerleştirilmesinde destek olan, alternatif çözümler üreten komşularımıza ve arkadaşlarımıza çok teşekkür ederiz.”*

* Evrim Kavcar (Proje Danışmanı), “Kadın Eli”, *Kadın Eli/Woman's Touch*, Mardin Ses Matbaası, Mardin, 2022, s. 4.

“CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı'nın desteklediği 'Kadın Eli' projesinin, farklı sanat disiplinlerinden gelen ve farklı deneyimlere sahip kadın sanatçıların Mardin'in 'arızalı' kamusal alanlarında mekâna özgü yapacakları sanatsal müdahalelere odaklanacağı duyurulmuştu. ... Davet bir kent arızasının tespitini öngörse de başka bir arızanın onarılmakta

şarkılar KALAN Müzik sponsorluğunda albüme dönüştürüldü ve dijital platformlardan elde edilecek gelirin Mor Dayanışma'ya aktarılarak kadın çalışmalarının desteklenmesi ve sürekliliğinin sağlanması hedeflendi.

İstanbul'da gerçekleştirilen “Dokuyu Dinlemek” projesi cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra ucuz, güvencesiz ve örgütsüz emeğin yarattığı pek çok sorunla karşı karşıya olan 17–34 yaş aralığındaki kadın konfeksiyon işçilerinin gündelik yaşamına ve çalışırken içinde buldukları ses atmosferine odaklandı. Proje çerçevesinde görüşülen kadınların kendilerini ifade etmeleri, sözcüklerini seslendirmeleri sağlanırken, çalışma ortamlarında onları gün boyu çevreleyen seslerle kurdukları ilişkiye de kulak verildi.

#10

Diyarbakır Kültür Emeğinde Kadın Haritası
Palimpsest Mekan ve Hafıza Çalışmalarını Kolektifi
Fotoğraf: Zeynep Fırat

#51

Duy Sesimi
Asena Akan
Adana, Gaziantep, İstanbul

#35

KızBaşına Feminist Sanat Tarihi
KızBaşına
Ankara, İstanbul, çevrimiçi

#58

Jina Oelew (Şişman Kadın)
Batman, Yenisahne; Batman, Diyarbakır,
İstanbul, Mandin, Şanlıurfa, Van

#155

Fıstık Zamanı
Özlem Köse
Gaziantep

#170

Kullanma Kılavuzu
Özge Akdeniz, Ayşegül Oğuz; İstanbul
Fotoğraf: Bilal İmren

#102

Laş û Cih (Beden ve Yer)
Nalın Acar, Adar Taş, Batman, Bitlis
Fotograf: Hevidar Taş, Ferit Bingöl

#177

Sinope'de Bir Flanöz
Azize Reva Boyynkallın
Sinop

#195

Toprağın Sesi
Betül Katıgöz
Çanakakale

Nevra Anslantür

Ilgın Hanrioğlu

#153

Dokuyu Dinlemek
Çiğdem Karacabe
İstanbul

Yine İstanbul merkezli bir proje olan “Kullanma Kılavuzu”, şehirler planlanırken kadınların deneyim ve ihtiyaçlarının ne ölçüde gözetildiği, ev içi emekte gelişen teknolojiyen faydalanmanın kadınlara bir boş zaman imkânı sunup sunmadığı gibi sorular etrafında şekillenen araştırmaların bulgularını video, podcast ve sosyal medya araçlarıyla görünür kıldı.

CultureCIVIC’in destek verdiği kadın odaklı projelerden biri de “Fıstık Zamanı”. Bu fikrin çıkışı, 1970’lerde Gaziantep’in Keklik köyünde yaşayan ve âşık olduğu adama kaçtığı için akrabaları tarafından öldürülmek istenen 15 yaşındaki Ayşe’nin yaşamına dayanıyor. Özlem Köse bu hikâyeden esinle kadınlar üzerindeki eril baskıya ve şiddete karşı yaşamı savunan işler üretti.

Batman ve Bitlis’te farklı yaş grubundan kadınlarla evlilik, cinsellik ve hamilelik deneyimlerinin konuşulduğu belgesel film *Laş û Cih* (Beden ve Yer), iki kentteki kadınların hikâyeleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları

Gamze Tanrıvermiş, projesi *Kuşlar*’ı şöyle anlatıyor: “Daha önce hiç tiyatro yapmamış, tiyatro sahnesine çıkmamış, hatta hiç tiyatro oyunu izlememiş kadınlarla çalışmak ve bunu cezaevi içinde gerçekleştirmek benzersiz bir deneyim oldu. Bu kadınlar teker teker tahliye olunca belgesel filmi cezaevi dışında yapma imkânı doğdu. Onlardan deneyimlerini anlatmalarını istedim bir mektup vasıtasıyla ve hepsi yazdı. Özellikle de birindeki cümle büyük esin kaynağı oldu: ‘Adalet yetmezliği çektiğimiz bu çağda kavga etmek

için değil, doğruya sahip çıkmak için insancıl bir kıpırdama’ diye tanımlıyordu tiyatroyu. Buradan yola çıkarak, kişisel hikâyelerine hiç değinmeden kadınların ortak tarihine dair parçalanmış monolog seslerden ve hareketlerden oluşan performatif bir oyun yazdım ve bu oyunu profesyonel oyuncularla ve aynı zamanda tahliye olmuş kadın mahpuslardan birinin katılımıyla Hüseyin Kazaz Kültür Merkezi’nde gerçekleştirdik bir gece. Hüseyin Kazaz Kültür Merkezi’nin şöyle bir önemi var aslında bizim için: Orası eski bir cezaevi. Sadece içeride olanlara değil, dışarıda olup kendini tutsak hisseden insanlara da sesleniyor oyun; mahpuslara önyargısız bir perspektiften bakmayı temenni ediyor. Bu proje çok farklı kesimlerden insanları bir araya getirdi. CultureCIVIC sayesinde sesimizi daha geniş kitlelere duyurabildik. Bu benim için çok kıymetli.”

#36

KUŞLAR
Fotograf: Okan İkinci

ortaya koyarken toplumsal cinsiyet rollerini tartışmaya açılarak bunu kamusal alana taşımayı hedefledi.

“Herkes İçin Müzik” projesi Samsun’un Vezirköprü, Havza, Ladik, Asarcık, Kavak ilçelerinde müziğin geniş kesimlere yayılmasını sağlamak amacıyla yola çıktı. Proje Vezirköprü ilçe merkezi ve kırsal mahallelerinden müzik eğitimi almak isteyen genç ve kadınlara erişilmesini, yerel halka yönelik çoksesli konserler düzenlenmesini, Vezirköprü ilçe merkezinde başlatılan Kadın Orkestrası girişiminin köylere ve Samsun’un kırsal mahallerine yayılması sayesinde daha çok kadına ve gence ulaşılmasını hedefliyordu. Komşu bir şehirden, adını Sinope adlı kadın kent kurucudan alan “Sinope’de Bir Flanöz” projesi ise Sinop’un Boyabat ilçesindeki eril şiddete, kadın cinayetlerine odaklandı. İlçedeki kadınlarla yapılan görüşmelerle, kadınların eşit hak ve özgürlüklere dair beklentilerini ifade edebilmelerine olanak sağlamak, unutulmuş anaerkil düzeni yeniden hatırlamak ve kolektif bilinci açığa çıkarmak amaçlandı. Söyleşilerden hareketle yapılan sanatsal üretimlerde Sinope, flanöz bir karakter olarak betimleniyordu.

Çanakale’de CultureCIVIC desteğiyle yürütülen “Toprağın Sesi” projesi çerçevesinde çocuklu kadınlarla atölyeler düzenlenip toprak kaplar üretildi. Kadınları temsil eden bu kapların, enstrüman yapım atölyesinde birer ses enstrümanına dönüşmesi ve finalde halka açık bir performansın kayıt altına alınması planlandı.

Toplumsal cinsiyetten bahsetmişken, LGBTİQ+’ların da Türkiye’de ayrımcılığa ve hak ihlallerine pek çok alanda maruz kalan gruplardan biri olduğunu biliyoruz. Aileden başlayarak eğitim hayatında öğretmen ve arkadaşları tarafından dışlanma, sağlık hizmetleri söz konusu olduğunda sağlık çalışanlarından yeterli ve adil hizmet alamama, hukuk alanında koruyucu yasalardan mahrum olma ve herhangi bir hak arama mücadelesinde dikkate alınmama, iş bulamama ya da bulunduğu işte kimliğini gizlemek zorunda kalma akla ilk gelen hak ihlalleri. Buna evde, sokakta, akla gelebilecek hemen her ortamda parmak sallayan psikolojik ve fiziksel şiddeti de eklemek gerekiyor elbette.

CultureCIVIC’in projeleri değerlendirirken esas aldığı toplumsal cinsiyet eşitliğine yanıt veren projeler arasında LGBTİQ+’ların seslerini ve deneyimlerini kamusal alana taşıma amaçlı olanların da sayısı az değil. Örneğin oyuncu Nadir Sönmez, Diyarbakır’da aktivistler, akademisyenler, sanatçılar ve

temas kurduğu diğer insanlarla yaptığı görüşmelere dayanarak şehirdeki LGBTİQ+ mücadelesini ele alan bir oyun yazdı ve sahneledi. *Pozitif Yaşamak: BİZ* adlı belgesel HİV’e dair eksik/yanlış bilgileri ve önyargıları masaya yatırarak bu konudaki politikaları da tartışmaya açtı. 2011 yılından bu yana düzenlenen Pembe Hayat KuirFest 11. yılında Aydın, Denizli, Diyarbakır ve İzmir ayaklarını CultureCIVIC’ten aldığı destekle gerçekleştirdi. Amed Underground Diyarbakır ve çevre illerde yaşayan LGBTİQ+ ve kadınlara öncelik tanıyarak profesyonel DJ’lik eğitimleri verdi; proje bölgede bu dezavantajlı grupların işgücüne etkin katılımını hedefliyordu.

Bu alandaki projelerin bir bölümü de edebiyat ve yazı üzerinden şekillendi. “Edebiyatta LGBTİQ+’nın Sesi”, “Yazarlık Kuirleşirmek” projeleri ve Feminist/Kuir Biyografi Atölyesi ile kadınların ve LGBTİ+ların seslerini kamusal alana daha etkin bir şekilde taşımayı hedefleyen Kurmacadışı Yaratıcı Yazarlık Atölyesi müşterek tecrübelerin dillendirilmesine, karşılaşmalara ve aktarımlara alan açtı.

“Yola, Türkçe edebiyatta LGBTİQ+ temsilcilerinin ne kadar geri plana itildiği, az sayıda araştırmacının özenli çalışmaları dışında konunun ne kadar atıl kaldığı fikriyle çıktık. Eşitlik yanlısı olarak tanınan çok bilindik yazarların kadın düşmanı alt metinlerine düştü yolumuz. Zaman aktıkça, özneler kendi hikâyelerini anlatmaya başladıkça bakışım nasıl değiştiğini gördük. Ummadığımız zamanlarda, ummadığımız yazarlarda kapsayıcılığın izlerine rastlasak da çoğu hayli sorunlu olan bu örnekler Türkçe edebiyatta LGBTİQ+ temsilcilerinden

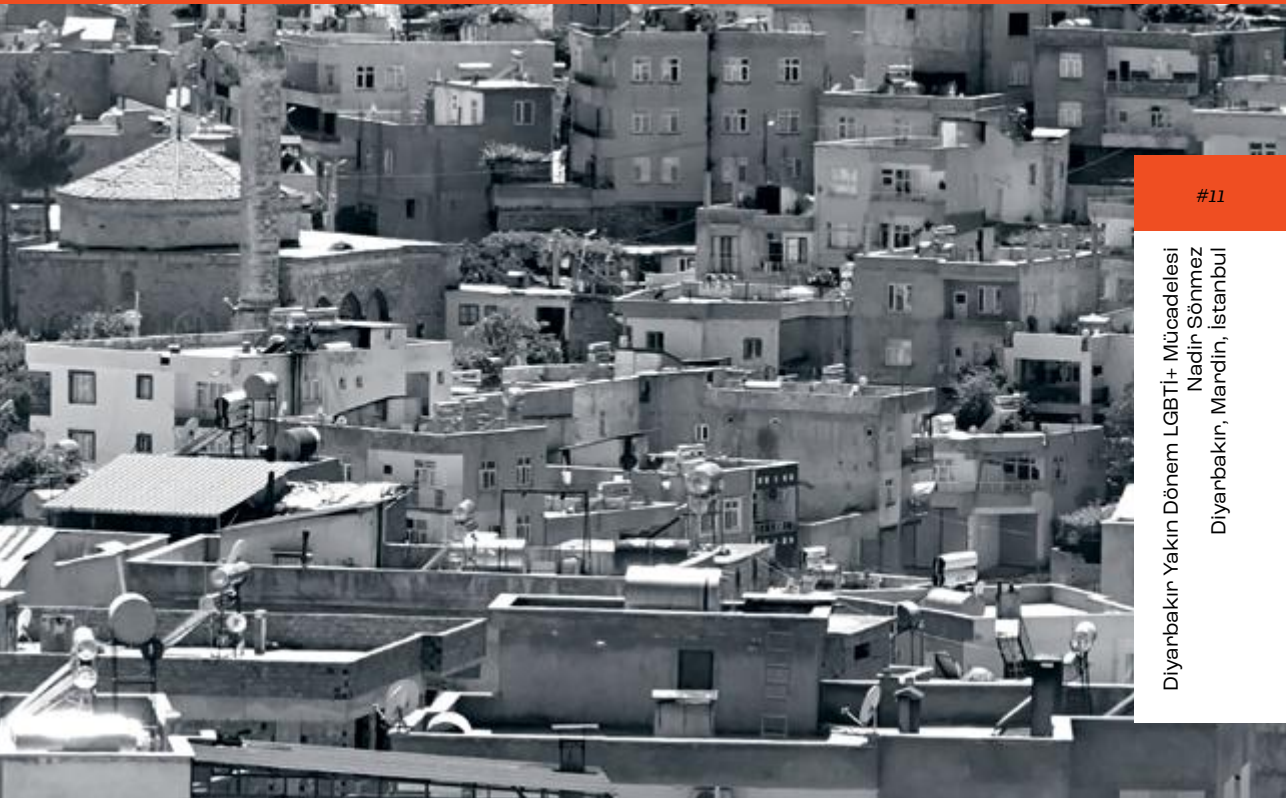
çok, Türkçe edebiyattaki örtülü homofobi/transfobinin tarihini izlememizi sağladı. Daha sonra katılımcılarımız kendi öykülerine odaklandılar. Hep beraber onların öykülerini okuduk, yorumladık, eleştirdik. Hikâyelerimizi birbirimize açarak, paylaşarak yazarın biricik ve en yukarıda sayıldığı edebiyat piramidini nasıl rayından çıkardık, nasıl alaşağı ettik; biz de şaşırдық. Öyküler sansürlenmeyeceklerinden emin, güvenli bir ortamda paylaşılınca nasıl büyüdüler, nasıl bambaşka yerlere ulaştılar; okuyunca siz de göreceksiniz.”*

* Sevcan Tiftik, “Kaç lubunya karakter öldü minnoş kalplerimizde?”, *Kaos GL*, 31 Temmuz 2024. <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/kac-lubunya-karakter-oldu-minnos-kalplerimizde>. Erişim: 5 Ekim 2024.

#20

Pozitif Yaşamak: BİZ
Ebubekir Çetinkaya
Neveşehir

#11

Diyarbakır Yakın Dönem LGBTI+ Mücadelesi
Nadir Sönmez
Diyarbakır, Mandin, İstanbul

#16

KunmacadıŒı Yaratıcı Yazarılık Atölyesi
5Harfliler
Ankara, Diyanbakır, Mersin, ğevnirniĒi

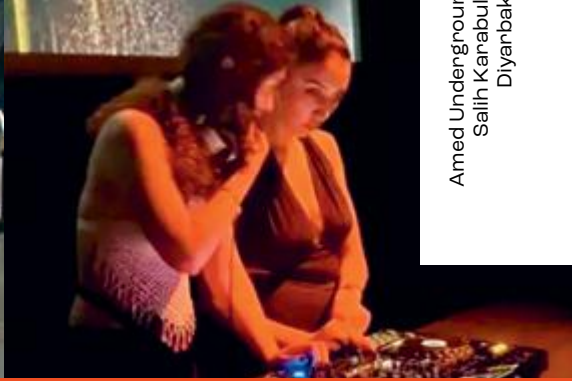
#69

Yazarak KuirleŒtirmek
Ecem Arslanay
Izmir, ğevnirniĒi

#45

Amed Underground
Salih Karabulut
Diyarbakır

#146

Feminist/Kuir Biyografi Atölyesi
ADA Eğitim Kooperatifi
Ankara, Diyarbakır, Van

Sosyal Uyum ve Dayanışma

*Nasıl anlatabilirim, dostum,
Ne korkunçtur yalnızlığın gecesi.
Bu muammalı insan diyarında,
Yazgımızda var geceyle gündüzü böyle geçirmek.
Ah Kalbim! Geçsin şu zaman geçsin, kim
olursa olsun biriyle dertleşerek.⁹*

29 Nisan 2011’de ilk Suriyeli mülteci grubu Hatay’ın Yayladağ sınırından Türkiye’ye geçtiğinde iki taraf da gelecek günlerin neler getireceği konusunda öngörü sahibi değildi. Aradan geçen on yılı aşkın zamanda da bu belirsizliğin tümünden giderildiğini söylemek mümkün değil. Suriyeli mültecilerin büyük bir kısmı halen güvenli bir hukuki statüden mahrum; varlıkları siyasi tartışmalarının nesnesi haline getirilip masaya yatırılıyor. Halkın tutumu ise elbette cinsiyet, yaş, gelir durumu, eğitim seviyesi, ideolojik/siyasi yönelim gibi etkenlere göre anlamlı farklılıklar sergilese de –bu tutumun şekillenmesinde başat aktörlerden biri olan medyanın da hatırı sayılır etkisiyle– sokaklarda olumsuz ve damgalayıcı, dışlayıcı cümlelerin de yıkıcı eylemlerin de kol gezdiğini biliyoruz.

Çok çeşitli vasıflara sahip tek tek kişiler olma hakları dahi ellerinden alınıp “Suriyeliler” diye anılagelen mültecilerin sosyal uyumunun güçlendirilmesi için bireysel ve kolektif kimliklerini korumalarının desteklenmesi giderek artan bir önem arz ediyor. Geride bırakılan ülkenin parçalanmış kültür mirasına dair bir çaresizlik söz konusuysen en azından somut olmayan kültür mirasının hatırlanması, kaydedilmesi, temsil edilmesi için yollar açılması da yine yakıcı öneme sahip. Yerinden edilenler arasında sanat ve kültür üreticilerinin de bulunduğu akılda tutulduğunda, görüyoruz ki

9 Bu şiirle tanışmamı ve sohbetlerimizdeki samimiyetiyle, evinden uzaktaki bir insanın kalbinde neler saklı olduğunu derinden anlamamı sağlayan Waseem Ahmad Siddiqui’ye teşekkürle. Faiz Ahmed Faiz’in (Beyrut, 1979) dizelerini Mustansir Dalvin’in çevirisinden aktaran Siddiqui, “Evinizde Kalabilir miyim?: Biz... Yolcuyuz”. <https://manifold.press/biz-yolcuyuz>. Erişim: Temmuz 2024. Şiirin çevirisi için de sevgili dostum Sema Kaygusuz’a minnettarım.

#12

GEÇMİŞ VE GELECEĞİN
ORTASINDA HİKÂYELER

“... Kendi kendime ‘Doğduğum yeri, çocukluğumun gençliğimin sahalalarını nasıl terk ediyorsun?’ diye sordum. Nasıl anılarımın vatanını unuturum, köydeki buğday zamanı sıcak gecelerini nasıl unuturum? O kahkahaları, yemeği beklerken tencerenin etrafından dönüp gülüşlerimizi nasıl unuturum? Çocukların büyükleri neşeyle iş yaparken nasıl izlediklerini, bize anlattıkları hikâyeleri nasıl unuturum? O dört incir ağacını nasıl unuturum; o yıllarımı, elli yıldan fazla yaşadığım toprağı nasıl unuturum? Anılardan başka bir şey kalmadı geriye, evet. Cesaretimi ve yaralı gücümü topladım, askeri kışlaya dönüştürülen bu vatanı kalmanın bir anlamı yok artık. İnsanın sırf adaleti ve özgürlüğü düşündüğü için öldürüldüğü bu vatanı kalmanın bir anlamı yok. Allah, biz boynumuzu eğelim diye bize özgürlük nimetini vermedi. Allah’ın yeri geniştir ve oralarda bir yerde insanın zulümden sığınabileceği bir yer vardır. Defalarca kendime tekrarladım bunu, kalbimi teselli etmeye çalışıyordum...”*

* Mervan Sadık, “Kefen”, *Birlikte Hikâyeler*, Mersin, 2022, s. 25.

müşterek projeler karşılıklı öğrenmeyi, birbirini tanımayı sağlayarak birlikte yaşamanın yollarını yaratmaya katkıda bulunuyor.

CultureCIVIC’in bu alanda destek verdiği projeler de Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde yaşayan, çalışma hayatının içinde olan Suriyeli mültecilerin yaşadıkları yerle ve birlikte yaşadıkları yerel halkla aralarındaki uyumun güçlendirilmesine odaklanıyor.

Bu çerçevede, Mersin’de faaliyet gösteren Maya Derneği, CultureCIVIC’ten aldığı destekle kentte yaşayan dört Suriyeli ve iki Türkiyeli yazarın çevrelerindeki kültürel miras alanlarını birlikte keşfettiği, atölye çalışmalarına katıldığı bir proje gerçekleştirdi ve “birlikte hikâyeler yaratmanın heyecanını gelecek hikâyelere

#119

NEFES
MÜZİK OKULU

aileyiz aslında; çocukların aileleri de geliyor, beraber meşk ediyoruz, öğreniyoruz, öğretiyoruz, derdimizi paylaşıyoruz. 2017'den 2023'e kadar yedi yüz öğrenci çalışmalarımızdan faydalandı; üç yüz elli öğrenci de sahneye çıkmış bu proje kapsamında. CultureCIVIC'in desteğiyle sayımız daha da arttı ve 2022 senesinde çok güzel bir proje gerçekleştirdik bu destek sayesinde. 'İki Dil, Bir Nefes' sloganıyla Türkçe ve Arapçanın bir arada olduğu bir repertuar oluşturduk ve bu repertuarı hem enstrümanlar hem de koro üzerinden çalıştık, güzel hazırlıklar yaptık. 1600 kişilik bir izleyici kitlesine konser verdik. Bunu gururla söylüyoruz, çünkü bence ilk defa Türkiye'de bu kadar büyük bir repertuarla, bir buçuk saat boyunca Türkçe ve Arapça aynı ezgiler, aynı şarkılar iki dilde söylendi. İki insan, iki kültür, iki dil güzellikler yaratır; bir bahçe içerisinde iki gülün kokusunu alabiliyorsak, bu bize de iyilik getirir."

Nefes Kültür Sanat Derneği Başkanı İbrahim Müslümani, çalışmalarını şöyle anlatıyor:

"Derneğimizin çatısı altında çok güzel bir projemiz var: Nefes Müzik ve Sanat Okulu. Suriyeli ve Türkiyeli öğretmenler, sanatçılar ve altı yaştan sınırsız yaşa kadar öğrencilerle burada beraber oluyoruz. Müzik sınıflarımızda gitar, piyano, keman, ud, kanun, şan eğitimi veriyoruz ve çalışmalarımızı sosyal uyumun bir aracı olarak kullanıyoruz. Müzik kültürü üzerine oturumlar da gerçekleştiriyoruz. Burada büyük bir

taşımak üzere”¹⁰ bu yazarların öykülerinin yer aldığı bir kitap yayımladı: *Birlikte Hikâyeler*. Abdulhamid Al Said, Mervan Sadık, Mohammed Habib, Özgür Yılmaz, Omer Haj Yahy ve Özge Göncü’nün hikâyeleri, iki ülkenin benzer kültürel mirasına ait ayrıntıların bu kitapta buluşmasını sağladı.

Bir diğer proje, Suriyeli göçmenlerin yoğun olduğu şehirlerden Gaziantep’te hayata geçirilen *Heterotopia* oldu. İki farklı kültürden insanların bir araya geldiği kahvehane mekânı üzerinden sosyal uyum konusuna odaklanan bu belgeselin gösteriminde, şiddetin, gerginliğin ve yabancı düşmanlığının giderilmesi için yerli halk, Suriyeli göçmenler, STK temsilcileri, akademik paydaşlar ve ilgili kamuoyu “Kahvede buluşalım” çağrısıyla bir diyalog masası etrafında bir araya geldi.

Yine Gaziantep’te Suriyeli ve Türkiyeli gençler tarafından kurulan ve 2017 yılından bu yana çalışmalarını sürdüren Nefes Kültür Sanat Derneği, sanatsal ve kültürel üretimin özellikle psikolojik travma, tecrit ve kimlik kaybı gibi olaylara maruz kalmış bireyler için önemli olduğu inancıyla yola çıkmıştı. Derneğin 6 Şubat depreminin ardından geliştirdiği ve CultureCIVIC tarafından da desteklenen “Bir Umut Olsun” projesi çerçevesinde, Nefes Müzik Okulu’na devam eden 10–24 yaş arası kırk çocuk ve gencin eğitim masrafları karşılandı. Okulda verilen tiyatro, hat, resim ve müzik eğitimlerinin yanında düzenlenen haftalık atölyelerle sosyal uyum ve dayanışmaya katkı sağlanıyor.

İstanbul’daki önemli hafıza merkezlerinden biri olan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ülkelerinden ayrılmak zorunda kalıp üretimlerini Türkiye’de sürdüren beş göçmen kadın sanatçıyı CultureCIVIC desteğiyle “Ötekinin Hafızası” projesinde buluşturdu. Farah Trabsie, Maryam Mazrooei, Sara Shahzadeh, Sinur ve Walaa Tarkajı’nın eserleri *Kadınların Göç Hafızası* sergisinde Depo İstanbul’da sergilendi.

10 Önsöz, *Birlikte Hikâyeler*, Mersin, 2022, s. 1.

soç yıllara küçük bir vali
birkaç parça esya ve duy
You embark on the migra
tonlines, a handful of bel

h a small suitcase. Within its
the weight of your emotions...

#88

Ötekinin Hafızası
Kadın Eserleri Kütüphanesi ve
Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul

#34

Heterotopia
Neo-Zosimos Kültür Sanat Kolektifi
Gaziantep

Erişilebilirlik

Japon yönetmen Naomi Kawase'nin filmi *Hikari*'nin (Işık; Türkiye'de *Aşkın Gözü* adıyla gösterildi) hikâyesi kısaca şöyledir: Ayama Misaki'nin işi, filmlerin sessiz sahnelerindeki görüntü ayrıntılarını görme engelliler için betimlemektir. Onun yazdığı metinler ilgili sahnelerde seslendirilir. Bu türden her bir sahneyi, bir görme engellinin en iyi anlayacağı biçimde renkleriyle, kişileriyle, kostümleriyle, oyuncuların jest ve mimikleriyle, etraftaki objelerle, gökyüzünün ve çiçeklerin ayrıntılarıyla kelimelerle resmetmeye çalışır genç kadın. Metinleri yazdığına görme engellilerden oluşan on kişilik bir grup onun yeterliliğini test etmek üzere bir masa etrafında oturur; metin okunur ve cümlelere ilişkin eleştiriler sıralanır. Bu toplantılardan birine, zamanla görme yetisini kaybetmiş olan ünlü fotoğrafçı Masaya Nakamori katılır ve ikili arasında başka bir yakınlığın kapıları açılır.

“Görmenin Ötesi: Sanat Buluşmaları”nın yürütücüsü Özgül Kahraman, proje sürecini şöyle anlatıyor: “Bu projenin temelinin doktora döneminde yaptığım çalışmalara dayandığımı söyleyebilirim. 2020 yılında Altı Nokta Körler Derneği ile irtibat kurup orada zaman geçirmek istediğimi, yabancıysa olduğum bu alanı biraz daha yakından tanımak istediğimi söyledim. Bana kapılarını açtılar ve orada uzunca bir zaman geçirdim. Benim için deneyimlerle dolu bir süreç oldu. Batman Üniversitesi'ne 2022 yılında başladım.

Bu meseleler hep zihnimi kurcalıyordu. Batman'da ne yapabileceğimi düşündüm. Okulları ziyaret ederek çocukların sanat alanında eğitim alıp almadıklarını araştırdım ve bu yönde herhangi bir imkânları olmadığını anladığına böyle bir proje yapmayı düşündüm. Bir sanat atölyesiyle çocukların hem dışarı olabilecekleri hem yaratıcılıklarını geliştirebilecekleri bir ortam yaratmak istedim. Böylelikle CultureCIVIC'e başvurdum. İlk çalışmamız bir yaratıcı drama atölyesiydi; çünkü birbirimizi tanımak, anlamak, güvenli bir ortam yaratmak için ideal bir etkinlikti yaratıcı drama. Sonra müze gezisi yaptık ve çocukların müzedeki eserlerle ilgili bilgi edinmesini sağladık; çünkü insan bilmediği bir alanla ilgili talepte bulunamaz. Başta on beş gönüllüyle yola çıkmıştık, sayımız yirmi beşe çıktı. Öğrencilerimden biri böyle bir meseleyi ele alarak üretimler yapmaya başladı ve bitirme projesinde bu konu üzerine çalışıyor. Bu bence son derece gurur verici bir şey.”

#95

GÖRMENİN ÖTESİ
Fotoğraf: Sinan Acar

Film Şu soruları uyandırır izleyicinin zihninde: Görme ya da işitme engelli olan bir insana, gördüğüm ya da duyduğum ayrıntıları nasıl anlatabilirim?

Engelliler için kültür-sanat etkinliklerine erişimden söz edildiğinde ilkin fiziki şartlar geliyor akla, mekânın görme ya da yürüme engelli birine uygunluğu, bir rampanın, asansörün varlığı gibi. Halbuki bu asgari imkânların sağlanmasından çok daha öte ayrıntıların da dikkate alınması gerekiyor.

CulturCIVIC destekli projeler arasında bu konu da önem taşıyor. Örneğin, 2023 yılında CultureCIVIC desteğiyle Ankara ve Eskişehir'de gerçekleştirilen Engelsiz Filmler Festivali, bağımsız sinemanın nitelikli güncel örneklerini görme ve işitme engellilerle erişilebilirlik ilkelerini esas alarak buluştu. Festivalde gösterimler göremeyenler için sesli betimleme, duyamayanlar için ayrıntılı altyazı seçenekleriyle yapıldı; tüm mekânların erişilebilir olması sağlandı.

“Bergama'dan Efes'e Erişilebilir Belgesel” projesi kapsamında Efes, Bergama ve Kemeraltı antik kentleri farklı engellere sahip kişiler ve engelli yakınlarıyla ziyaret edilerek ihtiyaçlara odaklı belgeseller çekildi. “Pandemiye İnat Yaşasın Sanat” projesi, Alzheimer hastalarının pandemi döneminde duraklayan müzik ve tiyatro faaliyetlerini yeniden başlatmak üzere bir müzik korosu ve bir tiyatro grubu kurulmasını hedefledi. Mersin ZİÇEV Sanat Merkezi, “Bir İyileştir(il)me Öyküsü” projesiyle zihinsel engelli yetişkinlere müzik, dans, görsel sanatlar ve el sanatları atölyelerinde eğitim verilmesini sağladı. “Görmenin Ötesi: Sanat Buluşmaları” projesiyle Batman Müzesi'nin görme engelliler tarafından gezilebilmesini sağlamanın yanında yaratıcı drama etkinlikleri, üç boyutlu uygulama atölyeleri planlandı.

Engelliler için geliştirilen ve CultureCIVIC tarafından desteklenen projelerden biri de “Çanakkale Erişilebilir Kültür Ekosistemi”ydi. Proje çerçevesinde Çanakkale'de faaliyet gösteren kültür aktörlerinin engellilik algısı ve farkındalığı, kültüre erişim için temel erişilebilirlik uygulamaları eğitimleriyle bilinçlendirilmeleri sağlandı. Eğitimlerin sonunda kurulan Çanakkale Erişilebilir Kültür Platformu aracılığıyla kurumların deneyimlerini paylaşması, ayrıca eğitim alan her kurumun kültür-sanat alanında yaptığı en az bir etkinliği erişilebilir kılması teşvik edildi.

#103

Lazcayı Bitkilerden Öğrenme Yolculuğu
Ceren Kazancı Oruç, Artvin
Fotoğrafı: Duygu Bostancı

#111

Symposia Dadia
Deniz Kırmısoy Denge
Muğla

Yeni Bir Hemşerilik İçin CultureCIVIC

ULAŞ BAYRAKTAR ve EZGİ BAKÇAY

CultureCIVIC programının ilan edildiği kültür ve sanatın demoknasi ve kamusalılık bakımından öneminin iyiden iyiye anlaşıldığı bir döneme denk gelir. Birlikte yaşama becerimizin ve eğilimimizin zayıfladığını, kamusal alan ve ilişkilerin alabildiğine daraldığını endişeyle fark ettiğimiz bir dönemde kültür-sanat girişimlerinin yurttaşlık bağlamında ele alınmasından heyecan duymuştuk. Öyle ya, 2000'den beri İstanbul'un göbeğinde bir kültür vahası olan Karşı Sanat ile 2017'de kamudan kamuya ihraç edildiğimizde kurduğumuz Kültürhane tam da bu merama hizmet etme iddiasını omuzlamaya çalışıyordu. Bizi birbirimizden ayrı düşüren, yabancılaştıran, ötekileştiren dinamiklere inat kültür-sanat faaliyetleriyle yeniden buluşabileceğimizi, bir

olmaksak da bir araya gelebileceğimizi göstermeye çalışıyorduk nicedir. Programın başlığındaki *civic* kelimesinin tam da buna işaret ettiğini düşünüyoruz. Bu yazıda işte kültür-sanatın nasıl "civic" bir işlev görebileceğini tartışmaya çalışacağız.

Latince yurttaşlığa dair anlamına gelen *civicus*'tan türeyen *civic* kelimesini Türkçe söylemek kolay değil. Aynı kökenden türeyen *civil* kelimesinden farklı olarak kentsel bağlamda diğer yurttaşlarla ilişkileri tarif etmek için kullanıyor *civic*. *Civil* ise daha ziyade yurttaşların devlet ve siyaseten bağımsız olarak ama onlara referansla oluşturdukları ilişkileri tarif ediyor. *Civil* kavramını epeyce kolaya kaçarak ve haliyle bir boş gösterene dönüştürerek "sivil" şeklinde kullanıyoruz. Oysa "civil status" ve "civil code"

tabirlerini medeni hal ve medeni durum olarak söylerken çok daha isabetli bir çeviri düşünölmüş, çünkü medeni sıfatının kökeni Medine kentinde yatıyor. Medine dolaylı olarak kenti farklı kimlikteki toplulukları bir araya getiren bir yerleşim yeri olarak tarif ediyor. Sivil toplum kentin heterojenliğinden menkulse, bu farklı kültürden insanların birbirleriyle ilişkilerini de *civic* ile tarif etmek mümkün.

Güzel, ama bunu nasıl tarif edeceğiz? Belediye Kanunu'nun buna 1930'dan beri verdiği bir cevap var aslında: Hemşeri hukuku. Herkesi ikamet ettiği beldenin hemşerisi olarak ilan eden kanun maddesi aslında *civic*'in işaret ettiği kentliler arasındaki ilişkiyi tarif etmesi bakımından bizce kıymetli bir kavram. Fakat 1950'lerden beri köyden kente göç edenlerin kentlerdeki yeni yaşamlarını mümkün kılan dayanışma ağlarının üzerinden kavramın bambaşka bir anlam taşımaya başlaması da bir vaka elbette. Yaşanan yerden ziyade göç edilen yere referans veren bir kavram artık hemşeri. Sadece hayata tutunma ve yeni bir yaşam kurma refleksini aşan bir kapsam da edildi yıllar içinde. Hemşerilik aday belirlemeden asimetrik yanışma ilişkilerine kadar siyasi süreçlerin tümünde baskın bir ilişkinin zemini artık. Ezcümle *civic*'le çelişen bir anlam kazanmış durumda hemşerilik.

Hal buyken kavramdan ümidi kesip kentlilerin birbirleriyle eşit ve yatay ilişkilerini tarif etmek için yeni bir kavram mı arayacağız, yoksa onu aslına rücu ettirmeye mi çalışmalıyız?

Biz kendimizi, ikinci ihtimale daha yakın hissediyoruz. Tam da bu sebeple CultureCIVIC projesini çok kıymetli buluyoruz. Bu inancımızın temelinde, Türkiye'de kentlilerin kamusal mekânla ilişkilerinin demokratik tesisinin artık ve öncelikle kültür-sanat girişim ve faaliyetlerinden geçmesi gerektiği fikri yatıyor. Yazının geri kalanında bu iddiamızı dört sava dayandırarak temellendirmeye çalışacağız.

Kamusal alan daralırken kültür-sanat

Merkeziyetçilik ve tektipleşme dinamiklerinin giderek baskınlaştığı bir dönemde yurttaşların özgürce bir araya gelebildiği, kendilerini ifade edip kentin diğer sakinleriyle temas edebildiği alanlar ve imkânlar gitgide daralıyor. Ötekilere dair önyargıların kemikleştiği, çekincelerin arttığı bir dönemde herkes kendi mahallesinin kendine benzeyenleriyle temas etme eğilimi gösteriyor. Merkezi hükümetin de farklı seslere şüphe, hatta tepkiyle yaklaşması sonucu demokratik bir yaşamın önemli bileşenlerinden olan kamusal alanlar kan kaybediyor, tektipleşiyor. Kamusal alanlar kayboluyor, betonla çölleşiyor ya da ticarileşiyor. Birbirimize temas

etme, birbirimizi duyma, dinleme ve tanıma şansımız da azalıyor haliyle.

Bu kamusal çöleşme konjonktüründe kültür-sanat alanları kentlilerin bir araya gelmesi için normalden çok daha büyük bir potansiyel taşımaya başladı. İssizlaşan ya da belli kimlikler ve tehditlerle damgalanan alanlardan uzak durma eğilimi artarken, kültür-sanat faaliyetleri farklı kesimlerden yurttaşları bir araya getirme işlevini hâlâ sürdürüyor. Amatör bir tiyatro topluluğu, çoksesli bir koro, bir fotoğrafçılık atölyesi ya da bir dans kursu normalde birbirleriyle temas etme şansı olmayan kentlilerin buluşması, ortaklaşması, birbirleriyle temas etmesi için çok kıymetli vesile ve imkânlar sunuyor.

Kültür-sanat için buluşan insanlar tabii ki sadece prova yapmakla, beraber şarkı söyleyip dans etmekle yetinmiyor. Birbirlerini tanıyor, farklı görüş ve inanışlara, bambaşka kimlik ve kişiliklere temas ediyor. Farklılıklara rağmen birlikte sanat üretme deneyimi müşterek bir yaşamın imkânlarına dair de çok önemli ipuçları ve tohumlar barındırıyor.

Kültürel alan sadece üretenerin bulunduğu bir imkândan da öte bir anlam taşıyor. Kültür emekçilerinin kolektif olarak yarattıkları için izleyicisi, dinleyicisi, takipçileri de başka bir topluluk oluşturuyor. Bir konserde, sergide, söyleşide aynı kültür-sanat alanına ya da yapıtına

ilgi duyan sanatseverler birbirleriyle karşılaşılıyor, onlarla kamusallaşılıyor.

Uzun lafın kısası kültür ve sanat faaliyetleri gitgide eksikliğini hissettiğimiz kamusallaşma ve sosyalleşme imkânlarına kritik bir soluk kazandırıyor. Bizce CultureCIVIC tam da böylesi deneyimlere destek vererek hemşeriliğin özgür, eşit ve farklılıklara açık bir şekilde yeniden filizlenmesine olanak sağlıyor.

Demokratik bir örgütlenme vesilesi olarak kültür-sanat

Kamusallaşmanın bir adım sonrası bir araya gelen kentlilerin birlikteliklerini sürekli ve kurumsal bir düzeye taşıdıkları örgütlenme deneyimleri. Kültürel faaliyetlerini bireysel olarak sürdüren kültür emekçileri olsa da deneyimlerin birçoğu kolektif bir nitelik taşıyor. Toplu olarak sürdürülen böylesi faaliyetler ister istemez belli bir örgütlenme ve kurumsallaşma gerektiriyor. Provaların ve gösterilerin yapılacağı salonları, üretimlere ev sahipliği yapan atölyeleri, eserlerin sergileneneceği galerileri bulmak, yönetmek ve sürdürmek belli bir örgütlenme gerektiriyor. Kaynakların geliştirilmesi ve sürdürülmesi, mekânların yönetimi, sorumluluk ve yetkilerin bölüşümü, programlama ve halkla ilişkiler faaliyetleri ister istemez zaman içinde resmi ya da fiili bir örgütlenme gerektirir. Böylelikle sadece sanatlarını üretmek

isteyen kültür emekçileri bir örgütlenmenin parçası olur.

Örgüt kelimesi, ne yazık ki, Türkiye siyasi tarihinde artık korkulan bir olguyu akla getiriyor. Yasadışı ve/veya bölücü sıfatı örgüt kelimesine en çok eşlik eden sözcüklerin arasında yer alıyor. 12 Eylül askeri darbesinin tüm siyasal ve toplumsal örgütlerin üstünden bir buldozer gibi geçerek başlattığı dönemin siyasi refleksleri örgütlenmenin tehlikeli bir çaba olduğu fikrini baskın hale getirdi. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ilan edilen olağanüstü hal döneminde yasal bir şekilde kurulan dernek ve vakıflara üyeliklerin dahi suç unsuru olarak görülmesi Türkiye'nin örgütlenme alışkanlıklarına bir ket daha vurdu.

Örgütlülüğün böylesine damgalandığı bir dönemde kültür ve sanat etrafında oluşan topluluklar dolayısıyla başka bir önem taşıyor, öyle varsayımsal bir önem de değil bu. Kahramanmaraş depremlerinde böylesi oluşumların ne kadar hayati bir rol oynayabileceğine şahit olduk. Bir topluluk olarak hareket etme beceri ve deneyimine sahip olanların yardımların toplanmasından sevgi ve dağıtılmasına, rehabilitasyon çalışmalarından hayati bilgilerin yayılmasına tüm süreçlerde oynadıkları roller binçoğumuzun gözlemi ve malumu. Bir kültür merkezi afet toplanma ve sığınma alanı olabilir, müzik grubu acil yardımların dağıtımında kritik

roller oynar, sanatçılar çocukların afet sonrası rehabilitasyonlarına bu kadar katkı verirken kültür-sanat odaklı örgütlü toplulukların önemi hiç de hafife alınamaz.

Hal buyken, yani insanları bir araya getirmenin ötesinde cari ve olağanüstü işlerde örgütlülüğün önemi aşikârken, kültür-sanat oluşumlarının toplumsal hayatımızdaki kıymeti sadece aktif oldukları alanların ötesinde bir anlam taşıyor. CultureCIVIC verdiği yapısal desteklerle bu örgütlülük çabalarına nefes olduğu için de demokratik bir önem arz ediyor.

Estetik bir iletişim kanalı olarak kültür-sanat

Türkiye'nin sosyopolitik konjonktürüne dair yukarıda anahatlarını sunduğumuz manzara içinde kan kaybeden sadece kamusal ve örgütlülük de değil. Bizatihi dilin ve sözcüklerin de anlam ve işlev kaybettiği bir dönemden geçiyoruz. Yeteri kadar buluşmuyoruz, bağlantılar ve ağlar kuramıyoruz, ama görüştüğümüzde ve konuştuğumuzda da iletişim kurmakta zorlanıyoruz. Çünkü kelimelerin, iletişimin gücünü kaybetmiş durumdayız. Aynı kelimeleri kullanıyoruz ama aynı şeyi duymuyor ya da duyduğumuza farklı farklı anlamlar yüklüyoruz. Fiziki olarak bir araya gelip örgütlenmenin ötesinde meramımızı

paylaşamıyoruz, birbirimize haber ve bilgi veremiyoruz.

Hakikat sonralığı Türkiye'ye özgü bir olgu değil elbette. Özellikle sosyal medyaya bağımlı hale gelen haberleşme alışkanlıkları tüm dünyada hakikate erişmeyi sorunlu bir hale getiriyor, ama sorun bundan da ibaret değil artık. Geleneksel basın yayın organları, eğitim kurumları ve siyasi süreçler de geleneksel iletişim işlevlerini kaybetmiş durumda. Bedensiz iletişim süreçlerinde insanın sadece kendi sesini duyduğu dijital yankı odalarında ötekinin sesi giderek duyulmaz oluyor. Bu şartlar altında kültür-sanat başka bir önem daha kazanıyor. Duymanın, dinlemenin, anlamanın imkânlarını çoğaltan duygulanımsal bir karşılaşma alanı açıyor. Farklı olana, yeni olana, beklenmedik olana soluk aldırın bir temasın, estetiğin anlamı çoğaltma gücünü taşıyor. Schaeffer'a referansla insanın duysal bir tür deneyimi, dünya ile bedenini, özne ile toplumun bir çeşit duysal karşılaşması olarak tanımlayabileceğimiz estetik birbirinden kopmuş ve dilini kaybetmiş zamanlarda temas ve birliktelik imkânı sunuyor.

Tam da bu sebeple iklim krizi, barış kültürü, göçmen karşıtlığı ya da adalet arayışı gibi sosyopolitik gündem maddelerini sanat işlerinde ifade buluyor, siyasi örgütler sanatın yöntemlerini ya da yaklaşımını bir duruş ve eyleyiş biçimi olarak

değerlendirmeye başlıyor. Hal böyleyken, kültür-sanat yurttaşlarını birbirlerini ve dünyanın sancılarını duyumsamanın pencerelerini açıyor. CultureCIVIC sanat pratiklerini bu amaçla yaratılan mekânlar ve ortaya çıkan toplulukları destekleyerek hakikat sonrasının marazlarından görece azade duygulanım kanalları üzerinden hemşeriler arasında yeni bağlar örüyor.

Yerel demokrasi için kültür-sanat

Civic kelimesini ele almaya kentler üzerinden tartışmaya başladığımızı göre son olarak oraya geri dönelim. Kültür ve sanat bireyleri buluşturan, örgütleyen ve aralarında duygulanım kanalları açarak onları siyasetin içinde aktif roller alabilecek öznelerle dönüştürebiliyor. Kentsel siyaset ölçeği bu potansiyelin özellikle görünür hale geldiği bağlam olarak düşünülmeli. Ulus devletinin yurttaşından ziyade kentin hemşerilerinin hayata geçirebileceği bir potansiyelden bahsediyoruz. Ulus ölçeğinin büyüklük ve uzaklığı düşünüldüğünde, kaçınılmaz hale gelen temsil mekanizmalarına karşı kent bireyler ve onların oluşturdukları topluluk ve örgütlerin doğrudan etkileşime girebildiği bir bağlamı ifade eder. Ulusal siyasetin karmaşık sorunları ve girift ilişkilerinin karşısında şehir siyaseti daha basit, somut ve etkileşime daha açık bir müzakere

ve mücadele alanı olarak görülebilir. Topluluklarını oluşturan, örgütlerini kuran, alternatif etkileşim ve duygulanım yöntemlerine başvurabilen kent sakinleri yaşam alanlarına dair karar ve faaliyetlere de daha rahatlıkla müdahil olabiliyor, burada daha etkin bir şekilde özneleşebiliyor.

Tam da bu noktada Belediye Kanunu'ndaki hemşeri hukukuna geri dönelim. Yukarıda anlattığımız ayrı düşmüşlüğüümüz, örgütsüzlüğümüz ve iletişimsizliğimizin cenderesinde yaşadığımız kentin sakinlerinden oluşan bir topluluktan bahsetmek güç. Kültür-sanat alanı bu cendeyi gevşetecek anahtara sahip. Altını çizdiğimiz potansiyeliyle bu alan dönemin baskılarıyla yalnızlaşan ve pasifleşen bireylere kolektif kimlik ve hareket imkânları sunarak onların özellikle kent yönetiminde etkili aktörlere dönüşmesini sağlayabiliyor. Kentin sorunları ve yönetimiyle o zamana değin ilişkilenmemiş bireyler önce işleri ve etkinlikleri için savunular faaliyetlerine soyunuyor. Buradan doğan deneyim ve beceriler de tedricen kentin tüm sorun alanlarına artan bir ilgi ve genişleyen bir faaliyet zemini oluşturabilir.

Bireyselliğin edilgenliğinden aktif yurttaşlığa geçişte kültür-sanatın oynaması muhtemel rolü böylece özetleyerek *civic* kelimesini neden hemşerilikle ilişkilendirdiğimizi temellendirmiş olmayı umuyoruz. Göç ettiğimiz yerler kadar

yaşadığımız kentleri de yeniden memleket kılmanın, aidiyet hissini gelişmesinin, kent mekânı ve zamanının bedenen ve kolektif olarak tecrübe edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yasayla ya da iknayla başarılamayacak bir dönüşüm bu. Ancak kültür-sanat oluşum ve faaliyetleri bunu mümkün kılabilir. CultureCIVIC Türkiye'nin dört bir yanından yüzlerce girişimi destekleyerek tam da bu kültürel dönüşüme çok büyük bir destek vermiş oldu.

Uzun lafın kisası, CultureCIVIC'in Türkçe söylenişinin "hemşeri kültürü" olduğunu ve bu adı taşıyan kültür-sanat destek programının özünde Türkiye'de eşit, adil ve demokratik bir hemşeriliğin yeniden tesisine çok kıymetli ve anlamlı bir katkı verdiğini iddia ediyoruz. ●

Antroposende Ekoloji¹¹

Dünya yüzünde insan eliyle yapılan tahribatın çığırından çıktığı, antroposen (insan çağı) diye de adlandırılan bu yeni jeolojik çağda doğa da tıpkı şu ana kadar andığımız insan grupları gibi haklarının ve bireysel/kolektif hafızalarımızdaki yerinin hatırlatılmasını, kaydedilmesini, temsil edilmesini şart koşan bir aktör. Yerküreyi diğer canlılarla paylaşan insanın, yok ettiği ya da yok olmasına sebebiyet verdiği her bir türün gidişinin insanlığın kolektif hafızasında bir gedik açacağını, kendi kibrinin kendi sonunu getireceğini tekrar tekrar hatırlaması için kültür-sanat alanında bu derdi ifade eden eserlerin, projelerin üretilmesi önemli.

Nitekim CultureCIVIC'in desteklediği projeler arasında doğaya yönelik tahribatı ve insan dışındaki canlılara yönelik hak ihlallerini dert edinmiş olanlar bir hayli fazla; burada temsili olarak birkaçından söz edebiliriz. Bunlar arasında sergiler, atık malzemelerle mekân dönüşümü tasarıları, doğa ve beden ilişkilerini tazeleme amaçlı buluşmalar, doğa ve kent ilişkisi odaklı videolar, bitkiler üzerinden anadil öğretimi çalışmaları, kaybolmaya yüz tutmuş doğal unsurlara ilişkin belgeleme çalışmaları bulunuyor.

Türkiye'nin özellikle turizm odaklı bölgelerinde çıkan/çıkarılan yangınlar endemik yapıyı günbegün daha fazla tehdit ediyor. Bundan payını çokça alan alanlardan biri olan Datça Yarımadası'nda CultureCIVIC desteğiyle yürütülen Kızıl Kirazkuşu: Datça'da Orman Yangınları Farkındalığı Sanat Atölyeleri'nde 9-14 yaş aralığındaki kırk çocukla bir yıl boyunca gerçekleştirilen atölyelere doğa yürüyüşleri, kuş gözlemleri eşlik etti. Çocuklar ses atölyelerinde "orman borazanı" adlı kendi enstrümanlarını üretti; edebiyat atölyelerinde birer orman hayvanıyla empati kurarak öykü yazdı; kukla atölyesinde önce ayrıştırdıkları çöplerden, sonra hep birlikte gazete kâğıtlarından kukla yaptı. Yine yakın bir alanda hayata geçirilen "Orman Düşü" projesi, 2021 yılında bölgede çıkan yangınla büyük kayıplar

11 Antroposen (insan çağı) yerine siyasetbilimci Daniel Hartley'in önerisi Kapitalosen (sermaye çağı) iken medya kuramcısı Jussi Parikka da Antrobsen'i (ahlaksızlık çağı) önerir. Bkz. Fatma Aykanat, "Antroposenik Amnezya", *DOĞU BATI Düşünce Dergisi*: "Flora'ya Ağıt: Doğa" özel sayısı (Kasım, Aralık, Ocak 2017-2018): 44-45.

veren Marmaris'in Hisarönü, Bayır ve Osmaniye köylerinin sakinleriyle yapılan sohbetler ve ortak gündelik faaliyetlerle şekillendi. Sanatçı Arzu Yayıntaş'ın amacı, yangınlarla bir hafıza mekânını da kaybeden köylülerin yaşadığı travmayı sanat yoluyla sağaltmanın yollarını aramaktı.

Documentarist, 2024 yılında CultureCIVIC desteğiyle, 13. Hangi İnsan Hakları? Film Festivali'nin ardından "Başka Dünya Yok" bölümünden bir belgesel seçkisini Diyarbakır, Hatay, Adana, Rize, Çanakkale, Muğla ve Artvin'e taşıdı. Gezici Ekolojik Belgesel Gösterimleri kapsamında film gösterimleri yanında Hatay'da Milleyha Sulak Alanı'nda kuşları tehdit eden uygulamalar, Hatay'da planlanan taşocakları, Samandağ'daki beton santrali ve plastik fabrikası projeleri; Diyarbakır'da yıkıma karşı ekolojik inşa; Rize'de sahil yolu ile deniz ve kıyı kirliliğinin ele alındığı etkinlikler de düzenlendi.

Dilşad Aladağ, CultureCIVIC desteğiyle geliştirdiği "Mahsul" projesi çerçevesinde, Çukurova'daki endüstriyel tarım uygulamalarının sonuçlarına ilişkin literatür taramaları, görüşmeler, arşiv ve saha çalışmaları yaparak malzemelerini biriktirdi ve bunları *Islah Peyzajları* adı altında bir araya getirdi. Yerleştirmeler bataklığın kurutulmasını, kumulun terbiyesini ve dağların ekilip biçilerek bağa dönüşmesini alternatif bir bakışla öyküledi.

CultureCIVIC'in desteklediği doğa ve çevre temelli projelerden kimileri de mevcut hafızayı kayıt altına alıp belgelemeyi esas alıyor. Sanatçı Ekin Çekiç Artvin'de Çoruh Nehri üzerindeki Yusufeli Barajı'nın inşaatının son aşamasına gelmesi nedeniyle yerleşim, tarım ve mezarlık alanlarının sular altında kalacağı öngörüsüyle "Vadi" başlıklı bir fotoğraf serisine başladı. "Yusufeli'ne ilk geldiğimde, birkaç yıl sonra bu toprağa bir daha ayak basamayacağımı ve gördüklerimi bir daha göremeyeceğimi anlamıştım" diyor Çekiç.¹² Ali Kanal da "Doku_Lab" adlı projesiyle, Antalya'nın Manavgat bölgesinde 2021 yılında çıkan yangında zarar gören toprak ve bitkilere ait doku örneklerini, ardından yeniden canlanan doğadan yeni dokuları toplayarak yapay zekâ aracılığıyla yeni doku örnekleri üretti.

12 <https://www.ekincekic.com/vadi>. Erişim: 5 Ekim 2024.

“Direnişten İmeceye” projesi, Manisa'nın Yırca Köyü'nde termik santralle birlikte kaybolmaya başlayan kültürün yaşam alanlarının hafızalara kaydedilmesi için, kültürel dönüşüm üzerine bir sözlü tarih çalışması olarak kurgulandı. Düzce merkezli “Orada” projesi çerçevesinde de bu alanın bitki örtüsü fotoğraf ve videolarla kaydedildi. Proje bir yandan da insanların evlerinde bitki yetiştirirken doğayla gerçek temasını nasıl kurduğunu/kurabileceği sorularını soruyordu.

#63

MAHSUL

“Mahsul, Türkçede kullanılan Arapça kökenli bir kelime. Arapça ‘hasıl’ kökünden türetilmiştir ve ‘hasıl edilen, üretilen, ürün veya sonuç’ anlamına gelir. ‘Mahsul’ projesi Türkiye'nin güney kıyısında geçen yüzyılda büyük ölçüde değişen delta ovası Çukurova'ya odaklanıyor. ‘Mahsul’ bu tarımsal gelişimi mahsulün Çukurova'da var olan farklı anlamları ve ağları üzerinden incelemeyi amaçlıyor. Bölgenin tarımsal dönüşümünün ana itici gücü, Osmanlı İmparatorluğu'nun da dahil olduğu ıslah çalışmaları, sömürgeci programlar ve mevcut ulus-devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme idealleri ile ilişkilendirilir. Kurutulan bataklıklar, arazi kanunları, iskân çalışmaları, pamuk kolonileri, yeni demiryolu hatları, fabrikalar, baraj ve enerji santralleri gibi çeşitli müdahaleler Çukurova'yı bir mahsul peyzajına dönüştürür.

‘Mahsul’ projesi, bu müdahalelerin çıkış noktalarını, peyzajdaki yansımalarını ve insanın çevresiyle kurduğu ilişkilerde bıraktığı izleri takip etmeye odaklanır.”*

*
<https://mahsul.info/hakkinda>.
Erişim: 5 Ekim 2024.

#152

Doku_Lab
Ali Kanal
Antalya

#43

Tenedos'tan Bozcaada'ya Bağcılık
Mustafa Denmanlı
Çanakkale

Başka Dünya Yok: Documentarist Gezici Ekolojik Belgesel Gösterimi; Avnasya Sanat Kolektifi Derneği Adana, Artvin, Çanakkale, Diyarbakır, Hatay, İstanbul, Muğla, Rize

Islah Peyzajları; Diğşad Aladağ Adana, İstanbul, İzmir, Mersin Fotoğraf: Kayhan Kaygusuz

#160

Orman Düşü
Arzu Yayıntaş
Muğla

#172

Orada
Zeynep Günlü
Düzce, İstanbul

#196

Vadi
Ekin Çekici
Artvin

Arşiv, hafıza, anadil

Hafıza ve özellikle kolektif hafıza, unutmama ve hatırlama, toplumsal ve siyasi şartlardan azade değil; bu anlamda kişisel ve toplumsal tarih üzerinde iktidarın-muktedirlerin etkisi ve inkâr ya da yanıtma politikaları hatırda tutularak yapılacak alternatif okuma, izleme ve belgeleme çalışmaları tarihyazımının vazgeçilmez yardımcıları. Öte yandan teknolojinin sunduğu hız hafızanın inşa edilmesi, kaydedilmesi kadar silinmesini, tahrif edilmesini de kolaylaştırıyor; arşiv ve belgeleme çalışmalarında çokyönlü düşünce biçimleri ve yöntemlerin tartışılmasına, geliştirilmesine devam etmek gerekiyor.

Kimlik ve hafızanın başat unsurlarından biri de elbette anadil. Farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı coğrafyalarda ulus-devlet temelli tektipleştirme politikası kültürel kimlikler ve diller üzerinde bir baskıyı beraberinde getiriyor, ki Türkiye’de diğer dillerle birlikte özellikle Kürtçeye yönelik öne çıkan baskı ve yasaklar bir sorun alanı yaratıyor.

CultureCIVIC’in dört farklı hibe programı altında desteklediği projelerden bir bölümü de hafızayı korumaya, arşiv ve belgelemeye odaklanıyor. “Bir Binada Kozmopolit Kenti Aramak: Eski İngiliz Postanesi Arşivi Üzerinden Bir Yayın Projesi” bunlardan biri. Galata’da 1895 yılına kadar İngiliz Postanesi, daha sonra İngiliz Erkek Okulu ve ilerleyen yıllarda da değişen işlevlerle kullanılan bina restore edilmiş ve “Postane” adıyla bir kültür merkezi olarak hizmet vermeye başlamıştı. Proje hem bu binanın hem Galata bölgesinin hafızasını kaydetmek amacıyla başlatıldı ve restorasyon sırasında ortaya çıkan belgeler yanında ilgili diğer arşiv malzemelerinin tasnif edilmesi ve yayınlanmasına odaklandı.

Çanakkale’de sürdürülen “Rüzgârlı Kentin Hafızası” 2019 yılından bu yana kent belleğiyle ilişkili kişi ve mekânların hikâyelerini kaydederken, zaman içinde gündelik hayat pratiklerinin de kaydının tutulmasını gündemine aldı ve kentin orada yaşayan, üreten ve çalışan insanların hafızalarında nasıl şekillendiğine dair konuşmalar podcast serisine dönüştürüldü. CultureCIVIC’in verdiği destekle bu çalışmaların zengin bir interaktif arşiv olarak ilgililer için kaynak teşkil etmesi hedeflendi ve bu uzun soluklu araştırma kapsamlı bir kent araştırması olarak da yayınlandı.

Kaynak: St. Martin's Le-Grand, ed. Beckley,
E. J. General Printers, Old Bailey, c. 5. s. 129-136.

OLD BRITISH POST OFFICE, GALATA.

#7

Bir Binada Kozmopolit Kenti Anamak
Mekânda Adalet Derneği
İstanbul

İllüstrasyon:
Şeyda Şeker Söğmeç

#108

Rüzgârlı Kentin Hafızası
Özge Doruk
Çanakçale

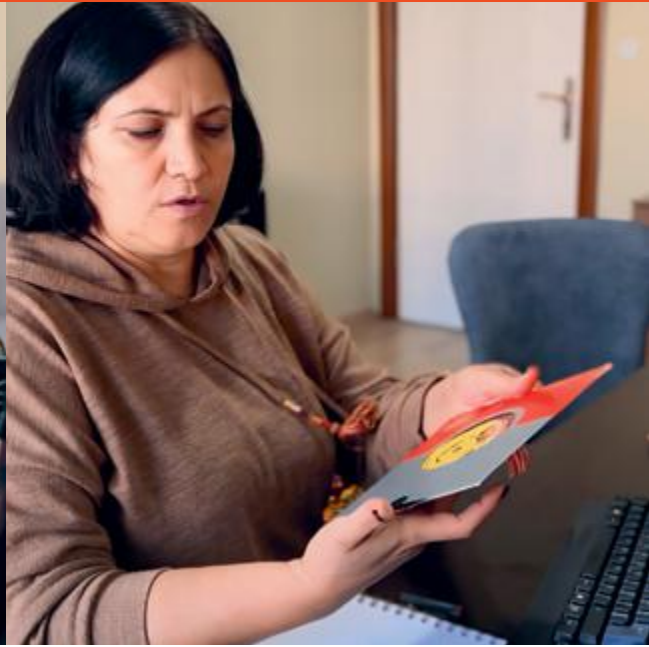
#26

Bafê Köyünün Folklorik Ögeleninin Dijital
Olanak Kaydedilmesi ve Yayımlanması
Veysel Vesekî; Mardin, Şirnak

#86

Mezopotamya'da Sesi Müzikle Yankılanan
Zarbêj ve Dengbêj Kadınları
Zeyneb Yaş Salam; Diyarbakır, Mardin, Tunceli

Anadil odaklı arşiv projelerinden biri, “Bafê Köyünün Folklorik Öğelerinin Dijital Olarak Kaydedilmesi ve Yayınlanması” Şırnak’ın İdil ilçesine bağlı Sulak (Bafê) köyünün folklorik geleneğinin kaydedilmesi ve yayınlanması için yola çıktı. Proje çerçevesinde, köyün yok olma tehlikesi altındaki sözlü ve görsel kültürü dijital olarak kayıt altına alınarak, kaydedilen hikâyeler, anılar, oyunlar, şarkılar, bilmece bir YouTube kanalından yayınlanıyor. “Geleneksel Çocuk Oyunlarının Derlenmesi ve Yaygınlaştırılması” projesiyle de Mardin’in Aykut (Dêrgûz), Kışlak (Şivistan) ve Birik (Bîrikê) köylerinde sadece yaşlıların hafızasında bulunan çocuk oyunları; “Kaybolmaya Yüz Tutmuş Sözlü Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Arşivlenmesi” projesi ile de Şırnak Merkez ile Balveren, Şenoba ve Kumçatı beldelerinde masal anlatıcılarının anlattığı masallar kayıt altına alındı. “Mezopotamya’da Sesi Müzikle Yankılanan Zarbêj ve Dengbêj Kadınlar” projesiyle ise arşiv kayıtlarından zarbêj ve dengbêj kadınlara ait koleksiyonların derlenerek *Mezopotamya Müziklerinin Kadın Sesleri* adıyla kaydedilmesi, bu kadınların biyografilerinin yazılması ve yayınlara dönüştürülmesi hedeflendi.

CultureCIVIC’in destek verdiği Kürt sanatçılar özellikle tiyatro performanslarıyla Kürtçenin kamusal alanda ifade bulmasına katkı sundu. “Mem û Zîn Yollarda” projesine aldığı destekle Şermola Performans, *Mem û Zîn* adlı oyunu ile turneye çıkarak Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Van, Tatvan, Hakkâri, Doğubeyazıt, ve Viranşehir’de izleyicilerin hem anadillerinde sergilenen oyunu izlemelerini hem bir söyleşi aracılığıyla oyunun yapım-yaratım süreçleri hakkında bilgi edinmelerini sağladı. Turne süresince tanışılan gençlerle bir ay süresince çevrimiçi tiyatro atölyeleri de yapıldı. *Dek û Dolabên Scapen* isimli proje ile Molière’in eseri *Scapin’in Dolapları* Kürtçeye çevrildi ve Amed Şehir Tiyatrosu tarafından Diyarbakır, Van, İstanbul, İzmir, Batman ve Şanlıurfa’da sahnelendi. CultureCIVIC’in katkılarıyla Kürtçe sahnelenen diğer oyunlar, Dario Fo’nun kapitalizmin dayattığı ideal beden algısını eleştiren *Şişman Kadın’ı (Jina Qelew)*; John Steinbeck’in *Fareler ve İnsanlar’ı (Mişk û Mirov)*; Ghotbeddin Sadeghi’nin *Çinur’u* oldu.

Oyuncu Nazmi Karaman, Ghotbeddin Sadeghi'nin aynı adlı eserinden Kürtçeye çevrilen *Çinur*'u anlatıyor:

“Oyunun yazarı Ghotbeddin Sadeghi, İran'da Tahran Üniversitesi'nde profesör; Fransa'da eğitim görmüş, yetmiş yakın oyunu var, filmler çekmiş, donanımlı bir insan. Farsça yazmıştı bu oyunu. Neden Farsça yazdığımı sordum, 'Siz nasıl burada Türkçe eğitim görüyorsunuz, ben de orada eğitimimiz Farsça olduğu için kendimi bu dilde daha iyi anlatıyorum, bu yüzden oyunu Farsça yazdım' diye yanıtladı. Biz de burada çevirisini yaptık. Şiirsel bir dili olduğundan doğal olarak provalar biraz sancılı geçti. Başlarda, tek kişilik bir oyun olduğundan çok rahat edeceğimi düşünüyordum, yirmi beş yıldır bu işin içindeyim çünkü. Ama sonlara doğru zorlanmaya başladım, tek kişilik bir performans zorlayıcı oldu. Bu destekle birlikte ben kendi tiyatromu kurdum. Amacım bundan sonra da fonlara başvurup mesela Hakkâri'ye gidip üç ay boyunca gençleri toplayıp onlarla atölye çalışması yapıp oyun çıkartmak; yani Kürtçe tiyatronun olmadığı şehirlere gidip eğitmenlik yapıp oralarda da Kürtçe tiyatronun yerleşik olması için çalışmak. CultureCIVIC ve Avrupa Birliği'nin desteğiyle bu projemi gerçekleştirdikten sonra bunları daha hızlı bir şekilde yapacağıma inanıyorum.”

#19

Mem ü Zî'n Yollanda; Şermola Performans
Ağrı, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri,
Mardin, Siirt, Urfa, Van, Şevrîmîçi

#9

Dek ü Dolabên Scapen (Scapin'in Dolapları)
Amed Şehir Tiyatrosu; Batman, Diyarbakır,
İstanbul, İzmir, Şanlıurfa, Van

#104

Mişk ü Minov (Fanelen ve İnsanlar)
Şaneşin Performans
Batman, Diyarbakır, Mardin, Van

#79

Geleneksel Çocuk Oyunlarının
Derlenmesi ve Yaygınlaştırılması
Mehmet Yay; Diyarbakir, Mardin

Silinmeyen

SEMA KAYGUSUZ

Mısır mitolojisinin eşsiz kahramanı Osiris kardeşi Set tarafından parçalanarak katledildiğinde, karısı İsis onun cansız parçalarının tümünü bir araya getirerek yeniden hayata döndürür. Ölümle yeniden doğuş temaları etrafında dönen bu mit, aynı zamanda hafızanın ve hatırlamanın yaşamsal gücünü de anlatır. Osiris'in parçalarını bir araya getirerek onu canlandırmanın tek yolu hatıralarını da yeniden canlandırıp hafızasını bütünlemektir. Varlığın ideal yaşam gücünü eksiksiz hafızayla bitıştiren bu düşünüş hiçbir canlıyı hafızası olmadan kurgulamamış olmalı. Belli ki yalnızca canlı olan hatırlayabilir. Başka bir deyişle, özgün bir "iç" olan hafıza olmadan bir canlıdan söz edilemez. *İtirafılar* kitabında bellekle ruhu bütünleşik bir varlık halinde ele alan Augustinus ruhu belleğin

kendisi olarak tanımlar. Tanrı'yı hatırlamaya doğru ilerleyen bu ruh benliğin muammasıdır aynı zamanda. Unutan insanın başat niteliği hatırlayabilmesidir. "Neyi kim hatırlıyor" diye sorar Augustinus. "Hatırlayan ben değil, benim aklımdır" diye verdiği yanıtla, bellek, akıl ve iradeyi, baba, oğul, kutsal ruh teslisine oturtarak ilahla mutabakat kurar. Osiris'in parçalanan bedeni, Augustinus'un düşünce evreninde, parçalandığında kendinden çıkan, bütünleştikçe kendine dönen, her unutuştta geçmişini tavaf edebilen bir benlik olarak yorumlanabilir bu bakımdan.

Arapça kökenli "hafıza" "koruyan, saklayan" anlamına gelen "hafız" sözcüğünden türemiştir. Unutulanlar bile hafızaya içkindir, bilmediklerimizi hatırladığımız sınırsız bir dağar. Sessizliğe gömüldüğü halde silineme-

yenleri de içeren, her hatıradada saçaklanarak canlanan uçsuz bir döngüyü andırır hafıza. Türkçede -bil fiilinden gelen “bellek”in öğrenilmiş ya da deneyimlenmiş yaşantısal parçaları bilinçli bir biçimde zihinde tutmak anlamına gelir. Bellek sözü konusuna geldiğinde hatırlamak inadi bir edimdir. Hatta eşkökenli “belletmek” sözcüğündeki gibi bilimsel dizgelerin tekrarlaya tekrarlaya bellenebilir. Tam da bu yüzden bellekle hafızanın aynı anlama gelmediğini, hatta belleğin hafıza tarafından kapsandığını söylemek mümkün. Bellek ve bellemeye kısaca örnek vermek gerekirse Homeros’un epik şiirleri, geçmişin bilgisinin bellekte korunması ve aktarılması açısından büyük önem taşır. Onun sözlü geleneğin başyapıtlarından sayılan şiirleri tekrar eden tipik sahneler ile temalardan oluşur ve bu tekrarlar sayesinde ozanın bellek yükü hafifler. Başka bir deyişle, hafıza belleğin ritmini, ahenkli müziğini, kalbi sürekli uyanan nabzını taşır. Homeros’un şiirlerini ritmik ve vezinli bir biçimde sunması, toplumsal bilgelik ve bilgi aktarımı kolaylaştırır. Bu bilgi aktarımı ozanın musalarla kurduğu bağ ve tanrısal bilgiye erişim çabasıyla ilişkili. Geleneksel hafıza teknikleri kullanarak destanlarını yaratması onun yaratıcı zekâsı ve olağanüstü belleğiyle birleşmiştir.

Antik Yunan’da hafıza tanrıçası Mnemosyne hafızanın önemini

simgelenirken, Latince’de “memoria” kelimesi aynı işlevi ifade eder. Bu kökenler hafızanın sadece bireysel bir yetenek değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir olgu olduğunu vurgular. Hafıza kültürünün tarihi kökenlerini anlamak için Antik Yunan ve Roma’nın önemli birer dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz. Antik Yunan mitolojisinde Hades’e inen ruhların karşılaştığı iki önemli ırmak var: Biri Lethe, öbürü Mnemosyne. Dünyadan ayrılan ruhlar unutuşun ırmağı Lethe’den su içerek dünyadaki yaşamlarını silmiş olurlar. Lethe’nin suyu yeniden doğuş döngüsünü sürdüren büyüklü bir şıradır. Ruhun yeni bir hayata başlaması için zorunlu bir unutuş sağlar. Mnemosyne ise hatırlamanın ırmağıdır. Bu ırmaktan su içen ruhlar, astronomlar, şairler, müzisyenler, bilge kişiler geçmiş yaşamlarını, dolayısıyla bilgi birikimlerini yeniden hatırlarlar. Mnemosyne ırmağının suyu bilgelik arayışında olan ruhlar için hakikatlerle dolu bir özsu niteliği taşır. Antik Yunan’da Mnemosyne’in aynı zamanda sanat ve bilgelik tanrıçası olması bu bakımdan rastlantı değil. Hatırlamak insanı yaratıcı kılan bir esinlenme anıdır. Eşsiz besteci Bach’a “Bu olağanüstü besteleri nasıl yaratıyorsun” diye sorulduğunda verdiği can alıcı yanıt metaforik açıdan tam da tanrıça Mnemosyne tapıcısından geliyor

olmalı: “Müziğimi yaratmıyorum, yalnızca hatırlıyorum.”

Roma’da ise Cicero ve Quintilian gibi düşünürler hafızayı retorik sanatının önemli bir parçası olarak ele almışlardır. Cicero *De Oratore* eserinde hatiplerin etkili konuşmalar yapabilmesi için güçlü bir hafızaya sahip olmaları gerektiğini belirtir. Quintilian da *Institutio Oratoria* adlı eserinde hafıza tekniklerini detaylı bir şekilde ele alır ve hafızanın eğitimi konusunda önemli bilgiler sunar. Ortaçağda hafıza teknikleri monastik eğitimde büyük yer tutmuş, çağın nimonik sistemleri dini metinlerin ve bilgilerin akılda tutulmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönemin keşifleri kutsal metinleri zihinden zihne taşımak için türlü hafıza teknikleri geliştirmiş, “hafıza sarayları” gibi görsel hafıza yöntemleri icat etmişlerdir. Bu yöntemler zihinde oluşturulan mekânlarda bilgilerin saklanması ilkesine dayanır.

Rönesans dönemi, hafızanın yeniden keşfi ve gelişimi açısından altın çağ sayılıyor. Rönesans insanları klasik dönemin hafıza tekniklerini canlandırarak yeni metotlar üstünde durdular. Giulio Camillo’nun *Theatre of Memory* çalışması bu dönemde hafıza tekniklerinin nasıl yenilikçi bir biçimde kullanıldığını gösteren önemli bir eser. Camillo bilginin saklanması ve hatırlanması için teatral bir sistem ortaya koydu. Kısacası insanlığın çağlar boyu hafızayı canlı

tutma eğilimi öyle güçlü ki, kültürün devamlılığının tek koşulu haline gelen hafıza birçok farklı ekol yaratmış.

20. yüzyıl hafıza çalışmalarında kelimenin tam anlamıyla bir dönüm noktası. Bu dönemde özellikle Holokost gibi büyük trajediler hafıza çalışmalarının merkezinde yer aldı. Yahudi soykırımının unutulmaması, tarihin gelecek nesillere aktarılması hafıza kültürünün önemini çarpıcı biçimde gözler önüne serdi. Holokost’tan sağ kurtulanların tanıklıkları bu trajedinin hafızalarında canlı tutulmasını sağladı. Anma etkinlikleri, sinema filmleri, belgeseller, yazınsal anlatılar ve müzeler hafızanın kolektif boyutunu vurgulayan önemli araçlar haline geldi. Örneğin, Yad Vashem ve Auschwitz-Birkenau Devlet Müzesi soykırımın dehşetini ve kurbanların anılarını yaşatmak amacıyla kuruldu ve bu anı mekânları toplumsal hafızayı dini tutan kederli alanlara dönüştü. Gelgelelim Holokost’la edinilen feci deneyimlerin insanlık için işlevsel bir değerler bütünü yaratıp yaratmadığı oldukça kuşkulu. Bugün Dersim Tentele, Ermenilere yaşatılan Büyük Felaket, Bosna Soykırımı, bir yıl içinde beş yüz binden fazla insanın sınırlarla katledildiği Endonezya Katliamı’nın dışı dokunur hafıza alanları olmadığı gibi, Ruanda’da, Yemen’de, Çin’de yaşatılanlar, Filistin halkının dünyanın gözü önünde uğradığı kırım acıları daha soğumadan silinmeye çalışılıyor.

Bugün hafıza yapını bir makineye dönüşmüş gibi; çıkarılıp sökülebilen, anlam çarpıtmalarına açık, kunguyla yadsınan politik bir propaganda aracı. Tanıklıktan, hatıradan önce *post-truth* gerçeklik geliyor şimdi. Bakma biçimi değiştikçe hafıza yeniden şekillendiriliyor. Postmodern dönemde hafıza ve kimlik ilişkisi daha da karmaşık hale gelmesi bu bakımdan kaçınılmaz. Farklı kültürel grupların ve toplulukların kendi hafıza anlatılarını oluşturma çabaları, hafıza çalışmalarının dinamik ve çokboyutlu yapısını ortaya koysa da, bu türden hafıza çalışmaları kimlik, toplumsal cinsiyet ve güç ilişkileriyle boğuntuya uğruyor. Bir yandan da özellikle feminist ve postkolonyal eleştirenlerin sürekli üretilen sis bulutlarını dağıtmak üzere genişleyerek derinleşmesi de kuşkusuz göz ardı edilemez.

Belki de gelecekte bir gün Platon'un "hatırlama" (anamnesis) kavramına yeniden uğramak gerekecek. Onun "hatırlama"sı ruhun bilgiye ulaşma sürecini açıklayan temel bir felsefi ilke. Bu kavram ruhun ölümsüzlüğü ve geçmiş yaşamlarında edindiği bilgileri hatırlama yeteneği üzerine kurulu. Platon'a göre öğrenme düpedüz hatırlama değildir; ruh önceki yaşamlarında edindiği bilgileri hatırlayarak gerçek bilgiye ulaşır. Hatırlama duyuusal deneyimlerden öteye geçebilen, ruhun içsel bilgiye ulaşma sürecini

ifade edebilen, bunlarla da kalmayıp maddi dünyadan bağımsız, idealar dünyasına ait bilgilerin tümünü kapsayan zihinsel bir edim. Platon'un bu felsefi yaklaşımı hafızanın sadece bireysel bir süreç olmadığını, aynı zamanda ruhun ölümsüz doğası gereği evrensel bilgiye erişim aracı olduğunu vurgular.

Platon'un "anamnesis" felsefesi kimileri için şairane bir temenni gibi görünse de bu temenninin edebiyatın temel işlevlerinden biri olduğu, yazının ruhları uyaran gücünü tam da hatırlama temennisinden aldığı unutulmamalı. Edebiyat bir hafıza kapsülüdür; Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* eseri hafızanın edebiyatta nasıl bir işlev üstlenebileceğine dair önemli bir örnek. Yazar bireysel hafızanın derinliklerine inerek geçmişin izlerini edebi bir yolculukla takip eder. Hafıza Proust'un eserinde zaman ve kimlik kavramlarının merkezinde yer alır. Hafızanın hatırlatıcı unsurları karakterlerin iç dünyalarını ve geçmiş deneyimlerini ortaya çıkarır. Leylâ Erbil'in *Kalan* romanı da hafıza teması etrafında döner. Roman, karakterlerin geçmişleriyle olan hesaplaşmaları ve hafızadaki izleri indeleyerek bireysel ve toplumsal hafızanın nasıl iç içe geçtiğini gösterir. *Kalan* sadece kişisel anıların değil, aynı zamanda kolektif travmaların, tarihsel olayların bireylerin zihinlerinde nasıl yer ettiğini ortaya koyar. Erbil,

karakterlerinin içsel dünyalarını ve hatırlama süreçlerini ayrıntılı biçimde işlerken, hafızanın edebi bir anlatı içinde nasıl yapılandırılabileceğini gösterir. Hafıza ve anlatı teknikleri edebiyatta, özellikle sinemada, sıkça kullanılan araçlar. Geriye dönüşler (flashback), bilinçakışı (stream of consciousness) ve çoklu bakış açıları (multiple perspectives) gibi anlatı teknikleri, hafızanın edebi metinler ve sinema eserlerinde nasıl işlendiğini gösterir. Virginia Woolf'un *Mrs Dalloway* ve James Joyce'un *Ulysses* eserleri bilinçakışı tekniğini kullanarak karakterlerin zihinlerinde dolaşan düşünceleri ve anıları okuyucuyla buluşturur. Bu teknikler okuyucunun/seyircinin karakterlerin içsel dünyasına daha derinlemesine nüfuz etmesini sağlar.

Bütün bu dökümün sonunda hafızanın kültür evrenindeki yerinin sürekli gelişen metotlarla işleyen ne denli devingen, dini bir makine olduğunu söylemek sanıyorum kolay kolay yadsınamaz. Egemenin sesizleştirerek unutkanlığa boğduğu kimi acı gerçekler, silmeye çalıştığı kültürel dokular, suç isnat ederek dışladığı kimlikler, kültürel birer varlık olma direncini hatıra yoluyla kendi dinamosundan üreterek edinir. Bu bakımdan hafıza kelimesinin tam anlamıyla kültürelidir. Bireylerin ve toplumların geçmişi hatırlama, anma ve bu hatıraları kültürel ve sosyal bağlamda yeniden üretme süreçleri

bireysel ve kolektif kimliğin oluşumu açısından yaşamsal bir güç taşır. Tarihsel olayların, kültürel pratiklerin ve kişisel deneyimlerin nasıl hatırlandığı ve anlatıldığı bir toplumun kimliğini şekillendirir çünkü. Bu yüzden sonuna kadar dinlemek gerekir. Fotoğrafları toplamak, sözlü tarih çalışmalarına kapı açmak, sengilemek, tekrar tekrar söyleyerek hafızanın müziğini bestelemek, deneyimlerden edinilen bilgiyi kuşaktan kuşağa akıtmak, yayımlamak, döküm almak, resmi tarihin kalıbını delip alternatif tarih metodolojilerini desteklemek, kıyasıya ortodokslaşan resmi akademiye toplumsallaştırmak, suskunları cesaretlendirmek, yasaklanan belgeselleri kahramanca savunmak, zamanına tanıklık eden sanatçıyı kollamak, sırf hafızayı savundukları için cezalandırılmak istenen sanatçılara hukuki, psikolojik destek vermek, yaşam koşulları tehdit edildiğinde onları savunmak, her hafıza savaççısının yalnızlık hissini onarmak, ısrarla hatırlamanın gücünü hatırlatmak yalnızca politik bir tutum değil, aynı zamanda benliklerin haysiyetini koruyan ahlaki bir sorumluluk. Marşların, resmi anma günlerinin, devlet ideolojisinin dışında kalan bu otantik hafıza savunuldukça günleşen bir ormana benzer. Yaşamın ciğeridir.

Bu yazı boyunca hafıza üzerine kısaca ortaya konan hafıza kategorileri bir yana, hafızasızken

kolayca ezilebileceğimizi önemseyen kurumsal çalışmalar da bu bakımdan çok önemli. Aktivist, sanatçı, kültür savunucusu bütün madunlar korundukça toplumsal sözleşmeyi yenilerler. Ne de olsa en güçlü insan tarihi hakikatlere katlanan varlıktır. Daha basit ifadeyle, insan hatırlamaya mecbur kolektif bir varlıktır, ait olduğu sürüsüyle birlikte hatırlar. Ne kendi duygularının tek sahibi ne de kendi hafızasının efendisidir. Hatta her birimiz büyük bir hafızanın mülkü olabiliriz. Her birimiz silinemeyen diller, yok edilemeyen uygarlıklar, soyu kırılamayan kabilelerin hayatleriyle yaşayan saklı kâhinler gibi sürdürüyoruz hayatlarımızı, hüznle unutmaya çalışarak belki. Ne ki, silinemeyenlerin unutulduğu rüyada, dalgınlıkta ve gizemli sinir ağlarını tetikleyen beklenmedik rastlantılarda hatırlanmak üzere bizi bekliyor olmalı. Hazırlıksız yakalandığımız her hatıra bu yüzden değiştiriyor bizi. Ne zaman ne hatırlarsak hatırlayalım, eskiden olduğumuz “ben” sönüp yeni bir benlik canlanıyorsa, yaşamın bu en güçlü sancısının kökümüzden geldiğini kuşkusuz hep hatırlıyoruz.

Son olarak bir Zen hikâyesi:

Bin Zen ustası, bahçesiyle uğraşırken genç bir öğrenci yanına gelip ustasına hafızanın önemini sorar. Usta bahçesini gezdirdiği öğrencisine çeşitli bitkiler göstererek şöyle der: “Bu bahçeye her yıl farklı bitkiler ekerim. Böylece bahçe hep

yeni bir görünüme kavuşur. Her yeni bitki ekildiğinde eski bitkilerin kökleri toprağın derinliklerinde kalır. Zamanla bu kökler toprağı besler ve yeni bitkilerin büyümesine yardımcı olur.” Öğrenci bu sözleri anlamakta zorlanır, bütün bu anlatılanların hafızayla ilişkisini kuramaz. Usta bir çiçek koparıp uzatır. “Bu çiçeğin dalında başka çiçeklerin özü var. O çiçekler solmuş, hatta yok olmuş görünse de şimdiki çiçeği besler, şimdiki çiçeğe biçim verir. Hafıza her şeyi taşır. Bu kim olduğumuzu belirler. Unutmanın imkânsızlığı köklerin daima orada olmasındandır.” ●

#134

Mekânsız Ama Her Yerde
Amıdant Kültür ve Sanat Topluluğu; Batman, Diyarbakır, Mardin, Van
Fotograf: Murad Aygün

#24

-29 Gençlik Kampı: Hafıza
Türkiye Genç Barış İnşacıları İnişiyatifi
Mardin

#117

Kanal Tedavisi
Kutsal Motor
İstanbul, çevrimiçi

Kolektif Akıl Rehberliği

Farklı hibe programları altında destek verilen projelerden kimileri kurgulanış biçimi bakımından CultureCIVIC'in ağ ve diyalog oluşturma kaygısıyla bire bir örtüşüyor. Örneğin Platform by GAPO, Türkiye'den yeni yetişen fotoğrafçılar ile yurtdışından küratörler, festival düzenleyicileri, editörler ve diğer kültür profesyonellerini birbiriyle ilişkilendirmek üzere bir iletişim ağını hayatta tutuyor. Geniş Açık Proje Ofisi tarafından hayata geçirilen bu oluşum, fotoğrafçılara açık çağrılara başvurmaları için danışmanlık veriyor, ayrıca düzenli e-bültenler aracılığıyla çeşitli kültür profesyonelleri arasında iletişim sağlıyor. Türkiye Genç Barış İnşacıları İnisyatifi'nin düzenlediği ve sürekli kılmayı tasarladığı -29 Gençlik Kampı, farklı sosyoekonomik, politik ve kültürel arka planlara sahip gençlere, bir araya gelerek kendi "ötekileri" ile karşılaşabilecekleri, diyalog kurabilecekleri ve kendilerini rahatça ifade edebilecekleri özgür bir alan yaratmayı hedefliyor. Gençlik kampının 2022 yılında Mardin'de düzenlenen ikincisinde tema "hafıza ve yüzleşme"ydi.

2021 yılında Marmara Denizi'nde görünen yoğun müsilaj, kentleşme ve sanayinin artırdığı çevre kirliliğinin tehlikeli boyutlara ulaştığının bir kez daha altını çizmişti. İstanbul'dan Adalar Vakfı ile Balıkesir ve Çanakkale'den sivil toplum kuruluşlarının bir araya geldiği Adaları ve Boğazları ile Marmara Kültürleri Ağı da bu dönemde Marmara Denizi'nin doğal ve kültürel değerlerinin karşı karşıya olduğu çevre krizi konusunda kamuoyunu kültür ve sanat faaliyetleriyle bilgilendirme hedefiyle yola çıkmıştı. Ağın Marmara kıyı yerleşimlerine genişletilmesi ve Marmara üzerine çalışan tüm uzmanlık kurumları, üniversiteler ve kültür ve sanat aktörleriyle ilişkilendirilmesi esas alınırken, çalışmalarına katkıda bulunabilecek kişi ve kurumlar arasında hiyerarşik olmayan bir iletişim ve işbirliği alanı açmaya özen gösterildi. CultureCIVIC'in verdiği destekle başlatılan belgeleme, iletişim, bilgilendirme çalışmaları devam ettiriliyor ve bölgenin doğal ve kültürel değerlerinin tespiti ve korunmalarının önemi üzerinde duran etkinlikler gerçekleştiriliyor.

"Sanatçının Ötekisi: Doğu'da Sanatçı Olmak" projesi Türkiye sanat ortamında merkezin dışında kalan, bu alanda gerekli altyapıdan yoksun olan Van, Hakkâri ve Şırnak'ta bütün olumsuzluklara rağmen

sanatsal üretimini devam ettiren sanatçıların sorunlarını tespit etmek ve bunların çözümü için ilgili kesimlerle müşterek bir ajanda oluşturmaktı. Proje yürütücüsü Uğurcan Kaçmaz bu üç ilde yüz yüze mülakatlar gerçekleştirdi, ayrıca hazırladığı anketi kültür-sanat üreticilerine, farklı illerdeki üniversitelerin güzel sanatlar fakültelerindeki sanatçı/akademiye mensuplere çevrimiçi ortamda ilettiler.

Diyarbakır'da kayyum ataması sonrası değişen ortam kültür-sanat üretimini de etkilemiş, çokdillilik ve çokkültürlülüğü esas alarak etkinlikler düzenlemeyi hedefleyen Amîdart topluluğu da bu sürecin bir sonucu olarak bir araya gelmişti. Topluluğun sloganı olan "Mekânsız Ama Her Yerde", bir CultureCIVIC projesi olarak Diyarbakır, Batman, Mardin ve Van'dan on bir sivil toplum kuruluşunu içine alacak biçimde geliştirildi.

"IDEA '23" projesi 18 sanatçının/ kültür yöneticisinin katılımıyla 9-12 Eylül 2023 tarihleri arasında Çanakkale'nin Ayvacık (Küçükkuyu) ilçesine bağlı Adatepe köyündeki Çamtepe Ekolojik Yaşam Merkezi'nde hayata geçirildi. Projeyi Sarp Keskiner şöyle özetliyor: "IDEA '23'ü bir ortak laboratuvar olarak düşünebiliriz. Bu laboratuvarın çalışma esasları, çalışma ilkeleri aslında kolektif akılla belirlendi. 2022 yılında ve 2023 yılında yaptığımız bir dizi arama toplantısı sonucunda -ki bu toplantılara sanatçılar, küratörler, kent

plancıları, aktivistler, agrokültür uzmanları çok geniş bir çerçeve katıldı- bir ilkeler manzumesi ortaya çıktı; kitlesel olmayan, sakin, sessiz yenilenebilir enerjiyle hayata geçecek, kararların katılımcı bir şekilde alındığı, günlük akışın imeceyle sağlandığı bir etkinlik modelinin nasıl olabileceğine dair bir laboratuvar çalışmasını hayata geçirdik. Dört gün süren bu program söyleşi, atölye ve performans etkinliklerini barındırıyor. İki öğün açık sofraya var. 19 katılımcı da farklı disiplinlerden geliyor ama birbirleriyle de burada ortak iş üretiyorlar. Bu öngördüğümüz bir şey değildi ve bizi çok heyecanlandırdı. CultureCIVIC'in verdiği destek aslında modelin sahaya taşınmasıyla ilgili bize olağanüstü bir imkân oldu; hem katılımı çeşitlendirmeye çok yaradı hem de bizim istediğimiz çerçeveyi tam anlamıyla sahada test edebilmemizi sağladı."

#56

IDEA '23
Fotograf: Sarp Keskiner

Proje kapsamında temin edilen teknik donanımın Amîdart'ın daha fazla sayıda etkinlik düzenlemesine imkân sağlaması ve bu imkânın komşu illerdeki kültür-sanat üretimini de güçlendirmesi hedeflendi.

Bitirirken

CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı bundan dört yıl önce yola çıktığında, projeyi tanıtmak için 23 Haziran 2021 günü yapılan basın toplantısında program direktörü Ayşe Erarslan şöyle demişti: “CultureCIVIC: Kültür Sanat Destek Programı'nda kültürü temel hakların bir aracı olarak düşünmenin mümkün olduğunu savunuyoruz. Kültür ve temel haklar arasındaki ilişkinin daha görünür hale gelmesini hedefliyoruz. Programda yer alacak projeler ve etkinliklerle kültür-sanatın sosyal değişimi nasıl harekete geçirdiğini deneyeceğiz; insan hakları eksenindeki tartışmalara kültür-sanat alanıyla yeni bir boyut kazandırmaya çalışacağız ve dört yıl sürecek uzun soluklu programın sonunda kültür-sanatın bu alandaki kazanımının görünürlüğe kavuşmasını sağlayacağız.”

Geride kalan dört yıla bakıldığında, CultureCIVIC'in hem program ekibi hem proje yürütücüleri, hem projelerin dokunduğu şehirler ve insanlar üzerinde uzun vadeli ve kalıcı dönüşümler yarattığı şüphesiz. Diyarbakır ve Ankara'da proje yürütücüleriyle yapılan geniş katılımlı toplantılardaki sohbetlerde de dile getirildiği gibi, çalışmaların yürütüldüğü şehirlerin bütün bileşenleriyle daha yakından tanınması, faaliyetlere dahil edilen dezavantajlı grupların potansiyellerini keşfetmelerinin sağlanması, ortak üretimin ve tecrübe aktarımının öneminin kavranması, müşterek bir yaşam örgütlemenin mümkün olduğunun görülmesi, sanat üretiminin dışında kalan insanların üretim süreçlerine dahil edilmesi, yereldeki önyargıların kırılması, sadece sivil toplum kuruluşlarının değil bireysel üretimde bulunan sanatçıların da hak temelli ortak üretimlerde bulunabileceğinin kavranması bunların başta gelenleri.

Türkiye'den Kamusal Tiyatro Deneyimleri ve Olanakları
Mustafa Karas; Balıkesir, Diyarbakır, Edirne, Hatay, İstanbul, İzmir
Fotograf: Ayşeğül Algan

"Sevgili" Hafızamız; Kenan Özcan
Ankara, Berlin, Bursa, Çanakkale,
Hamburg, İstanbul, Kocaeli, Konya

4. Antep Kısa Film Festivali
big bang ve berisi
Gaziantep

Hatıraların Gölgesinde
Emek Yıldırım Şahin
Ardahan, Artvin

Sinema BirleŖtiminin
Izmir Film ve Televizyon Yapımcıları Derneği
Izmir

Diyarbakır Ekolojik Film Günüleri
Diyarbakır Ekoloji Derneği
Diyarbakır

#105

Montag Residency-Gönen
Eda Emirdağ
Bailkesir

#57

İstanbul'u Yaşamak: Tarılabanlı
Kadınların Gözünden Kent Deneyimi
Tarılabanlı Toplum Merkezi, İstanbul

#68

Ve Diğer Nesneler
Soner Akalın
Bitlis, Muş

#3

Altyazı Fasikülü: Aşğıdan Yukarıya
Altyazı Sinema Denneği
İstanbul, çevnimeği

#99

Kayıp Taşın Fisiltısı
Mustafa Orman
Kars

#165

are|o|da
Melt
Ankara

KAPASİTE GELİŞTİRME PROGRAMI

#1

Kültür: Kimin? Nasıl? Neyle?

29, 30 Ocak, 5 Şubat 2022 • Çevrimiçi
Sunumlar: Merve Bedir, Ayfer Bartu Candan,
Levent Soysal, Aylin Vartanyan
İçerik Tasarımı ve Yürütücü: Dr. Ayça İnce

#2

İzleme ve Değerlendirme

5, 6 Mart 2022 • Çevrimiçi
İçerik Tasarımı ve Yürütücüler: Musa Çopur, Başak Tuğsavul

#3

Kültür: Nasıl Çalışır? Nasıl Çalışılır?

19, 20, 26 Mart 2022 • Çevrimiçi
Sunumlar: Bager Akbay, Ayça İnce, Bülent Somay, Aylin Vartanyan
İçerik Tasarımı ve Yürütücü: Dr. Ayça İnce

#4

Depremden Etkilenen Çocuklar için Uygulamalı Kültür Sanat Çalışmaları

6–7 Temmuz 2023 • İstanbul
İçerik Tasarımı ve Yürütücü: Dr. Udo Bär
Goethe-Institut İstanbul Kütüphanesi ortaklığıyla

#5

Eşikte Birlikte I: Sanatçılar, Küratörler

17–23 Temmuz 2023 • İzmir
Sunumlar: Çelenk Bafra, Evrim Kavcar, Elif Öner,
Bige Örer, Öykü Özsoy Sağnak
İçerik Tasarımı ve Yürütücüler: Nesin Sanat Köyü, Işın Önel,
İstasyon: Nesin Köyleri Derneği
İstasyon: Nesin Köyleri Derneği, İKSV ve SAHA işbirliğiyle

#6-7

Yaşanabilir Dünya için Açık Uçlu Toplaşmalar

2-3 Mart 2024 • Mardin

Sunumlar: Deniz Başar, Canan Budak, Esra Dicle, Eylem Ejder,
Nejbir Erkol, Ceyda Özdemir Ertan

İçerik Tasarımı ve Yürütücü: Eylem Ejder

#8

Kültür-Sanat İletişiminde Metin Yazımı: Neyi, Nasıl, Kime?

20-21 Nisan 2024 • Çevrimiçi

İçerik Tasarımı ve Yürütücü: Mümkün

#9-10

Eşikte Birlikte II: Sanatçılar, Küratörler

24-30 Haziran 2024 • İzmir

Sunumlar: Çelenk Bafra, Ezgi Bakçay, Bengisu Çağlayan,
Kevser Güler, Işın Önel

İçerik Tasarımı ve Yürütücüler: Nesin Sanat Köyü, Işın Önel,

İstasyon: Nesin Köyleri Derneği

İstasyon: Nesin Köyleri Derneği, İKSV ve SAHA işbirliğiyle

#11-12

Hafızayı Açmak: Görüntü, Kayıt ve Arşiv

20-23 Eylül 2024 • Ankara

Sunumlar: Senem Aytaç, Gizem Bayıksel, Sidar Bayram, Ayça Çiftçi,
Enis Köstepen, Sevgi Ortaç, Aslı Özgen, Damla Sandal, Hale Tenger

İçerik Tasarımı ve Yürütücü: Senem Aytaç

#198

Zanaat Tapas
Ertuğrul Benhan Yıldız
İstanbul

#121

REENKARNE darabağaç
Darabağaç Kolektifi
İzmir

#185

Eksik Tuğlalar
Levent Genç, Onur Tatar
Çanakkale

#71

Ben Küçükken
Sinem Kanat
İstanbul

#187

Galata'nın Gündelik
Akustik Palimpsestleri
Sena Karahan, İstanbul

#54

Gezici Sinema Diyalogları:
Kürt Kadın İmgeleri
Nimet Gatar; Diyanbakır, Tunceli, Van

#91

Büyük Zarfı Apartmanı
İlyas Özçakar, İstanbul
Fotoğraf: Salih Üstündağ

#32

Çanax
Sevim Kaplan Akan
Mardin

Akhisar Kadın Filmleri Günleri
Akhisar Sinema Derneği
Manisa

Rojbaş
Özkan Küçük
Diyarbakır, İstanbul

YEREL PROJELER

1. AÇIK ÇAĞRI

Aforoz
Yılmaz Özdil
2022
Bitlis, Mardin, Van

#1

**Akhisar Kadın
Filmleri Günleri**
Akhisar Sinema Derneği
2022
Manisa

#2

**Altyazı Fasikül:
Aşağıdan Yukarıya**
Altyazı Sinema Derneği
2022
İstanbul, çevrimiçi

#3

**Anadolu'nun Kayıp
Evliyası: Hızır
Söylencesinin Derlenmesi**
Hacı Bektaş Veli
Anadolu Kültür Vakfı
2022
Çorum, Kırıkkale,
Nevşehir, Sivas

#4

**Beats By Girlz
Türkiye Festivali**
Beril Sarıaltun
2022
İstanbul

#5

**Belki Şehre
Bir Film Gelir**
Sıdar İnan
2021–2022
Bitlis

#6

**Bir Binada Kozmopolit
Kenti Aramak:
Eski İngiliz Postanesi
Arşivi Üzerinden
Bir Yayın Projesi**
Mekânda Adalet
Derneği
2022
İstanbul

#7

**Çanakkale Erişilebilir
Kültür Ekosistemi**
Erişilebilir Her Şey
2021–2022
Çanakkale

#8

**Dek û Dolabên Scapen
(Scapin'in Dolapları)**
Amed Şehir Tiyatrosu
2022
Batman, Diyarbakır,
İstanbul, İzmir,
Şanlıurfa, Van

#9

**Diyarbakır Kültür
Emeğinde Kadın Haritası**
Palimpsest Mekân ve
Hafıza Çalışmaları Kolektifi
2021–2022
Diyarbakır, çevrimiçi

#10

**Diyarbakır Yakın Dönem
LGBTİ+ Mücadelesi**
Nadir Sönmez
2022
Diyarbakır, Mardin, İstanbul

#11

**Geçmiş ve Geleceğin
Ortasında Hikâyeler**
Maya Derneği
2021–2022
Mersin

#12

**Graffiti Art in
Sakarya (GAİS)**
Sivil Aktivite ve
Girişimcilik Ağı
2021–2022
Sakarya

#13

Kadın Eli
Canan Budak
2022
Mardin

#14

#15

**Kırmızı Burunlar:
İstanbul Sivil Toplum
Kuruluşları için
Sosyal Sirk Projesi**
BoMoVu/Sosyal
Güçlendirme için Spor ve
Beden Hareketi Derneği
2021-2022
İstanbul

#16

**Kurmacadışı Yaratıcı
Yazarlık Atölyesi**
5Harfliler
2022
Ankara, Diyarbakır,
Mersin, çevrimiçi

#17

Kültürlerin Senfonisi
Hatay Senfoni Orkestrası
Kültür ve Sanat
Derneği
2021-2022
Hatay

#18

**Lazca Edebiyatın
Yerinde İnşası**
İrfan Çağatay Aleksiva
2021-2022
Artvin, İstanbul, Rize

#19

Mem û Zîn Yollarda
Şermola Performans
2022
Ağrı, Batman, Bitlis,
Diyarbakır, Hakkâri,
Mardin, Siirt, Urfa,
Van, çevrimiçi

#20

Pozitif Yaşamak: BİZ
Ebubekir Çetinkaya
2022
Nevşehir

#21

**Sanatçının Ötekisi:
Doğu'da Sanatçı Olmak**
Uğurcan Kaçmaz
2022
Hakkâri, Şırnak, Van

#22

Susuz Yaz
Eldem Sanat Alanı
2022
Eskişehir

#23

Umutsuzluğun Antaios'u
Monitor
2022
İzmir

2. AÇIK ÇAĞRI

#24

-29 Gençlik Kampı: Hafıza
Türkiye Genç Barış
İnşacıları İnisyatifi
2022
Mardin

#25

**Animasyon Dünyasına
Yolculuk**
Önce Çocuklar Derneği
2022-2023
Diyarbakır

#26

**Bafê Köyünün Folklorik
Öğelerinin Dijital
Olarak Kaydedilmesi
ve Yayınlanması**
Veysel Vesek
2022-2023
Mardin, Şırnak

#27

Benim Hayatım
Tahsin Özmen
2022-2023
Şırnak

#28

Berban
Nursel Doğan
2022-2023
Diyarbakır

#29	Bergama'dan Efes'e Erişilebilir Belgesel Herkes için Turizm Derneği 2022–2023 İzmir	#34	Heterotopia Neo-Zosimos Kültür Sanat Kolektifi 2022–2023 Gaziantep	#40	Sinema Birleştirir İzmir Film ve Televizyon Yapımcıları Derneği 2022–2023 İzmir
#30	Beyazperde Köy Meydanlarında Yeni Sinema Kolektifi 2022 Batman	#35	KızBaşına Feminist Sanat Tarihi KızBaşına 2022–2023 Ankara, İstanbul, çevrimiçi	#41	Suyun Peşinde İstanbul Şehir Dedektifi İnisyatifi 2022–2023 İstanbul
#31	Bir Göçebeler Ulusu Tasarlamak OPUS XI 2022–2023 Eskişehir	#36	Kuşlar Gamze Tanrıvermiş 2022–2023 Trabzon	#42	Şehir ve Mesih Aylin Kuryel, Raşel Meseri 2022–2023 İzmir
#32	Çanax Sevim Kaplan Akan 2022–2023 Mardin	#37	NFTs for ART Disyon 2022 İstanbul, çevrimiçi	#43	Tenedos'tan Bozcaada'ya Bağcılık Mustafa Dermanlı 2022–2023 Çanakkale
#33	Herkes İçin Müzik Vezirköprü Kadın Orkestrası 2022–2023 Samsun	#38	Pandemiye İnat Yaşasın Sanat Mersin Alzheimer Derneği 2022–2023 Mersin	#44	Yeryüzü Sineması Roof Coliving 2022–2023 Adana
#39	Pazar Sineması Rojin Aslan Vesek 2022 Mardin				

3. AÇIK ÇAĞRI

Amed Underground

Salih Karabulut

2023

Diyarbakır

#45

Beton, Hayvan, Deniz

Kıyı Project

2022-2023

Antalya

#46

Boğaziçi Ayrıcalık Okulu

2022-2023 Dönemi

Boğaziçi Ayrıcalık Okulları

2022-2023

Balıkesir

#47

chalaKINO**Sinema Etkinlikleri**

Chalac Events

Van Platformu

2022-2023

Van

#48

Çokkültürlü İstanbul'un**Mutfak Hafızası**

Narod Avcı

2022-2023

İstanbul

#49

Diyarbakır Ekolojik Film Günleri

Diyarbakır Ekoloji

Derneği

2023

Diyarbakır

#50

Duy Sesimi

Asena Akan

2022-2023

Adana, Gaziantep, İstanbul

İştirakçiler:

Kalan Müzik,

Mor Dayanışma

#51

Erzincan'da Çocuk Hakları ve Sanat Atölyeleri

Sine Boran Art

2023

Erzincan

İştirakçi: Sulukule

Gönüllüleri Derneği

#52

Geleceğin Kentlerine Doğru Bir Öğrenme Deneyimi

Aks

2022-2023

Ankara

#53

Gezici Sinema Diyalogları:**Kürt Kadın İmgeleri**

Nimet Gatar

2023-2024

Diyarbakır, Tunceli, Van

İştirakçi: Kadın Kültür

Sanat Edebiyat Derneği

#54

Giulio'nun Rüyası

UR Collective

2023

İzmir

#55

IDEA '23

Caz Kedisi

2023

Balıkesir, Çanakkale,

İzmir, Muğla

İştirakçiler:

Amsterdam: Bone Union

Records

Balıkesir: Nedircik Yayınları

Çanakkale:

Bir Tohum Vakfı,

Küçükkuyu Bellek

İnisiyatifi

İzmir: Açık Stüdyo,

KARANTİNA,

Kendine Ait Bir Oda,

Kronovox Archives,

Teos Kültür Sanat Derneği

#56

#57

İstanbul'u Yaşamak: Tarlabaşılı Kadınların Gözünden Kent Deneyimi

Tarlabaşı Toplum Merkezi

2022-2023

İstanbul

#58

Jina Qelew (Şişman Kadın)

Batman Yenisahne

2023

Batman, Diyarbakır,

İstanbul, Mardin,

Şanlıurfa, Van

#82

Karşılık Beklemeden İyilik
Çetin Azer Aras
Adana, Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş, çevrimiçi

#107

Onarıcı Adalet İçin Dargeçit; Hafıza Merkezi
Ankara, Diyanbakır, İstanbul, İzmir, Mardin, Şırnak
Fotograf: İHD Batman Şubesi

Kırmızı Burunlar: İstanbul Sivil Toplum Kuruluşları için Sosyal Sirk Projesi; BoMoVü/Sosyal Güçlendirme için Spor ve Beden Hareketi Derneği, İstanbul

Graffiti Art in Sakarya (GAIS) Sivil Aktivite ve Girişimcilik Ağı Sakarya

#59
**Kızıl Kırzkuşu:
Datça'da Orman
Yangınları Farkındalığı
Sanat Atölyeleri**
Özge Çiğdem Denizci
2022–2023
Muğla

#60
**Köy Boşaltmalarından
Köy Paralarına**
Cemal İşnas
2023
Van

#61
Köyde Müzikipist Var
Müzikipist
2023
Bursa

#62
Li Dêrê (Kilisede)
Çetoyê Zêdo
2022–2023
Batman, Diyarbakır,
Mardin, Van

#63
Mahsul
Dilşad Aladağ
2022–2023
Adana, Mersin, çevrimiçi
İştirakçi:
Nöbetçi Kütüphane

#64
Rojbash
Özkan Küçük
2022–2023
Diyarbakır, İstanbul

#65
**Roman Gibi Kentsel
Dönüşüm**
Akdeniz Roman
Dernekleri Federasyonu
2022–2023
Mersin

#66
**Sanat Haberciliğini ve
Eleştirisini Yerelden
Geliştirmek**
Argonotlar
2022–2023
Çevrimiçi

#67
Üçüncü Gurbet
Mediha Güzelgün
2022–2023
Kahramanmaraş, Mersin

#68
Ve Diğer Nesnelere
Soner Akalın
2023
Bitlis, Muş

#69
Yazarak Kuruluş
Ecem Arslanay
2023–2024
İzmir, çevrimiçi

4. AÇIK ÇAĞRI

#70
**4. Antep Kısa Film
Festivali**
big bang ve berisi
2023
Gaziantep

#71
Ben Küçükken
Sinem Kanat
2024
İstanbul

#72
Bir Umut Olsun
Nefes Kültür Sanat
Derneği
2023
Gaziantep

#73
Çınur
Nazmi Karaman
2023–2024
Ankara, Batman, Diyarbakır,
İstanbul, İzmir, Van

#74
**Direnışten İmeceye:
Yırca Köyü Kültürünün
Dönüşümü ve
Kültür Hafızası**
Yırca Köyü Derneği
2023–2024
Manisa

- #75
Edebiyat Adası Marmara: Marmara Adası Edebiyat Günleri
 Gündoğdu Köyünü
 Güzelleştirme İmar ve
 Kalkındırma Sosyal
 Dayanışmayı
 Sağlama Derneği
 2023
 Balıkesir
İştirakçiler:
 Galimi Çınarlı Kırsal
 Kalkınma ve Turizm
 Derneği, Marmara Adası
 Dostları Derneği (Balıkesir)
- #76
Edebiyatta LGBTIQ+'nın Sesi
 Mertcan Karakuş
 2023-2024
 Çevrimiçi
- #77
Engelsiz Filmler Festivali
 Puruli Kültür Sanat Derneği
 2023-2024
 Ankara, Eskişehir
- #78
Ethnos
 Ruken Tekeş
 2023-2024
 Çanakkale, Hatay, İstanbul
- #79
Geleneksel Çocuk Oyunlarının Derlenmesi ve Yaygınlaştırılması
 Mehmet Yay
 2023-2024
 Diyarbakır, Mardin
- #80
Güneşane Yaz Kampı
 Güneşane Vakfı
 2023
 Çanakkale
- #81
Hikâyeni Anlat
 Mordem Sanat
 2023
 Adıyaman
- #82
Karşılık Beklemeden İyilik
 Çetin Azer Aras
 2023-2024
 Adana, Adıyaman, Hatay,
 Kahramanmaraş, çevrimiçi
- #83
Kaybolmaya Yüz Tutmuş Sözlü Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Arşivlenmesi
 Diyar Bayram
 2023
 Şırnak
- #84
Mavi Kuş Dayanışması Çocuk Atölyeleri
 Mavi Kuş Dayanışması
 2023
 Hatay
- #85
Mek Mezi Kültür Sanat Buluşmaları
 Şafak Murat Şahin
 2023
 Artvin
- #86
Mezopotamya'da Sesi Müzikle Yankılanan Zarbêj ve Dengbêj Kadınlar ve Zeyneb Yaş Salam
 2023-2024
 Diyarbakır, Mardin, Tunceli
- #87
Mor Menekşeler: Van'ın Unutulmuş Mahallesinde Bir Kadın Futbol Hikâyesi
 Ömer Ferhat Özmen
 2023-2024
 Van
- #88
Ötekinin Hafızası
 Kadın Eserleri
 Kütüphanesi ve Bilgi
 Merkezi Vakfı
 2023-2024
 İstanbul
- #89
Tavuk Suyuna Çorba
 Deniz Büyükkırlı
 2023-2024
 Kırklareli
- #90
Tiyatrocuların Peşinde
 Nadir Sönmez
 2023-2024
 Erzurum, Kars, Tunceli, Van

5. AÇIK ÇAĞRI

Büyük Zarifi Apartmanı
İlyas Özçakır
2023–2024
İstanbul

#91

**Çocuk İçin Tiyatronun
İmkânlarını Yeniden
Düşünmek ve Yaratmak:
Bulut Oyunu'nun
Ankara'da ve Deprem
Bölgesi'nde Sergilenmesi**
Derya Ağaoğlu
2023–2024
Adıyaman, Ankara,
Gaziantep, Hatay,
Kahramanmaraş, Malatya

#92

Etki Edenler
Pırıl Gündüz
2023–2024
İzmir, çevrimiçi

#93

Gêncö
Sıradan Şeylerin Kahramanı
Ali Kemal Çınar
2023–2024
Diyarbakır, İstanbul

#94

**Görmenin Ötesi:
Sanat Buluşmaları**
Özgül Kahraman
2023–2024
Batman
İştirakçi: Ayşe Sezer

#95

Hatıraların Gölgesinde
Emek Yıldırım Şahin
2023–2024
Ardahan, Artvin

#96

İşığın Hasadı
Esin Özalp Öztürk
2023–2024
Ankara

#97

İçimde Sanat Var
Mahir Elvan
2023–2024
Trabzon

#98

Kayıp Taşın Fısıltısı
Mustafa Orman
2023–2024
Kars

#99

Kızıltoprak
Zeynep Ekmekçi
2023–2024
Bursa, İstanbul, İzmir

#100

KurYönetPaylaş
Yiğit Can Eyüboğlu
2023–2024
Trabzon

#101

Laş û Cih (Beden ve Yer)
Nalin Acar, Adar Taş
2023–2024
Batman, Bitlis

#102

**Lazcayı Bitkilerden
Öğrenme Yolculuğu**
Ceren Kazancı Oruç
2023–2024
Artvin

#103

**Mişk û Mirov
(Fareler ve İnsanlar)**
Şaneşin Performans
(Mardin Tiyatro
Sanatçıları Derneği)
2023–2024
Batman, Diyarbakır,
Mardin, Van

#104

Montag Residency-Gönen
Eda Emirdağ
2023–2024
Balıkesir

#105

#106

Neredeyse Kesinlikle Yanlış
Cansu Baydar
2023–2024
Diyarbakır, Gaziantep,
İstanbul, İzmir

#107

Onarıcı Adalet için
Dargeçit
Hafıza Merkezi
2023–2024
Ankara, Diyarbakır,
İstanbul, İzmir,
Mardin, Şırnak

#108

Rüzgârlı Kentin
Hafızası
Özge Doruk
2023–2024
Çanakkale

#109

Salman Gitmek İstiyor
Ozan Takış
2023–2024
Artvin, Edirne,
İstanbul, Muğla

#110

Sinemanın Görünmez
Kadınları
Yasemin Özkent
2023–2024
İstanbul, Konya

#111

Symposia Dadia
Deniz Kırımsoy Denge
2023–2024
Muğla

#112

Türkiye'den Kamusal
Tiyatro Deneyimleri
ve Olanakları
Mustafa Kara
2023–2024
Balıkesir, Diyarbakır, Edirne,
Hatay, İstanbul, İzmir

#113

Veng Bidi, Vinî Mebi:
Vewremerdim
(Ses Ver Kaybolma:
Kardanadam)
Çocuk Sanat Merkezi
2023–2024
Diyarbakır, İstanbul, Tunceli

#114

Yerli Malı
Rojda Ezgi Oral
2023–2024
Mardin

#115

Yıkıntılar Arasında
Servet Kaplan
2023–2024
İstanbul

YAPISAL DESTEK

1. AÇIK ÇAĞRI

#116

Ali Rıza Bey Konağı'ndan
Bir Sanat Mekânına
Sevilay Refika Kadioğlu,
Tamer ve Caner Karataş
2022–2023
Artvin

#117

Kanal Tedavisi
Kutsal Motor
2022–2023
İstanbul, çevrimiçi

#118

Kolektif Mekân
Merkezkaç Sanat Kolektifi
2022–2023
Diyarbakır

#119

Nefes Müzik Okulu
Nefes Kültür Sanat Derneği
2022
Gaziantep

#120

PLATFORM by GAPO
Geniş Açı Proje Ofisi; İstanbul, çevrimiçi
Fotoğraf: Monika Balu

#124

Türkiye Tiyatro Vakfı Altyapı Güçlendirme Projesi
Türkiye Tiyatro Vakfı, İstanbul
Fotoğraf: Emre Mollaoğlu

KONSERVE: Kentlernası Sanatçı Değişim ve
Misafirlilik Programı Ağı; Teos Kùltùr Sanat Derneği
Fotograf: Esna Okyay

Kuşun Kanadında Sinema
İzmir Film ve Televizyon Yapımcıları Derneği
Gaziantep, İzmir

#120

PLATFORM by GAPO

Geniş Açı Proje Ofisi
(GAPO)

2022–2023

İstanbul, çevrimiçi

#121

REENKARNE darağaç

Darağaç Kolektifi

2022–2023

İzmir

#122

Sanat için Habitat

Çanakkale Bienali İnisyatifi
(CABININ)

2022

Çanakkale

#123

Set Kültürhane

Kültürhane

2022

Mersin

#124

Türkiye Tiyatro

Vakfı Altyapı
Güçlendirme Projesi

Türkiye Tiyatro Vakfı

2022–2023

İstanbul

2. AÇIK ÇAĞRI

#125

Ayvalık Uluslararası Film Festivali Küçük Han'da

Seyir Derneği

2023–2024

Balıkesir

#126

Çıplak Ayaklar Stüdyosu'nun

Fiziksel Koşullarının

İyileştirilmesi

Çıplak Ayaklar Kumpanyası

2023–2024

İstanbul

#127

DÎWAN: Akademîya

Navneteweyî ya Şanoyê

(DÎWAN: Uluslararası Oyunculuk Akademisi)

Şermola Performans

2023–2024

Batman

#128

Eylem/Deneyim/Temas

Yermekân

2023–2024

Ankara

#129

Kırkayak Sanat Merkezi'nin Açık Alan Olarak Dönüşümü

Kırkayak Kültür

2023–2024

Gaziantep

#130

Kültür Emeği Platformu Yenileme ve Teknik Altyapı Oluşturma Projesi

Özge Çiğdem Denizci,
Selda Dudu, Murat Köylü

2023

Çevrimiçi

#131

Kültürkundu

Kültürhane

2023–2024

Mersin

#132

Nesin Vakfı Tiyatro ve Gösteri Sahnesinin Yapısal İyileştirilmesi

Nesin Vakfı

2023

İstanbul

3. AÇIK ÇAĞRI

#133

İstanbul Toplumsal Cinsiyet Müzesi Dijital Kapasite Geliştirme ve Sürdürülebilirlik Projesi
İstanbul Toplumsal Cinsiyet Müzesi

2023–2024
İstanbul, çevrimiçi

#134

Mekânsız Ama Her Yerde

Amıdart Kültür ve Sanat Topluluğu

2023–2024
Batman, Diyarbakır, Mardin, Van

İştirakçiler:
Diyarbakır: Amed Şehir Tiyatrosu, Barış İçin Kültürel Araştırmalar Derneği, Çocukça Derneği, Kadın Kültür Sanat Edebiyat Derneği, Keskesor LGBTİ+ Oluşumu, Mordem Sanat, Rengarenk Umutlar Derneği, Salih Karabulut-Amed Underground
Batman: Batman Kültür Sanat Derneği, Yeni Sahne
Van: Anka Kültür Sanat Merkezi

#135

Pembe Hayat KuirFest Kapasite Geliştirme
Pembe Hayat LGBTİ+ Dayanışma Derneği
2023–2024
Ankara

#136

SineKodu: Bağımsız Bir Mecra

Mersin Sinefil Sinema Derneği

2023–2024
Mersin

#137

Tersine Çevir
Odeon Pergamon Kültür Sanat Alanı

2023–2024
İzmir

#138

Yesayan Kültür Edebiyat Arşivi Kültürel Koruma ve Etkileşim

Yesayan Kültür ve Edebiyat Derneği

2023–2024
İstanbul

#139

ZAROK Ma Açık Hava Sahnesi
Müzik Ailesi Derneği

2024
Diyarbakır

#140

ZİÇEV Sanat Merkezi: Bir İyileştir(il)me Öyküsü
Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı (ZİÇEV) Mersin Şubesi

2023–2024
Mersin

KENTLERARASI AĞ GELİŞTİRME

1. AÇIK ÇAĞRI

#141

Adaları ve Boğazları ile Marmara Kültürleri Ağı
Adalar Vakfı

2022

İstanbul

İştirakçiler:

Balıkesir: Avşa Otel, Motel, Apart ve Pansiyoncular Derneği, Galimi Çınarlı Kırsal Kalkınma ve Turizm Derneği, Marmara Adaları Kültür ve Dayanışma Derneği, Topağaç Güzelleştirme ve Kalkındırma Derneği
Çanakkale: Troya Çevre Derneği
İstanbul: Adalar Vakfı, Gündoğdu Köyü Güzelleştirme Derneği

#142

KONSERVE
Kentlerarası Sanatçı
Değişim ve Misafirlik
Programı Ağı
 Teos Kültür Sanat Derneği
 2022
 Bursa, Çanakkale, İzmir
İştirakçiler:
 Bursa: Nilüfer Belediyesi
 Kültür ve Sosyal
 İşler Müdürlüğü
 Çanakkale:
 Çamtepe Ekolojik
 Yaşam Kültürü Merkezi,
 Saye Collective
 Diyarbakır:
 Amıdart Kültür Sanat
 Topluluğu, Metal Kolektif
 İzmir: Açık Stüdyo,
 KARANTİNA Kolektifi,
 Kendine Ait Bir
 Oda İnisyatifi,
 Nedircik Yayınları,
 Sarı Denizaltı Sanat
 İnisyatifi
 Muğla: Carbon
 Collective, Caz Kedisi

#143

11. Pembe Hayat KuirFest
 Pembe Hayat LGBTİ+
 Dayanışma Derneği
 2022
 Festival ve atölyeler*:
 Ankara, Aydın, Diyarbakır,
 İstanbul, İzmir
 * Proje kapsamında
 festivalin Aydın,
 Diyarbakır ve
 İzmir ayakları
 desteklenmiştir.
İştirakçiler:
 18 Haziran LGBTİ+
 Dayanışması (İzmir),
 Aydın LGBTİ+
 Dayanışması (Aydın),
 Keskesor İnisyatifi
 (Diyarbakır)

2. AÇIK ÇAĞRI

#144

açıkALAN Projesi
Ekoloji Odağında Kamusal
Performans Tasarımları
 Genedos Kültür ve
 Yaşam Kooperatifi
 2023
 Antalya, İzmir, Rize
İştirakçiler: Hemşin Yaşam
 Derneği (Rize), Kaş
 Çevre ve Kültür Derneği
 (Antalya), Ne Yerde Ne
 Gökte Derneği (İzmir)

#145

Anadolu'nun Müzik
Hafızaları Buluşmaları
 Anadolu Müzik
 Kültürleri Derneği
 2023
 Adana, Diyarbakır,
 Kayseri, Mersin
İştirakçiler:
 Mehmet Alişan Budak
 (Diyarbakır),
 Uğur Pişmanlık (Mersin),
 Ozan Dertli Polat (Adana),
 Aykut Şahin (Kayseri)

#146

Bir Karşılaşma, Diyalog
ve Katılım Aracı Olarak
Feminist/Kuir
Biyografi Atölyesi
 ADA Eğitim Kooperatifi
 2023
 Ankara, Diyarbakır, Van
İştirakçiler: AĞ-DA
 Toplumsal Cinsiyet
 Eşitliği Dayanışma Ağı
 (Ankara), Barış için Kültürel
 Araştırmalar Derneği, Rosa
 Kadın Derneği (Diyarbakır),
 Star Kadın Derneği (Van)

3. AÇIK ÇAĞRI

#147

**Başka Dünya Yok
Documentarist Gezici
Ekolojik Belgesel
Gösterimleri**

Avrasya Sanat
Kolektifi Derneği

2023–2024

Adana, Artvin, Çanakkale,
Diyarbakır, Hatay,
İstanbul, Muğla, Rize
İştirakçiler:

Antakya: Cumhuriyet
Mah. Taziye Evi, Doğu
Akdeniz Çevre Platformu,
Dursunlu Mah. Muhtarlığı,
İklim Adaleti Koalisyonu,
Hatay Ekoloji Platformu,
Karaçay Koordinasyon
Derneği, Samandağ
Ekoloji Platformu,
Servas Barış Okulu
Artvin: Eğitimden
Balıkesir: Kazdağı Doğal
ve Kültürel Varlıkları
Koruma Derneği
Diyarbakır: Amed Şehir
Tiyatrosu, Diyarbakır
Büyükşehir Belediyesi,
Diyarbakır Ekoloji Derneği
Çanakkale: Gülpınar
Sürdürülebilir
Yaşam Derneği
İstanbul: Hangi İnsan
Hakları Film Festivali
Muğla: Datça Çevre
Derneği, Menteşe
Belediyesi, Nadi
Güler, TAKSAV
Rize: Yayla (Gola) Kültür
Sanat ve Ekoloji Derneği

#148

**Kırsalda Umut Var:
Bir Festival
Rüyası**

Ravandalı Kadınlar
Derneği

2023–2024

Kilis, Mardin

#149

Kuşun Kanadında Sinema

İzmir Film ve
Televizyon Yapımcıları
Derneği (İFTYD)

2023–2024

Gaziantep, İzmir
İştirakçi: Suriye Film
Enstitüsü (Gaziantep)

#150

**SANATSAL
ÜRETİM FONU**

1. AÇIK ÇAĞRI

Anestezik Farkındalık

Şefik Özcan

2022–2023

Diyarbakır

#151

**Dağdaki Keçi,
Gökteki Ay,
Sudaki Balık**

Rezzan Gümgüm

2022–2023

Tunceli

#152

Doku_Lab

Ali Kanal

2022–2023

Antalya

#153

Dokuyu Dinlemek

Çisel Karacebe

2022–2023

İstanbul

#154

Fata Morgana

Alper Aydın

2023

Ordu

#155

Fıstık Zamamı

Özlem Köse

2022–2023

Gaziantep

#156

Geldi Gelecek

sub, İlayda Tunca

2022–2023

Çanakkale

#157

Great Dream

Can Akgümüş

2022

Ankara, İstanbul

#158

Kovan

Beyza Durhan,

Aslıhan Mumcu

2023

Ankara, İstanbul, Mardin,

Şırnak, Tekirdağ

#159

Manzaranın Yakınında

Çok Uzakta

Seniha Ünay

2022–2023

Düzce

#160

Orman Düşü

Arzu Yayıntaş

2023

Muğla

#161

Performatif Toprak

Yapı Heykel

Onur Fındık

2022

Uşak

#162

Şurada Duran

Küçük Taş

Bulunmayı Bekliyor

Sevgi Ortaç

2022–2023

Antalya, İstanbul

#163

Tempo Primo

Yağmur Uyanık

2023

Antalya

#164

Vaatler Antolojisi

Özgür Demirci

2022–2023

İzmir

2. AÇIK ÇAĞRI

#165

ara[o]da

Melt

2024

Ankara

#166

Doğa Defterleri:

Dionisos Şenliklerinden

Hidrelleze Anadolu

Halk Takvimi

Erdal Demir

2023–2024

Artvin

#167

İkilemeler

Ezgi Yakın

2023–2024

İzmir

#168

İnce Hava

Cemil Batur Gökçeer

2023–2024

Ankara, İstanbul, İzmir

#169

Kısır Gecesi

Özkan Işık

2023–2024

Düzce

#170

Kullanma Kılavuzu

Özge Akdeniz,
Ayşegül Oğuz
2023–2024
İstanbul

#171

Negatif Alan:**Yokluğu Görünür Kılmak**

Sadık Arslan
2023–2024
Adıyaman, Diyarbakır,
Hakkâri, Hatay, Iğdır,
Kahramanmaraş,
Mardin, Şırnak

#172

Orada

Zeynep Gürler
2023–2024
Düzce, İstanbul

#173

Replikalar

Sidar Alışık
2023–2024
Mardin

#174

Sesimi Duyan Var mı?

Gözde Mulla
2023–2024
Ankara, Hatay

#175

“Sevgi”li Hafızamız

Kenan Özcan
2023–2024
Ankara, Berlin,
Bursa, Çanakkale,
Hamburg, İstanbul,
Kocaeli, Konya

#176

Simbiyoz

Maruz Kolektif
2023–2024
Kayseri

#177

Sinope’de Bir Flanöz

Azize Reva Boynukalın
2023–2024
Sinop

#178

Taşın Söyledikleri:
Kem Gözlere Dikkat
Et, Neşeli Yaşa!

Burcu Günay
2024
Adıyaman, Bolu, Gaziantep,
Hatay, Şanlıurfa

#179

Yuva

Na+CTRL
2024
İstanbul

3. AÇIK ÇAĞRI

#180

Aktif Peyzajlar

Rozelin Akgün
2023–2024
Diyarbakır

#181

Az Şifalı Bitkiler

Hatiye Garip, İpek Kay
2023–2024
İstanbul, Muğla

#182

Başkalarının Hayatı

Rıdvan Oral, Tuğçe Yakar
2023–2024
İzmir

#183

Beton, Ot ve Diğerleri

Zehra Seda Boztunalı
2023–2024
Düzce, Sakarya

#184

Biz Çekimi

Çağlar Uzun, Özge Yalacak
2023–2024
Zonguldak

#171

Negatif Alan: Yokluğu Görünür Kılmak
Sadık Arslan; Adıyaman, Diyarbakır, Hakkâri, Hatay,
İğdır, Kahramanmaraş, Mardin, Şırnak

#184

Biz Çekimi
Çağlar Uzun, Özge Yalacak
Zonguldak

#191

Kök ve Temel
Eda Gecikmez
Ankara

#181

Az Şifalı Bitkiler
Hatiye Ganip, İpek Kay
İstanbul, Muğla

#194

Solastalija: Bozumun Kadastro
Büşra Kuruçay
Adıyaman

#185

Eksik Tuğlalar

Levent Genç, Onur Tatar

2023–2024

Çanakkale

#186

ENDOPHASIA

Gökçe Uygun

2023–2024

Edirne, İstanbul

#187

Galata'nın Gündelik Akustik Palimpsestleri

Sena Karahan

2023–2024

İstanbul

#188

Güneşi Saklanan Hikâyeler

Ceren Tekin Karagöz

2023–2024

Muş

#189

İslah Peyzajları

Dilşad Aladağ

2024

Adana, İstanbul,

İzmir, Mersin

#190

Kassia: Protesto Şiirleri

Büşra Tunç

2023–2024

İstanbul

İştirakçiler:

Meral Akkent, Brett Umlauf

#191

Kök ve Temel

Eda Gecikmez

2023–2024

Ankara

#192

Lorî, Lorî

İlhak Altıparmak

2023–2024

Erzurum

#193

Metr.cube

Begüm Çelik, Ayşegül Yapar

2024

İstanbul

#194

Solastalja:

Bozumun Kadastro

Büşra Kuruçay

2023–2024

Adıyaman

#195

Toprağın Sesi

Betül Katıgöz

2023–2024

Çanakkale

#196

Vadi

Ekin Çekiç

2023–2024

Artvin

#197

Vranofça Arşivi

Betül Aksu

2024

İzmir

#198

Zanaat Tapes

Ertuğrul Berhan Yıldız

2023–2024

İstanbul

Simbiyoz; Maruz Kolektif,
(Güzin Yeliz Kahya, Mehtap Monkoç,
Semra Civelek), Kayseri

Beton, Ot ve Diğenleri
Zehra Seda Boztunalı; Düzce, Sakarya
Fotoğraf: Zehra Seda Boztunalı

#37

NFTs for ART
Diyon; İstanbul, çevrimiçi
Fotograf: Berna Yalçın

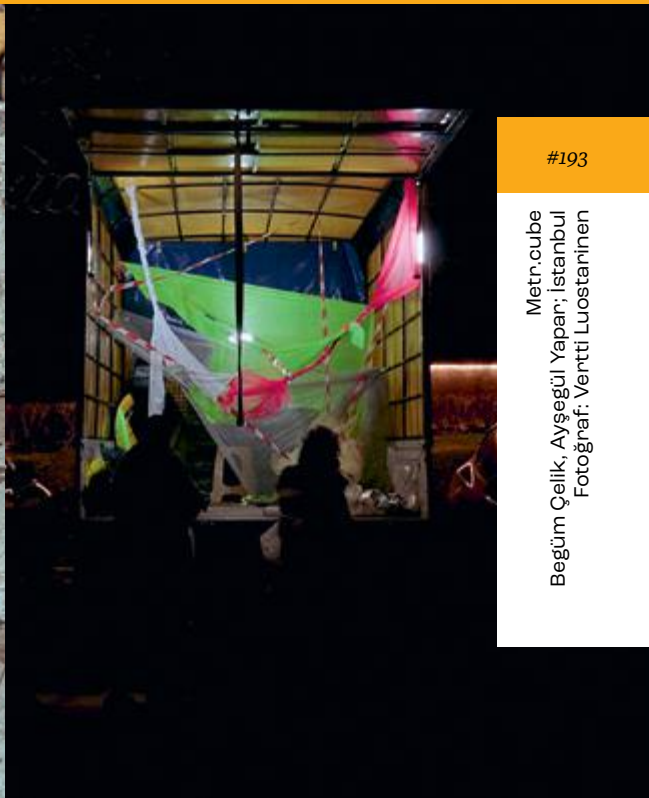

#118

Kolektif Mekân
Merkezkaç Sanat Kolektifi
Diyarbakır

#42

Şehir ve Mesih
Aylin Kuryel, Raşel Meseri
İzmir

#55

Giulio'nun Rüyası
UR Collective
İzmir

14 açık çağrımızda aldığımız 1600'e yakın başvuruyu değerlendiren jüri üyelerimize katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Selen Akçalı	Ali Uluç Kartal
Altuğ Akın	Özge Konuralp
Evrım Altuğ	Pelin Kuş
Özlem Altunok	Romain Lachambre
Aysu Arıcan	Yeşim Gürer Oymak
Esra A. Aysun	Serra Özhan
Ayberk Çelikel	Kubilay Özmen
Aslı Çetinkaya	Gamze Öztürk
Linda Rödel Çiftçi	Neslihan Öztürk
Özlem Ece	Yusuf Pinhas
Berivan Eliş	Ulya Soley
Jülide Erdoğan	Beril Sönmez
Sinan Erensu	İpek M. Sur
Füsün Eriksen	Duygu Şengünler
Eylem Ertürk	Başak Doğa Temür
Hale Eryılmaz	Tijen Togay
Hamit Levent Evcı	Fikret Toksöz
Sophie Gautier	Başak Tuğsavul
Kevser Güler	Melida Tüzünoğlu
Asena Günal	Latife Uluçınar
Pınar Gürer	Dilek Winchester
Ceren Hamiloğlu	Sanem Yardımcı
Gamze Hızlı	Övgü Gökçe Yaşa
Çiğdem İkışık	Aslı Yurdanur
Elif Kamışlı	Laden Yurttagüler

#44

Yeryüzü Sineması
Roof Colliving
Adana

#137

Tersine Çevir
Odeon Pergamon Kültür Sanat Alanı, İzmir
Fotoğrafçı: Yücel Tunca

#139

ZAROK Ma, Açık Hava Sahnesi
Muzik Ailesi Derneği
Diyarbakır

#179

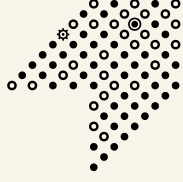
Yuva
Na+CTRL
İstanbul

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir
Funded by
the European Union

CultureCIVIC

Kültür Sanat Destek Programı

Direktör

Ayşe Erarslan (Goethe-Institut İstanbul)

Proje Koordinatörleri

Nevra Arslantürk (İstanbul Kültür Sanat Vakfı)

Gizem Bayıksel (Anadolu Kültür)

Ceyda zdemir Ertan (Goethe-Institut İstanbul)

Tolga Güleç (Anadolu Kültür)

İletişim Koordinatörü

stngel İnanç (Goethe-Institut İstanbul)

Finans Koordinatörü

Leyla Gümüş (Goethe-Institut İstanbul)

Kurumsal Kimlik ve Görsel Tasarım

Esen Karol

Web Sitesi Uygulama ve Geliştirme

zhan Binici

PROGRAM ORTAKLARI

İŞBİRLİĞİYLE

Hollanda Kraliyeti

#5

Beats By Girlz Türkiye Festivali
Benil Samaltun, Istanbul
Fotoğraf: Eminkan Cnt

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

Funded by
the European Union

CultureCIVIC

Kültür Sanat
Destek Programı

